

SOKFÉLE.

ÍRÁ 'S EGYBE SZEDÉ

SÁNDOR ISTVÁN.

ÖTÖDIK DARAB.

GYÖRÖTT
STREIBIG JÓSEF BÉTÜVEL.

1798.

301970

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

E l ő b e f z é d.

Ime meg jelennek ismét a megígért két új Darabok. Fog e még többekkel szaporodni ezen Gyűjtemény, nem adhatom előre Szavamat. Az V Darab sok olyast fog előhozni a Természet Történeteiből, mellyek nem tsak a Magyar Könyvekben nem olvastattak eddig, de az idegen nyelvekben is ritkábbak. A VI Darabhoz különbbféle ifjabbkori verseimet ragasztottam Függelékül.

I. Az Elefánt.

EZ az Állat minden egyéb földi Állatok közt legnagyobb, 10, sőt 14 nyomni magas, 's $16\frac{1}{2}$ nyomnyi hoszszú. El él gyakorta 200 Esztendeig, a Lónál is könnyebben tanul, hiv mint a Kutya, 's oly alkalmatos mint a Majom, mert az ő lefüggő Orrával, mely néki kéz gyanánt szolgál, a legnehezebb Terhet is fel emeli, 's magát is óltalmazza vele. Az Orra végét a Természet-írók Újnak nevezik, mert azzal tapogat, 's a Tsomókat, ha valamihez kötik, fel óldja, a Tálakat megforgatja, az Ajtó-Zárját fel és le taszítja, a legkisebb Pénzt is a Földről fel veszi, 's az enni és inni valót szájába rakja. Ez az Állat csak a legmelegebb Áfrikai 's Ázsiái Tartományokban él, és ugyan a nagy Erdőkben 's magaféle Állatok Társaságában. A' Táplálása ál Kókos Levelekből, 's más zöld Növényekből, Gyümöltsből, 's Risből

ből. Vízét akarván inni, azt először a Lábaival fel zavarja. Egyéb Állatok szokása ellen megifszá mind a nyers, mind pedig az égett Bort is. Azokat az Orrába szopja, ezt a Szája felé meghajtja, 's így az Italt a Torkába fetskendi. Vas színű goromba 's rántzos Bőre tsak nem egészen kopasz. Az ő két nagy kiálló Agyarai, mellyek gyakorta 5-től 130 Fontot is nyomnak, adják az úgy nevezett Eléfant Tsontot vagyis Tetemet. A napkeleti Indiában ezzel az Állattal Hajó és Szerker - húzásban 's Teherhordozásban élnek. A Terhet az Orrával önnön maga felteszi a Hátára, 's le is veszi. Elbir 2000 Fontot is.

2. Az Ember - Majom.

Valamennyi négylábú Állatok közül a Majom az Emberhez leghasonlóbb. Többnyire a Majmok három Fajra osztatnak, ugymint farkatlanokra, kis farkúakra vagyis Paviánokra, 's hosszú farkúakra vagy is Matska - Majmokra. A Hazájok ezen Állatoknak a Fordító kerületek között fekvő Áfrikai, Ázsiái, 's Amerikai Tartományok. Ők töltik bé ezen Világ Részének nagy és sivatag Erdeit, mellyeknek magas és sűrű Leveles-fzineik ő nekik lakásul szolgálnak. Itt együtt laknak Tárfaságokban, tsak hogy minden Faj különösön. A Táplálások al Gyümöltsből, Levelekből, 's a hol lehet, Risből,

kölesből, Törökbúzából, 's más mezei és kertő Növényekből. Nem külömbben Madár Tojáskból, 's földi és tengeri Tsigákból. Isznak vizet, sert, Tejet, édes Bort, 's ha akarnak inni, a vizet Markokkal meritik. Minthogy az Ember-Majom az Emberhez igen hasonlő, ez okból azt a Malájok *Orang-outang*nak azaz: Vad-embernek nevezik. Ez az Állat ismét kétféle Fajra osztatik. Az egyik kisebb *Jocko* a neve, 's nem nagyobb 2 vagy 3 nyomnál. A' másik nagyobb, *Pongo* a neve, olykor 6 nyomnál magosabb, 's Emberi Termettel bir. A *Jocko* tsendes, könnyen szeliddé tétetik, 's mindenféle Házi Dolgok véghez vitelére megtanittatik, de a *Pongo* vad. Erőre tekintve az Embert fellyül múlja, 's nem oly könnyen tétethetik szeliddé. Az Ember-majom többnyire két Lábon jár mint mi, 's gyakorlata Botot visel markában, mellyel Fegyver gyanánt él. Az egész Teste szőrös, ki vévén az Ortzáját, Füleit, és kezeit. A szine vörösbarna, 's a' Hazája a heves Afrika, Sumátra, Tzelebes, Java, 's Borneo Szigetek, nem külömbben Bengál ország, 's a Napkeletnek többi Száraza.

3. A' *Hiúz*.

A *Hiúz*, *Lynx*, *Luchs*, a Rókánál ritkán nagyobb, de sokkal erősebb. Főképen a körmös Lá-

bai jó izmofak. Lakik kietlen nagy Erdőknek Barlangjiban 's a' kösziklák Üregiben Lengyel, Orosz, Svéd, és Nór országban. Találkozik a Tátra Hegyeinknek Erdeikben is, sőt Nyitra Vármegyében a' Temetvényi Hegyekben is immár kettőt kaptak az Embereim. Ez egy igen kártékony Orállat, *Raubthier*, valamint a kis úgy a nagy Vadra nézve is, bir rend kívül éles Látással, 's az Élőfákon lesi a Szarvasokat, Jávorokat, Özekeket, 's Lószarvasokat, onnan, midőn alatt elmennek, a Nyakokra ugrik, 's le veri azokat. Főképen a vörös Vadnak ártalmas.

4. A' Hód.

A Hód, *Castor*, *Biber*, a leg mesterségesebb 's emlékezetre legméltóbb Állat. Lakosa a hideg 's mértékletes Európai, Ázsiai, 's Amerikai Országoknak. Legszámasabbban találtatik mégis az Ejszaki Amerikának kietlen Tájiban a nagy Folyóknak Partjain. A Hozzászága $2\frac{1}{2}$, sőt olykor 3 nyomnyi, számba nem vévén az ő csak nem félig oly hozzászá, széles, igen húfos, 's Halhéjjal befedett Farkát, a mely egyedül enni való, és oly izü mint a Hal Hús. A Lábai igen rövidek, az előlvalók igen kitsinyek, 's Úszóbőr nélkül vannak, de a hátúlsók sokkal nagyobbak, 's Úszóbőrrel birnak, úgy hogy azokkal 's a' Farká-

kával igen jól tud úszni 's búvni. A szőrének szine gesztenyés barna, de vannak egészen feketék 's fejérek is. A Bőre a Kereskedésnek egy igen fontos Tzikkelye, valamint Mentékre nézve, úgy az ő szép, lágy, és fényes szőre miatt, melyből rész szerént az úgy nevezett finom Hód Kálapok, *feinen Castor Hütbe*, rész szerént pedig finom lágy Pofztók, Kesztyük, és Kaptzák, *Strümpfe*, készítettnek. A Farka alatt a hátúlsó Lábain bizonyos kis Erfzényben hordozza amaz úgy nevezett Hód Fagygyút, *Bibergeil*, Viaszhoz hasonlító Zsiros Portékát, mely még most is hasznos Orvofságnak tartatik. A Hód szereti a magányos, tsendes, fás, és vizes Tájokat, 's ott majd nagyobb majd kisebb Tárfaságban él egytől 200-ig. Semmi Szoptató-állat *Saugthier* nem dolgozabb 's a Lakását nagyobb Mesterséggel nem készíti, mint a Hód. Mert nem tsak az üres Partallyában épít magának a Vidrák módjok szerént Lakhelyet, de szegésekből 's Kamarákból álló rendes Házat is rak, a mire nagy darab Fákat le dönt 's kimivel. Az Épületjének Helyheztetésére árnyékos, nem mély, és lassan folyó Vizet választ magának. De hogy a Viz méllyen alatta ne legyen, először az építendő Lakása alatt egy Gátot tsinál nagy Mesterséggel 's Munkával kerezttül a Vizen. A' Hajlékok hol egyedül állanak, hol

10 's 12 együtt szemléltetik különbbféle nagysággal. Az Épület szokás szerént 3 szegésü, egyik a Viz alatt, egyik a Vizzel egyenlően, 's egyik a Viz felett; 's mind egyik bir két Bémenetellel, ugymint a Part 's Viz felől. A Hód a zöld Jegenyének, Füznek, és Nyírnek Héjjával, mindenféle Füvel 's Kákával, nem különben Halakkal 's Rákokkal táplálja magát. Megfogattatása pedig erős Háló, Vész, Tör, vagy Kuttyák által eszik meg. Ez az Állat Hazánkban sehol se találkozik, kivéven Nyitra Vármegyében Holitson. Mondják, hogy I. Ferentz Császár hozatta volna az odaváló Tavakhoz.

5. A Hölgy.

A Hölgy, *Hermelus Hermelin*, egy nagy Menyét, mely a Farkán kívül mint egy 10 Hüvelyknyi hoszszú. Nyárban sárgás barna, 's csak Has alatt feje, Télben pedig egészen megfejeedik, 's csak a Farkának fekete Hegyét tartja meg. Európának, Ázsiának, 's Amerikának éjszaki Tartományiban találkozik, sőt a melegebb környékekben sem hibázik telyefséggel. Lakik a Kösziklák Odvaiban 's Köhalmokban. Táplálása pedig a Madarak, Tojások, Egerek, Ürgék, 's apró Nyulak vagyis Nyúlfiak. A Bőre a finom szőrü Bőrek közé tartozik, 's hajdan a Nagy-
Urak

Urak Ruháikon bőven szemléltetett, most mind-
azáltal egészen ki esett a Módiból. Luka felett
lévő Temetvényi kősziklás Hegyekből kaptam ma-
gam is hármát. Ugyan ezen szép kis fejér Állat-
tól nevezték Hölgynek Eleink a Mátkájokat.

6. *A' Lószarvas.*

A Lószarvas, *Tavandus, Rangifer, Reno, Renn-
thier*, a természetnek egy igen nagy ajándéka va-
lamennyi Europai, Ázsiai, 's Amerikai hideg éj-
szaki Tartományokra való nézve. A Lószarvas
nélkül p. o. Lapország nem lakhattatnék, mert
az a Lakosok egyetlen egy kintsek. Vannak va-
lamint vad Lószarvasok, mellyek vadon és sza-
badon élnek, úgy szelidek is. A Lapoknak a Ló-
szarvasoknak kitartások semmibe se telik, mert
azok a leghitványabb Fűvekkel megelégesznek 's
főképen az úgy nevezett Renmohhal. Ellenben
mindenben hasznokat vesznek, 's valami az Élet-
re szükséges a Lapok azoknak köszönhetik. U-
gyanis Lovak gyanánt élnek velek, szánokba
fognak bé, 's igen gyors Utazásokat tesznek se-
gítségekkel; a nyöstény Lószarvast pedig napon-
ként kétszer fejik, melynek a Teje igen jó 's
tápláló. Semmi sints ezen Állaton, a minnek a
Lap ne venné hasznát. Mert a Húsa 's Teje az
ő közönséges Étele; a kövérsége az Étkeinek
Zű-

Zsiradék, 's a Véréből kolbászokat készít; a Hólyagja szolgál neki Égettborhoz való Palatzkúl; a Bőre Ruhát, Sarut, Ágyat, és Sátort nyújt neki; a kiszáritott 's felhasogatott Inai varni való Tzérnát adnak, a Béle Köteleket, 's a Tsontjai Kalánokat, Késnyeleket, 's más Házi - Eszközöket. Egy szóval, a Lószarvas az Éjszakiaknak szint olly szükséges, valamint a Délszakiaknak Áfrikában 's Arabországbán a Teve. A Him színére nézve verhenyő, 's a Szarvai tsupán gömbölyü Ágak, a mellyeket Szarvasunk szokása szerént, Télen el veti. A nyöstény sokkal barnább, a' Szarvai fellyül ki vannak szélefedve, 's tsipkéfen végződnek. A Lószarvas kissébb ugyan szarvasunknál, de erősebb, 's kimondhatatlan gyorsasággal tud futni, 's ugyan ettől nyerte a német nevét is. A Szibir országi Lószarvas a Lapországitól tsak abban különbözik, hogy egészen fejér, 's a Szarvai több ágúak.

7. *A' Matska - Majom.*

A Majmokról vólt immár Beszéd az Ember-Majomnál, mellyhez azt is hozzá adhatni, hogy a Majmok négykezü Állatoknak bizvást mondattathatnának, mert az ő hátúlsó Lábak inkább kezek, hogysém Lábok, és szintén úgy vehetik hasznokat. A Matska - Majmok a többi Maj-

Majmoktól leginkább az ō hofzfú Farkokkal különböztetik meg magokat. Én itt a Matska - Majmok közül tsak 13 Fajt fogok említeni. 1. *Malbruck*. Ez él Bengalban, mintegy $1\frac{1}{2}$ nyomnyi hofzfú, mint minden Matska-Majmok többnyire négy Lábon jár, 's igen könnyen szelidithető. 2. *Macaque*. Ez a Majom Faj nagy Tártságokban él az Afrika nyugoti Szélén, a *Malbruck*hoz hasonló, 's a Feketéknek sok kárt tesz az ő Ris és köles Földjökön. Ezen Majmok igen tsúfosak, 's az ō szokott kiáltások: *Hab! Hab!* Az Eledel kereséskor 's Erdőben való Háláskor mindég Őrt állítanak mindenfelé, hogy, ha az Ellenség jönne, tudokra adja. Ha az Őr eltalál alunni 's rajta kapják, legottan megölik. A Feketék azokat Törben fogják, vagy pedig le lövik, mert a Húfokat füstölten és Rissel igen szeretik. 3. *Diana*. Ez Kongó Országban él, 's oly nagy, mint egy öreg Matska. Szereti a Diókat 's édes Gyökereket. Igen könnyen szelidithető. Szüntelenül játszik hol magával, hol Gyermekekkel, hol más Állatokkal, 's egész nap által mozog. A szokott Hangja: *Grek!* 4. *Mone*. Ez Elő - Áfrikában 's déli Ázsiának némely Országiban találkozik, $1\frac{1}{2}$ nyomnyi magos, 's igen tsendes és tanitható. A Majmoknak szokott Ételökön kívül megeszi a főzött Húst, Hangyákat, Pókokat, 's Bogarakat. 5. *Patas*. Ez másként

vörös Majomnak mondatik az ő vörös színéről, $1\frac{1}{2}$ nyomnyi hoszszú, 's leginkább Szenegálban lattatik nagy Tsoportokban. 6. *Callitriche*. Ez egyébként zöld Majomnak nevezfetik, minthogy tsaknem az egész Testén sárga-zöld a Szőre. Ezen Majmok Afrikában a' jó Reménynek Hegyfoka körül nagy seregekben tartózkodnak, Erdőkben az Élőfákon tsendefen ülnek, 's minthogy a Fák Leveléhez hasonló a Szőrök, alig vétetnek észre, 's azoktól nehezen különböztethetnek meg. Az Eledelek Gyümölts, 's az öreg Matskánál nem nagyobbak. 7. *Coaita*. Ez Péru és Börfön Országban él, tekintetre nézve igen rút, fekete sertés $1\frac{1}{2}$ nyomnyi magas, 's a tekertfes Farka 2 nyomnyi hoszszú. A kezén tsak 4 Úja vagyon, de a Farka annyit szolgál neki, mint egy harmadik kéz. Azzal a Földről, mint egy kézzel, mindent felvesz, szájába visz, halász, bogarász, 's a Fák Agaihoz akasztja magát. Ha tizet lövis az Ember ezen Majmok közül, alig esik le egy közülök, a többi fűgve ott rothad meg. Többnyire az Élőfákon 's Tsoportokban együtt élnek, 's egyfáról más Fára, Evet módjára, szökösnek. Ha a Távozás nagyobb, legottan többen közülök a Farkokkal magokat egymáshoz ragasztják, valóságos Lántzot tsinálnak, 's mind addig hintázzák magokat a Levegőben, mig a leg-

legalsóbb a Fát, hova igyekeznek, elérheti, 's a Tárfaít maga után oda húzhatja. Az Eledelek Gyümölts, Hal, 's Bogarak. 8. *Sajou*. Ennek a Honja déli Amerika, ritkán nagyobb egy kis Matskánál, 's igen tetszetes, eleven, és ébredit, mert soha meg nem szün játszani, 's magát vakargatni. A Fákra igen könnyen felmász Farka segítségével, 's a Levegőben a Légy fogdozáshoz jól ért, mely kedves Eledele. A Szava olyan mint a fiatal Pulykáké. 9. *Sai*. Ez másként Nyivó Majomnak mondatik, kis Matska nagyságú, lusta. szomorú, 's a Hideget nem szenvedheti. Ha egyedül van, síseg mint a sáska, ha pedig lát valakit, legottan nyivog. Hogy ha megmérgezik, ugatni kezd mint egy kis kutya. A Hazája déli Amerika. 10. *Ouistisi*. Ez 7 hüvelyknyi hofszú 's fekete, szürke, és vörhenyö tsikos. Vad, nyughatatlan, Pésma szagú, 's oly könnyen ugrál és mászik, mint az Evetke. Él Gyümöltsből, Legyekből, Bogarakból 's Tsigákból. A Hangja Füttyölés. 11. *Pineke*. Ez csak 6 hüvelyknyi magos, de a Farka még egyszer oly hofszú. Azt előlről a Hátára veti. Ez a kis Állat igen fris, eleven, 's a nézőt igen mulatja ezer tsúfos szökésivel 's maga - Helyheztetésével. A Hangja lasú Füttyölés mint az Egéré, 's olykor a Hallásra oly kedves, mint egy Madárnak Éneklése. 12. *Marikina*. Ez színére 's igen lágy

Szörére nézve kiváltképen szép kis Állat, 's úgy néz ki mint egy kis Oroszlany. A' nagysága 9 hüvelknyi, de a Farka hofzszabb valamivel. Kellemességben 's Elevenségben nem enged semmit a többinek. Ha illendöképen bánnak vele, a közép Európában a Majmok közül legtovább el él. 13. *Miko.* Ez a *Sagoins* Majmok közül, mellyek a Matska-Majmoktól igen kevésben különböznek, a legszebbik, 's 7 hüvelknyi hofzszú. Az ő hofzszú 's Ezüst színü és fényü Szöre oly finom, mint a selyem. A gesztenye színü Farka még egyszer oly hofzszú mint a Teste. A meztelen képe 's Fülei Rózsa színüek. A Hazája az Amazon Folyónak mellyéke.

8. *A Medve.*

A Medvék kétféliek, úgymint a Földi-Medvék 's a Jégi-Medvék. A Földi-Medve egy Orállat, 's kétféle szokott lenni, úgymint barna és fekete. A fekete, melly mintegy $5\frac{1}{2}$ nyomnyi, csak az éjszaki hideg Európai 's Ázsiai Tartományokban találkozik, hol az erdei fetét Barlangokban tartózkodik; de a barna, mely kisebb 's legfellyebb 4 nyomnyi, mindenütt lakik, főképen Orosz, Lengyel, 's Magyar országban. A fekete Medve mindenféle Zöldeggel, Bogyóval, 's vad Gyümöltscl él. Nem különbben Mézzel, érett

Gabonával, 's néha, de ritkán, Hússal is; a bar-
na pediglen főképen sokféle nagy Állatoknak Hú-
sával, kihezképest a Lovakra 's gyapjas és szar-
vas házi Marhára 's erdei vörös Vadra nézve is
igen veszedelmes. A Dögöt sem veti meg. Az
Öledékét a Talpaival le veri, mellyek leginkább
a fegyverét teszik, 's mellyekkel, a' hátúlsó Lá-
baira fel álván, védelmezi magát. A Futást is
jól érti, de a Fákra való Mászást még jobban.
Télen a Barlangokban vagy a Fák Gyökerei alatt
választ magának Fekvőhelyet, holott őt, sőt hat
Hónapig is tsendesen 's minden Eledel nélkül el-
hever, 's mulatságképen a Talpait nyalogatja.
A nyőstény Medve 1 vagy 2 kölyköt vet, de
hogy azokat mint nyers Hús Darabokat szülné,
's azután azoknak a nyalogatásával képet adna,
az költemény. Ezen Állat főképen a Bőre miatt
fogatik 's lövetik, mely mint durva Mentebőr
fok félére való, 's a Kereskedésnek nem utolsó
Tzikkelye. A Medve Húsát jó izüen megeszi
sokfélig megfzelidült Nemzet. Nálunk csak a Tal-
pai valók az Afzatra. A Jégi-Medve csak a Je-
ges Tenger mellett lakik, 's Grönland, Spitz-
berg, és Újöld Szigetein. Egészen fejer, 8, sőt
12 nyomnyi hoszfú, 's igen nagy evő, és ször-
nyü Orállat. A Táplálását Halakból, Tengeri
Kutyákból, Tzetlovakból, 's Tzethalakból veszi.

midőn még fiatalok vagy pedig megdöglöttek. A Halottakat kiáfsa, sőt az élő Embereket is megtámadja, 's a számokra épen nem tekint. A széles és nagy Jég Darabokon a Tengeren szer-
tefzél utaz 's igen jól tud úszni. Télen a Hóba
béássa magát. A Bőre miatt szokták meglőni.

9. *A' Mongus.*

A Mongus a Maki Állatnak Neméből való, mely Áfrikában 's Azsiában a heves Öv alatt tartózkodik, a Járásban, Ugrálásban, Fa - Mászásban, 's egyéb Dolgokban a Majmokhoz hasonlít, szint úgy mint a Majom négy kézzel bir, 's az-
zal egyféle Táplálású. De a Makinak Róka Feje
vagyon, 's ebben az Öves - borzhoz hasonlít inkább. Azután a Tagjai is a Majoménál vékonyabbak 's finomabbak. A Mongus Matska nagyságú, 's Testére és Farkára nézve szürke vagy barna. A Honja Madagaskar. Igen könnyen szelidithető, 's azután felettebb tsendes és hizelkedő. A Járása mindég négylábú. Gyanakodom, hogy hajdan egy Mongus hozatott hozzánk valamely Főrendü Házba, 's minthogy ez az Állat a Testére nézve az Evethez fokban hasonló, úgy ofztán a szolgák, el nem felejthetvén a Mongus nevét, az Evetet is annak nevezték. Mert látni való, hogy Mongus és Mókus tsak nem egy-
ké-

képen hangzik. Gáti Uram ugyan azt mondja, hogy a Mókus a mokogásától neveztetett volna így; de én kételkedem benne.

10. A' Nyest.

A Mentebörökkel*) való kereskedés, amint tudva vagyon, az Orosz, Angoly, 's az Éjszaki Amerikára való nézve nagy jövedelmű Dolog. A legdrágább 's legnemesebb Menteböröket az Ázsiának és Amerikának éjszaki Tartományi hozzák. Ezek között a legnevezetesebbek a Nyest, Nyuszt, Róka, Hód, és Vidra. A' Nyest két-féle, ugymint Fái-Nyest és Kövi-Nyest. A Fái-Nyest az odvas Fákat lakja, 's a Táplálását Eve-
tekből, Egerekből, madarakból, Bogyókból, 's Mézből veszi. A Szara Pésma szagú. Szép sző-
rű Bőre a Kövi-Nyesténél többre betsültetik, mert mind szebb, mind állandóbb, 's a' Nyuszt-hoz igen hasonlít. A Kövi Nyestnek a Szőre a viselésben végre megfejeedik. A Teste ezen Á-
latnak többnyire 18 's a Farka 10 hüvelyknyi. A Hazája az éjszaki Európa, Ázsia, 's Amerika,

B 2

de

---

*) Ezt Peltz Werk, Pelleterie, azon ok-
ból nevezem Mentebörnek, és nem Prémnek vagy
Prémésbörnek, mert nem csak Prémnek való,
hanem Bélésnek is, 's van több olyan Mentebör,
mely Prémnek nem való.

de van mégis, noha kevesebb számmal Német, Magyar, sőt Frantzországban is. Nálunk a Temetvényi Erdők ezen Vaddal egykor igen bővelkedtek. Hogy fiatal Koromban nagyobb részről otthon laktam, egy Erdő - Tsőfzöm a vas Törrel való Nyest - fogáshoz úgy értett, hogy minden Tél által hozott mintegy 30 - at. Egyébként a Fáról is le lőtte ilyenképen. Minek minekutánna a Hóban nyomára akadt, legottan addig mentt a nyomán, mig az valamely fenálló odvas Fánál tellyeséggel megfűntt. Itt bizonyos lévén, hogy a Nyest az Odúban légyen, abba egy kis Tüzet rakott. A Nyest a Fűstöt el nem türhetvén, az Odúnak felső lyukán a Fára felfutott, 's így osztán lelövetett.

II. A Nyuszt.

A Nyuszt a Nyesthez hasonló, tsak hogy valamivel kisebb, 's a Szőre fetét - barnább. Lakik Szibírországbán, Kamotsában, 's éjszaki Amerikában Föld alatt való Üregekben 's odvas Fákban. Eledele Menyét, Evet, Nyúl, 's Madár. Nagy szükségben megeszi a Bogyót is. A Bőre a legdrágább Mentebőrök közé tartozik, 's mennél feketébb, hosszabb szőrű, 's fényesebb, annál drágább, úgy hogy találkoznak Nyuszt Bőrök, mellyeknek egyike $\frac{1}{2}$ Rubeltől fogva 50 Rubec-

belig ér ott helyben. A Nyuszt Fogás Szibírorszá-
 gban részszerént az oda számkivetett Rabok
 által vitetik véghez, részszerént 's főképen az
 öszve állott Tárfaságok által, mellyek Télen a-
 ma nagy Erdőkbe 's Pufztákba kirándúlnak. A
 legjobb Nyuszt Bőrök Szibírországból Oroszország-
 ba vitetnek, 's onnan széllyel egész Európában,
 de leginkább Törökországba; az alábbvalók pe-
 dig Sinországba. Az Amerikai vagyis a Kanadai
 Nyusztok a Hudszoni Társaság által érkeznek
 Angolyországon által Frantz és Németországba.

12. Az Oroszlány.

Ez a szép, nemes, és rettenetes Teremt-
 mény a költöktől az Állatok Királyoknak nevez-
 tetik. Lakik a belső Áfrikának ama heves Fö-
 veny - pufztáiban, 8 vagy 9 nyomnyi hofszu,
 színére nézve szennyes-sárga, 's oly rend kívül
 erős, hogy tsak az Eléfánt, Szarv - orrú, Tzetló,
 és Tigor álhatnak néki ellent. A Táplását éjjel
 keresi. Az mindenféle nagy Állatoknak Húsából
 ál. Az Embereket tsak akkor támadja - meg, ha
 a nagy Éhség kényszeríti, vagy ha meg - boszont-
 ják. Más Orállatok módjára nem szokott va-
 dászni, hanem tsak a sűrüből lesi, Hason mind
 addig elmász, míg a Tehenet vagy Bikat el érhe-
 ti, 's azt lábaival le veri. A Tüzzel el lehet

kergetni, de hogy a Kakas szavától félne, az költemény. Az orditása minden Állatra nézve rettenetes. Ha Kölyök korában megfogattatik, 's a Háznál felneveltetik, oly szelíd léfzen mint a házi Kutya. Egy illyennel bírtt a minapi Nándorfejevári Bafa. A nyöstény jóval kifebb, 's nem oly erős és szép mint a Him; de gyakran kegyetlenebb, főképen ha Kölykei vannak, mellyekből hármat, négyet, 's ötöt is vet. Ennek nints serénye, 's tsak a Nyaka alatt bojtos.

13. *A Párd.*

Ezen Állatnak a Neme három Fajra osztatik, ugymint Pánterre, Leopárdra, 's Ontzra. — A Pánter Afrikát lakja, 5 vagy 6 nyomnyi hofzfú, Szörére tekintve a Tigornál szebb, 's nem oly kegyetlen. Az allsó szine szegsárga. Torka, Lábai 's Hafa fejeerek. Hátán 's Óldalain fekete Gyűrői vannak, mellyek belől narants színűek, 's középett fekete Pettyök vagyon. Fején, Nyakán, 's Lábaín fekete fótos. — A Leopárd a Pántertől abban különbözik, hogy az alsó Szine még fokkal szebb Szegsárga, 's a Hátán és Óldalain lévő Fótjai nem Gyűrőkből, hanem négy vagy öt együtt álló kis fekete Fótotskákból állanak, mellyek egy szegsárga Pettyet keritenek. Afrikában Szenegal Országban 's a Jó Reménynek Hegy-

Hegyfokán tartózkodik leginkább. — Az Ontz a Párdok közül legkisebb, mintegy $3\frac{1}{2}$ nyomnyi hofszú, 's az alsó Szine fehér - sárga. A Hátán lévő fótjai a Pánteréhez hasonlók. A Bőre a Pánter 's Leopárd Bőrénél alábbvaló, mert a szine 's Petcyei nem oly szépek. Találkozik Elő-Afrikában és Sin, Kazul, 's Napkeleti Indorfzágban. A Természete is szelıdebb mint egyéb Párdoknak, kihezképest könnyen meglehet szelidíteni, sőt a Nyúl és Gazel Vadászatra is meglehet tanítani. — Párdot az Eleink a deák *Paydusból* Párdutznak mondták.

14. *A Pölye.*

A Pölye, *Varius, das Veech*, nem egyéb, hanem az éjszaki szürke Evet, 's leginkább Szibir és Orosz Országban lakik, honnan a Mentebőrével, mely *Grauwerknek* neveztetik, nagy kereskedést üznek. Valamint egyéb Evetek, Erdőkben a Fákon tartózkodik, 's Mogyoróval, Makkal, Bükkel, 's Gyertyán Magvával él. A Farka Szőréből készülnek a képirók fzaamokra apró Etsetek.

15. *A Rest.*

A Rest, *Faulthier, Pareffeux*, egy különös négylábú Állat. Tsaknem hasonló a Majomhoz,

Emberként egyenesen szokott az Álfelén ülni, a Fák Levelivel 's Gyümölcsvel táplálja magát, 's Börsön országban 's déli Amerikának egyéb melegebb Országiban találhatik. A jegyzésre legmértőbb ezen Állatnak rend kívül való nagy Restsége és lafsúsága, mellyel mozdulni szokott; mert nem csak 8 vagy 9 Nagypertzre *) van szükség, hogy egyik Lábát a másik után emelje, de még egyszer annyit kíván, hogy azonközben magát ki nyugtassa. A Fákat, mellyekről Táplálását veszi, színt oly soká mászsa, 's a választott Fáját mind addig elnem hagyja, míg egészen kopaszszá nem teszi; erre öfzve zsfugorodik, leveti magát a Faról, 's újra hozzá fog lafsú utazásához a szomszéd Fára. Még a Verés sem teszi gyorsabbá. Minden Lépésközben türhetetlenül üvölt, 's ez az ő egyetlen egy Fegyvere, mellyel magát az Ellenségétől óltalmazza. Ha alunni akar, mind a négy Lábaival az Ágát által öleli, 's Lepel-ágyként magát felfüggeszti. Ez az Állat kétféle Fajú, ugy mint *Ai* és *Uro*. Az *Ai* mintegy 2 nyomnyi hoszszú és szegszürke képében csak nem olyan mint az ember, 's

mind

---

*) Minutum Nagypertz vagy Apró lehet; Minutum secundum, fecunda pedig Kis-pertz, Másapró, Másony.

mind egyik I.ában három igen hosszú körme
vagyon. Az *Uno* a Napkeleti Indországbán is
találkozik, az élébbeninél valamivel kisebb,
farkatlan, 's a Háta Gerintzén hosszú szőrű.
A Hátának szőre vörös - barna, 's a Hasának fe-
jér - szürke. Kivéven a Körmeit, másban minden-
ben az *Aihoz* hasonló.

16. *A Róka.*

A Róka többnyire három Fajra osztatik,
ugymint a fekete, fejer, 's közönségesre. A fe-
kete legnagyobb. Hazája az éjszaki Európa,
Ázsia, 's Amerika. A Mentebőre felettebb finom
fénylő-fekete, 's a legdrágább, mellyet még ed-
dig esmérünk; úgy hogy Oroszországban hely-
ben egy szép fekete Róka Bőr gyakran 400 Ru-
bellel fizettetik. — A fejer a Rókák közül leg-
kisebb, 's mindenütt az éjszaki fark kerület alatt
bőven találkozik. Valamint a közönséges Róka
Föld alatt Gödrökben lakik. A Mentebőre szép
és lág, de a Bővvólta miatt nem drága. — A
közönséges Róka tsak nem mindenütt vagyon
Európában 's Azsiában. Mint-egy 2 nyomni
hosszú, 's Színéről szegvörös. Lakása Föld alatt
a Vermekben vagyon, vagy pedig a Kősziklák
Lyukaikban, igen félénk, ravasz, és soha meg-
nem szelidithető. Inkább Ravaszág hogysen

Ereje által fogja Prédáját. Főképen Tyúkokat, Ludakat, Fátzányokat, Nyulakat, Egereket, 's Madarakat öldös. Nagy szükségében megeszi a fomot is, 's egyéb vad Gyümölcst. Szereti az erdei Méheket is meglátogatni a Mézök miatt, 's a Szöllőhegyet, ha a Gerezdek megvannak érve. Többnyire vas Törbe fogattatik, hogy a Bőre megne sértefsék. Vannak ezeken kívül a Szütsöktől úgy neveztetett Kék és Kereszt Rókák is.

17. *A szárnyas - Eger.*

A régiek a Szárnyas - Egereket vagyis Denevéreket a Repülés miatt a Madarak közé számlálták, de minthogy a négylábú Állatoknak minden Tulajdonságikkal birnak, azokat inkább ezek közé számlálhatjuk. Ez az Állat mindenütt található, tsak hogy valamint Nagyságára, úgy Teste Képe nézve is különbbféle Fajban. A meleg Országokban, hol felettebb nagyok, a Lakások a Fákon vagyon, a hidegebb Országokban pedig a Kősziklák Repedésiben, puszta Épületekben, Templomokban, 's Tsűrökben. Ott egész Nap nyugszanak, mivel a Világofságtól félnek, 's tsak Alkonyodás után repdesnek a bé eső fetét Ejig, mert a Baglyok, kik reájok Vadászatot tesznek, a Lyukaikba ismét visszafut kergetik. Midőn nyugszanak, vagy a hátúlsó Lábaikkal,
vagy

vagy a Szárnyaikon való Kaptsokkal függesztik fel magokat. A Táplálások ál Pillyékből, Legyekből, 's bogarakból, mellyeket a Repülés közben fogják; de ezeken kívül a Húst is szeretik, főképen a füstölttet 's a Szalonnát. A mi hidegebb Országinkban Télen a Szárnyas - egerek el rejtik magokat a Pintzékbe, Sirbóltokba, Üregekbe, 's odvas Fákba, húszan is fűrűn egy Tsomóba öszve ragafzkodnak, hártvás Szárnyaikkal béta- karják magokat, a Hidegtől megjárattatván el- merevednek, 's így minden Táplálás nélkül füg- ve maradnak egészen a jövő tavaszig, a mikor ismét megélednek. Némely Országban, mint például Sinában 's a Fülepi Szigetekben, az Em- bereknek eledelül szolgálnak.

18. *A Szarvas - ló,*

Ez a tsudálatos Állat, mely felében Ló, fe- lében Teve, felében Szarvas, csak a belső Af- rikában találhatik. Mind eddig a valóságos Ké- péről nem valánk bizonyosak, míg *Vailand* Úr, ki néhány Esztendő előtt többször is utazott e- zen Világ Részének kebelébe, nem régen ezt a le irott Képét közlé a Világgal. — A Szarvasló, *Giraffe*, a legmagosabb Állat a Világon, mert a Mén a Szarvainak Tetejétől az Előkörméig megmértetvén, 16 nyomnyi magas. A Kantza
min-

mindég alacsonyabb, 's 13 vagy 14 nyomnyi. E mellett ez az Állat épen nem hosszú keletépen, mert a Mellyétől a Farkáig alig van 7 nyomnyi; 's az elő Lábai annyira magofabbak a hátulsóknál, hogy a Háta oly lejtős mint a Házhéj. Valóban azt lehetne ezen Állatról mondani, hogy az egész Teste csak Nyakból 's Lábakból ál. A Fülei között két tompa Szarva vagyon, melyeket soha le nem vet. Azoknak a végök béfelé völgyesek egykevesé, 's kurta és merő Szőrrel bévannak fedve. — A Szarvaslónak Szine nem egyféle. Mind a Mén mind pedig a Kantza pettyezetett ugyan, de a Mén a fejer - szürke színén nagy fekete - szeg Foltokkal tarkázott, a Kantza pedig sárga - szürke színén szegsárga Foltokat visel. — Ez az Állat, valamint a Szarvas vagy Ló, tsupán a Fűvel 's Fa - levéllel táplálja magát. Igen félénk és vad, 's a szükségben a hátulsó Lábaival jól tudja magát védelmezni. A Futása sokkal gyorsabb a Lóénál. Még eddig szelíddé nem tétethetett, és semmi Haszonra nem fordíthatott.

19. *A Szarv - orrú.*

A Szarv - orrú, *Rhinoceros*, valamint az Eléfant, csak Áfrikának 's Ázsiának igen meleg Országiban lakik, 's csak nem oly nagy mint az,

tud-

tudniilik $6\frac{1}{2}$ nyomnyi magos, 's $11\frac{1}{2}$ nyomnyi hofzfú. Egyedül él minden Tárfaságon kívül a posványas Tájokon, és semmi Hafznát nem vehetni. Tsemete féle vagyis kemény Növevényekből veszi Táplálását, 's igen szereti a Méznádat. Az Orrán van egy Szarva, mellyel magát védelmezi. A fekete - szeg színü Böre oly vastag és kemény mint a Deszka, kihezképest minden Vágásnak, Szúrásnak, 's Lövésnek ellent áll. Abból 's a Szarvából készül Indországban fokféle Eszköz. Hogy az Eléfantnak természeti Ellensége volna, nem igaz; mert a Szarv - orrú minden Állatnak békét hágy, 's tsak akkor védelmezi magát, ha bofszontatik.

20. *A Teve.*

A Teve hasonlóképen tsak az Áfrikának meleg Országiban él, 's minden házi Állatok közt a leghasznosabb. A vadon élő Tevék nintsenek többé. Teve nélkül Égyiptomnak és Szir országának legnagyobb Részé, nem különben az egész Araborszag, laktalan volna. A Teve tsendesen 's bátran jár, elbir annyit mint két Öszvér, alig eszik annyit mint a Szamár, 's tsak alávaló fás Takarmányt. Nagy és hofzfú Utakat tesz a Karavánokkal a száraz és sütő Föveny - puszta által Ivás nélkül, 's minden más Állatok szoká-

kása ellen a Terhe alatt aluszik. El él 50 Eftendeig, 's a Szine vörös szeg-sárga. Valamint a Teve - Tsikónak a Húfa, úgy a Teve - Kantzának a Teje meg nem vetendő. A Hugyából és Ganéjából Salamina készül, 's a száradtt Ganéja az Araboknak, a Fának szükiben, tüzellésre szolgál.

21. *A Tigor.*

A Tigor, *Tigris*, *Tieger*, szint oly nagy sőt olykor még nagyobb Állat mint az Oroslány, szint oly erős, szüntelen vérkivánó, és soha meg nem szelídülhető. A szine világos-szeg, sok fekete Tsíkokkal tarkázva, 's a Nyakán, Hasán, és Farkán fejjérel pettyegetve. A Német Közember hibásan nevezi *Tiegereknek* a Párdokat is, minthogy a Mentebörök kerekcs Fóltokkal megvan tarkázva; mert az igaz Tigor nem kerekcsen tarkázott, hanem tsíkosán. Lakása vagy on Azsiában, és ugyan Bengal, Kazul, Ind, és Sin országban az Erdőkben, hol a többi Vadra lestál, mellyet kevés, de hihetetlen nagy és gyors Szökéfekekkel meg támad, azomban ha elhibázza, legottan elis botsátja. Gyakorta az Orozásában oly vakmerő és rettenthetetlen, hogy Embereket a Folyóviznek közepén a Hajóból kihúzza, és magával elviszi.

22. *A Torkos.*

A Torkos, *Gulo*, *Vielfrass*, Oroszúl *Rosomak*, mintegy 2 nyomnyi hoszszú Állat, 's tartózkodik Nór, Svéd, Lap, és Szibir országban. A Táplálása a Jávoroknak, Lószarvasoknak, 's Nyúlaknak fris és dög Húfok. A Húsnak, hijjában megeszi a Bogyókat is. Valóban megfelel Nevének, mert kimondhatatlan nagyevő. Szép szőre miatt a Bőre nagy bentsben van.

23. *A Tzibetes.*

A Tzibetes, *Zibeth-thier*, *Civette*, mely más-külömbben Tzibet-matskának neveztetik, ha bár a Matskához nints semmi hasonlóság rajta, lakik Arab, Malabár, és Siam Országban, 's a Fülepi Szigetekben. Mintegy $2\frac{1}{2}$ nyomnyi hoszszú, színére nézve szürke és fekete, 's él apró Madarakkal, Halakkal, 's gyümöltstsel. Ez az Állat a Patikáinkba való Tzibetet ad, bizonyos igen szagos 's Vajhoz hasonló lágy Portékát, mellyel fok-félének szokás szagot adni. Mert tudni való, hogy minden Görényféle Állatnak hátul a Fark és Segg alatt van egy kis bőr Erfényök egy kis nyilással, melyben ez a, majd igen kedves szagú, majd ismét felettébb bűdös Zsíradék gyűl-öszve, 's az Állatból, a mikor tetszik, ki nyomat:

mattathatik. A Tzibetesnél ez a Zsíros Józsiág jó illatú, 's Tzibetnek mondatik, eleinten feje, azután sárga, 's végre barna és fekete. Az Illatja eleinten szerfelett erős 's kelletlen, úgy hogy Főfájást és Szédelgést is okoz, de idővel gyengébb 's kellő. A legjobb 's legtisztább Holland országból érkezik, kiváltképen Amsterdamból, hol fok Tzibetes csak azon végre tartatik, hogy minden harmad nap a Tzibet tőle elvéttessék. Ezt a Tzibetet a Pésmával, *Moschus*, *Bisam*, nem kell öszve keverni, mert a Pésmát egy bizonyos kis Őz adja.

24. *A Vidra.*

A Vidra kétféle, ugymint Folyóvízi 's Tengeri. — A Folyóvízi lakik főképen éjszaki Amerikában való Folyóknak Partjaikon, hol a Halakból élődik. Találkozik szerteszélt nálunk is. A Hofzfasága tsaknem 3 nyomnyi, igen jól tud úszni a Vizben 's Viz alatt, 's igen hamis Állat. A fényes Szőre világos vagy setét barna. A Mentőre szép és tartós is. — A Tengerinek a Hazája az Amerikának Napnyugoti széle, 's a Kamotsának Tengerpartja. A hofzfasága szint olyan valamint a Folyóvizinek, de a színében egészen fekete - szeg. Szüntelen a Tengerparton lakik, Halakkal, Rákokkal, [és Tsigákkal él, 's

ezen

ezen utólsókat a Tenger Apadásával felkeresi. A Szőrösbőre a legdrágább Mentebőrök közé tartozik, 's kiváltképen Sinában, hol a Pekingi Udvar 's az Előbbkelők azzal prémezik a Ruhájakat, igen sokra betsültenek, 's egy Vidra Bőr, valamint a Szépsége ajánlya, olykor 100, sőt 140 Rubellelis megfizettetik. Erre nézve az Angolyok az ő régi *Hudsonsbayi* Társaságokon kívül, mely a Mentebőrökkel északi Amerikában legnagyobb Kereskedést üz, kevés Efstendők előtt még egy új Mentebőrös *Speculatio*hoz fogtak, 's most az Amerikának napnyugoti széléről Sinába számos Mentebőröket küldnek, 's felettébb sokat nyernek rajtok. — A Nyertz is nem egyéb hanem bizonyos tavi Vidrának Faja. Szibir, Orosz, 's Lengyel Országban lakik. Egyéb Vidránál kifebb.

25. *A Vigony.*

A Vigony, *Vigogne*, *Chevre de Pérou*, él vadon ama szörnyű magos *Cordilleras* nevű Hegyeken Amerikában Kili és Péru Országokban, 's nem engedi magát megfzeldíteni. Ennek az Állatnak igen lágy és finom Gyapja vagyon, mely is ama hires és drága *Vicugna* Gyapjú, a melyből Európában Posztók készülnek, mellyeknek a Réfők 35 Talléros. Ez az Állat mint egyéb Vad lelöveltetik, a Húsa igen jó izü 's a Gyomrában található a napnyugoti Bezoárkó.

26. *A Vizi-ló.*

A Vizi-ló vagyis Nil-lova, *Hippopotamus*, az Eléfant után a legnagyobb Földi-Állat. A Hazája Afrika, 's minthogy a Folyók Partjain, főképen a Nil Folyónál, tartózkodik, Nil-lovának neveztetik, noha a Nyeritést kivévén semmi Hasonlatossága nints a Lóval. A Szine fekete-fzürke, 's az Ő vastag tsak kevés Szörrel béfedett Bőrének lejtős fekete Tsikjai vannak. A Feje az Ökör Fejéhez tsak nem hasonló, de szarvatlan. A Sertékkal bénött Szája irgalmatlan nagy, melyben rettenetes nagyságú Fogak találkoznak. Ez az Állat Rissel, Méznáddal, 's Halakkal táplálja magát; mert mind Szárazon mind Vizben élhet. Nappal többnyire a Nádasban 's Posványban hever félékenyen, 's tsak éjjel keresi Táplálását. A Természete igen tsendes, 's az Emberekre nézve, ha megnem támadtatik, soha nem veszedelmes. Kiváltképen a Lövéstől igen fél. Többnyire 4000 Fontot nyom, a Szalonnája miatt ölettetikmeg, melyből egy egy szokás szerént 1000 Fontot ad, 's melyből Halvaj, *Tbran*, készittetik. A Fogai az Eléfant Agyaránál többre betsültetnek, 's a vastag Bőréből készülnek sétatotok 's Lóveszfzök. *Spatzierstöcke*, *Reitrutben*. — Hajdan az Eleink ezen Állatnak Farkával a Lovak Szügyét fel

fel szokták vólt tizfrázni. Istvánfi, II Ulászló vagyis Dobzse László Király Koronáztatását emlegetvén, ezt *Lib. I.* így említi: *Admirationi etiam exteris Hominibus erant Hippopotamorum caudæ, pectinibus mollitæ, ac Equorum pectoribus appensæ. Ea Animalia in vastis Nili fluminibus rara captu nascuntur, idque genus Ornamenti equestris, et magnum obtinere pretium, et apud Turcas et Pannonios etiamnum in usu esse videmus.*

27. *A Zobor.*

A Zobor, *Zebra*, vagyis az Áfrikai Vad-Számár a Termetben hasonlós az Öszvérhez; Futásban oly könnyű mint a Szarvas, 's a déli Áfrikában vadon él. Tsupán az Ő igen szép és tisztán festett Bőre miatt nevezetes. A Mén nagyobb és szebben festett mint a Kantza, ha bár ez több színű is amannál. Még eddig meg nem szelidíthették, sem haszonra nem fordíthatták.

28. *A Bagoly.*

A Baglyok Ormadarak, mellyek csak éjjel a Hóldvilágnál 's az estteli vagy reggeli Szürkületkor (mert sötét Éjjel színt oly keveset látnak mint minden egyéb Állatok) orozni repülnek, mivelhogy az Ő nagy és igen kinyílt Szemeik a

Nap Világát el nem szenvedhetik, 's attól egészen megvakítottatnak. A Nemek két Fajra osztatik, ugymint a Füleles és Fületlen Baglyokra. — A Füleles Bagoly, melynek a Fején Fülelek gyanánt két álló Tollai vannak, az éjjeli Madaraknak Királyok vagyis az Éj Saffa. Az Ő Nagysága, ha áll, 3 nyomnyi, 's ha repül, 6 nyomnyi. Bir szörnyü nagy Fejjel, rövid Órral, 's erős Körmökkel. Színében barna, fekete Fótokkal babos. Lakóhelye a Kősziklák Repedéki, 's a régi puszta Várak és Tornokok, hol tojni is szokott. Ez minden egyéb Baglyok között a Nap Világát legjobban tűrheti, de többnyire csak Est felé repül az Orozásra. Gyilkosnak tapasztaľják a Nyulak, Ürgék, Egerek, Kigyók, Gyékok, és Békák, mellyek közül az apróbbakat egyszerre lenyeli. Minden nappali Madár az Ellensége, főképen a Hollók, Varjak, és Kányák, mellyek nagy üvöltéssel megtámadják, mihent észre veszik. Ez okból a Vadászok gyakran valamelly magasabb Fára felkötik, csak hogy az említett Madarakat oda tsalhafásák, 's lelöhefsék. — A Fületlen Baglyok magok között nagyobbak 's kisebbek. A nagyobbak közül nevezetes a fekete Bagoly, mely valamennyi Baglyok között legnagyobb, mert $1\frac{1}{2}$ nyomnyi magas. Lakik Erdőkben az odvas Fákban, tsendesen szokott repülni, 's él mezei Egerekből,

Hör-

Hörtsökökből, Ürgékből, 's apró Madaraktól, mellyeket egyfzerre lenyel. — A Sárga-Bagoly igen szépen festett, 's valamint az elébbeninek a FŐ-Szine fekete, úgy ennek sárga. Lakása, Táp-lálása, 's egyéb Tulajdonsági színt azok, mellyek az elébbeninek. — A Torony-Bagoly azért neveztetik így, mert nem az Erdőkben, hanem a Városokban a Tornyon, Templomokon, és Tzinteremeken tartózkodik. Az ő szomorú 's keletlen éjjeli Üvöltése okozza, hogy a Gyermek 's a Vén-afszonyok, kik Ijesztőkben 's Boszorkányokban hisznek, igen félnek tőle, Halál-Madarának nevezik, 's azt tartják, hogy azon Házból valaki meghaland, a melyre leszáll. Lehet 13 hüvelyknyi, igen szépen festett, 's a Hása oly sárga mint az Arany. Él tsupán Eger-kekből, 's igen szereti a Templomi Lámpás Olaját. — A Tsuvik a Baglyok közt legkisebb, mert magótságában alig van 7 hüvelyknyi. Szürke-tarkán nézki, lakik puszta Épületeknek régi Falaikban, 's a Kösziklák Hasadékiban. Egerekkel 's Madárfiakkal él. Ez nappal is repülhet.

29. A' Gém.

A Gém, *Ardea*, *Reyger*, vizi Madár 's többféle Fajú. ugymint kékszürke, fejer, vas, 's fosó Gém. Ugyan a Gémej közé tartoznak ezek

is, egymint: Guvat, Gyöngyvér, Nádibika, Oláhpap, Gödény, 's Kalános. — A kékszürke Gém, a Télen által is megmarad nálunk, $2\frac{1}{2}$ vagy 3 nyomnyi magos, kékszürke Tollú, 's igen szomorú Természetü, úgy hogy gyakorta egész Nap által azon egy helyben mozdulatlanúl el áll. Tsupán Halakkal 's Békákkal él, mire nézve a Fészket magos Előfákra rakja a Tavak Partjaikon, ezen Fákat egészen béganéjossa, a mely Undokságtól végre kiis száradnak. A Sólymokkal való Gém Vadászat, *Reiger Beize*, hajdan a Nagy-Urak Mulatságok vala, de most a Módiból igen kiesett. — A fejér Gém vagyis Kótsak, frantzúl *Aigrette*, fokkal kisebb az elébbeninél, 's 20 hüvelyknyi magos. A kékszürkénél jóval ritkább, 's a Hátán lefelé egynehány igen szép selyem szabású fejér Tollai vannak, mellyekből a Nagy-Urak és Afzszonyok számokra ama hires és drága Tollbokréta készül. Ezen Tollakkal már régtől fogva tzifrázzák a Magyar Vitézek Tsákosokat 's Kalpagjokat. — A Gödény és Kalános gyakorta öfzve kevertetnek, mert mind egyik fejér 's vízi Madár, de mégis jóval különböznek egymástól. A Gödénynek, mellyet fokban Pellikánnak hívnak, Úszóbörös Lábai vannak, de a Kalánosnak nintsenek, mert ennek Lábai hasonlók a többi Posvány Madarakéhoz. A Kalánosnak kemény

's előlről Kalán képü Orra vagyon, mellyel a vizi Tsigákat, Rákokat, és Bogarokat felszedheti, de a Gödénynek lágy 's hártyaféle egyenes nagy az Orra, mellyen alólról bizonyos sárga Bőr füg, mely Zsák gyanánt kitágúlhat, 's melybe a Gödény a Halászat nyereségét gyűjti, 's abba gyakran 6, 7, 's 8 fontos Halakatis elrejt. A Szinek 's Nagyságok tsaknem egyféle, de a Gödény a Világnak minden Részzeiben lakik, a Kalános pedig tsak a heves 's mértékletes Övek alatt. Hogy a Gödény vagyis Pellikán maga magának a Mellyét az Orrával fel vágná 's a Fiait a nagy Szükségben tulajdon Vérével táplálná, Költemény. — A Gémek nagyobb számmal 's többféle fajjal seholt sem mutatják magokat, mint nálunk a Tifzánál, 's az Orosz Birodalomban az Étől folyónál. A Húfok igen kedvetlen halfzagú.

30. *Az Isten - Madara.*

Az Isten - Madarának nevét nálunk tsupán ez a közmondás tartotta meg: Tarka - barka mint az Isten - Madara. A német neve: *Paradies - vogel*, frantz pedig: *Oiseau de Paradis*. Erről a szép Madárról hajdan sokféle Tsudát költöttek; hogy, tudniillik, Paraditsomból származna, sem Szárnya sem Lába nem vólna, szüntelenül a Levegőben tartózkodna, tsupán Levegőből élne, ugyan

ottan párosodna 's tojja, a midőn a Nöstény Him-jének Hátára tenné Tojásit, 's a nappal azokat osztán kiköltetné. Ugyan is mit nem lehet az Emberekkel elhíttetni? Eféle Mesékkal tele vannak a Természetiokról írott Könyveik a Régieknek, ugymint Pliniusnak, 's egyebeknek. Sőt még a múltt Századi Iróknak munkáik is Apátzai Tsere Magyar Entzikipediájának azon Réfze, hol a Természetiokról vagon szó, hasonlókepen tele ez illyen Mesékkal 's Babonákkal. Ez a mostanában végét érő Század méltán kérkedhetik azzal, hogy ama fok Mese 's Babona nagyobb Réfzének tsak ugyan torkára hágott. — Az Isten-Madaráról előhozott Mesében az Együgyüeket még az is megerősíté, hogy ez a Madár holttan 's kiszáritva Szárnya 's Lába nélkül hozatott a Természetieket Szeretőknek Európába napkeletről, hol az Indok azokat immár elvagdalták. Ez okból némely újabb Magyar Irók is *) ezt a Madarat Lábatlan - Fetskének nevezték. Ezen Madár Hazája a Molukkai szigetek. Nagyságában a Seregéllyel megegyezik, 's Fején és Nyakán arany színű sárga Tolla vagon, a Torkán pedig ragyogó zöld. Háta, Szárnyai, 's Hafa vörös-

bar-

---

*) Pápai Szókönyvének I. Részében Apus és Manucodiata f zavaknál.

barnák. De legnevezetesebbek ama fok hoszszú 's igen finom fejér, sárga, 's barna Tollai, melyek mind a két felől a Szárnyai alatt a Farkán alól mezfzse nyúlnak, 's ezen Madarat igen tzi-frává teszik. A Farka, mely igen rövid, egészen különbözik ezen Tollaktól. Az említett szép hoszszú Tollak arra szolgálnak, hogy a Levegőben azon egy helyben igen soká fűgve maradhat, miből azután ama Mese származott, hogy szüntelenül a Levegőben lakik. Ugyan ezen szép Tollak miatt, hogy a Bepakolásban megne sérteffenek, metszik el az Indok a kiszáritott Isten-Madaraknak Szárnyaikat 's Lábaikat. Azok között két igen hoszszú fekete 's meztelen Tollak vannak, melyek tsak nem 3 nyomnyiak, 's a végökön 4 hüvelyknyi hoszszú zöld és barna selyem szabású Szakállat viselnek. A Madár Bogarakkal él, 's kiváltképen ama napkeleti nagy Pillékkal, a melyeket a Levegőben lebegve fogdoffa.

31. Kakuk.

A Kakuk, mellyet kiki esmér, több tekintetre nézve nevezetes Madár. Többnyire oly nagy mint a Gerlitze, tsak hogy a Farka hoszszabitja. A Kakuk! Kakuk! Szavától, mellyet Tavasztól fogva a Nyár Derekáig lehet hallani, vette nevét. De tsak a Him szól. A Kakuk Köl-

töző Madár, mely Kisafszony napkörül itt hágy minket, melegebb Országokban telet, 's Kikeletkor ismét visszfa jön. A Táplálása Férges és Bogarak, 's hogy Ormadár vólna, az nem igaz. Ezen Madárról többi között Jegyzésre méltó, hogy soha magának nem tsinál Fészket, 's Tojást le maga költi ki, hanem más apró Madarak Fészkökbe rakja, ugymint a Nyomoréknak, Vörös-begynek, Barázda - billegetőnek, Ökör szemnek, 's t. af. mellyek azután kiköltik, 's a Kakukfit, mint tulajdon Fiokat szeretik 's táplálják. Egy szóval, a Kakuk sem Tojással sem Fiaival nem gondol semmit, hanem a Fáradságot másokra bizza.

32. *A Légy madár.*

A Légy madár, *Fliegen - vogel, Oiseau - mouche*, a nevét onnan vette, mivel a legnagyobb Légy-nél nem igen nagyobb. Gyakran a Fészkével együtt nem nyom $\frac{1}{3}$ köntinget. Ez a Fészek két Tojaskát foglal magában, mellyek két kis Borsó Szemeknél nem nagyobbak, 's lágy Virág Selyméből két Narants Levelek között építettett, vagy valamely Szalmaszálla függesztetett fel. A Légy madár Méh módjára a Virágok Poharaikba mászik, hogy a Mézőket kiszivhassa. Az Amerikai Dámák ez ilyen Légy madarakat kiszáritják, 's gya-

gyakorta a Füleikben viselik Függek gyanánt. Lakóföldjök Amerikában a Börsön ország, a honnan ki nem lehet őket elevenen hozni. Ezek a kistsin Madarak, valamint a Legyek, gyakran a Pókok-hálójikban akadnak, mellyek azokat, mint-hogy a megszabadulásra Gyengeségök miatt elégtelenek, ott lepik, megölik, 's ki szopják. Ezek a Pókok egyébként is szüntelenül utánnok leselkednek, kihezképest a Természec bizonyos Izgatásából az ő pitzin Fészköket mingyárt a más nagyobb Madarak Fészkök alá építik, mellyek a Pókokat felkeresik 's megeszik, de a hozzájok folyamodó kis Szomszédjaikat nem bántják. Az ő minden Táplálások, valamint mondám, a Virágoknak Mézők,

33. *A Lúd.*

Ha bár a Lúd az Ostobaságáról híres is, de az Emberre nézve igen hasznos házi Madár. A fzelidnek Húsa jó Ételt ad; a Zsirja Vaj helyett szolgál; a Tollának Pihe Párnákat tölt; 's a vastag Tollának Szára egy igen nagy Szükségünkre elkerülhetetlen, tudniillik: az Irásra. Ezeken kívül a Lúdnak még egynehány jó Tulajdonsági vannak, mert az a Fiait az Ormadarak 's más Elenség ellen mérészen védelmezi; rend kívül figyelmetes; az Ember iránt háládatos; 's a Jóté-

vőjét úgy szereti, hogy gyakran, ha azt elveszti, maga is elvesz utánna. — A több Faja közül tsak hármat említek, ugymint a Vad —, Kapi —, 's az Ajder-Lúdat. A Vad-Lúd, melyből a mi Szelid-Lúdunk lett, szegszinü, kifebb és könnyebb a Szelidnél, mely okból, mint Költözö Madár, mely a Téltre melegebb Tájokba mégyen, igen jól repülhet, 's nagy Utazásokat tehet. Lakik a nagy Tavaknál, 's Gabona Szemekkel, Fűvekkel, és Halakkal él. — A Kapi-Lúd valamennyi Lúdaknál szebb színére nézve. Egyéb-ként Egyiptomi Lúdnak vagyis Nil Lúdjának neveztetik. Nem tekintvén az ő heves Hazájára, él 's tojik Német országban is sok Német Fejedelmeknek *Menagerie* nevü Vadasházaikban. — Az Ajder-Lúd vadon él az Éjszaknak legfelsőbb Vidékin, ugymint Jég, Grön, és Nórország Tengerpartjain, 's hires az ő könnyü, meleg, de elég drága Tolla Pihéről, mely *Ajder-Dunnak* neveztetik, 's melyből a Fészket készíti. Ez a Toll Pihe a Kereskedésnek egy nem kis Tzikkelye. Az Ajder-Lúd Halakból 's Tengeri Tsigákból élődik, szüntelen az éjszaki Tengeren tartózkodik, 's tsak akkor megy a Szárazra, midön Tojáfit akarja rakni.

34. *A Publikán.*

A Publikánok a legszebb 's legszámosabb Madár Nemek közé tartoznak, mert már mintegy 100 esméretes Fajokat számláljuk. Ezen Madarak vadon élnek 's tojnak, de csak az igen meleg Tartományokban, és ugyan csak a Lineának mind a két feléről valami 25 Gráditznak Kiterjedése alatt. Az ó 's új Világi Fajok egészen különböznek egymástól, úgy hogy Amerikában azok közül egy fints, mellyek Ázsiában vagy Afrikában vannak. A Görögök csak egy Fajt esmértek, mellyet a Nagy Sándor Hajó - serege hozott *Trapobana* Szigetből. A Rómaiaknál már egy Tzikkelye valának a Lukfzusnak és Pénz - vesztegetésnek; mert nem csak hogy ezüst Kalitkákban tartattak, hanem gyakorta egy Publikán egynehány Rabszolgánál is többre betsültetett.

35. *A Sas.*

A Sas a Madaraknak Királyok, valamint az Oroszlány a négylábú Állatok közt. Mintegy tízféle Fajú, de többnyire csak három fő Fajra osztatik, ugy mint a Királyira, Közönségesre, 's Fejér - fejüre. A Királyi Sas a legnagyobb 's legnemesebb, ki terjesztett Szárnyaival mintegy 8 $\frac{1}{2}$ nyomnyi, 's minden Madarak közül legmagosabb-

ra repülhet, mert olykor a Felhőket is meghaladja; mire nézve a Régiék a Jupiter Fő-Istennek adták társúl. Igen erős kékellő Orra vagyon, Lábai pedig, mellyek sárgák, a Körmei igen élesek. A Szine szeg, sárgával vegyes. Kietlen Kősziklákon lakik. Oroz Lúdakat, Darvakat, Nyulakat, 's Bárányokat. Felettébb nehezen szelidithető. — A Közönséges Sas kissébb az élébeninél, Szinéről szeg, fejer és fekete Farkú, és fokkal számosabb mint a Királyi. A Nyulakat igen szereti, kihezképest Frantz országban ez előtt mint a Sólyomnak úgy vétetettHafzna a Nyúl Vadászatban. — A Fejéteju Sas oly nagy mint a Közönséges Sas, Szinéről fetét-szeg, 's a Feje és Farka fejer. Lakik a hideg Országokban, 's az Őz és Szarvas Ollóknak igen veszedelmes. — Hogy a Sasok Fiaikat a Nap ellen hátokon hordják, vagy hogy azokat a Napra való tekintésre kényszeritik, 's hogy az olyanokat megölik, mellyek a napnak Ragyogását nyitott Szemeikkel elnem áthatják, az tsak a Régiék Költeményök.

36. *A Sólyom.*

Sas után a Sólyom a legnemesebb, legsebbebb, 's legmérészebb Ormadár. A Nyúl, Gém, Daru, 's Fogoly Vadászatra igen alkalmas. Többnyire tsak a hidegebb Országokban tartózkodik,

ugymint Nór, Svéd, és Orosz országban. Azonban Ő Felségének *Lachsenburgi* Sólymázi a Temetvényi Hegyeinkben is *) szedtek már több ízben Sólyomfiakat. A Jégországi fejer Sólymok a leghiresebbek. Sólyom az éles Látásáról szüntűgy nevezetes, valamint a Négy lábúak között a Hiúz. Régi Királyink a Sólyommal való Vadászatot igen szerették, mi okra nézve Budához közel a Sólymár Várában feles számmal tartattak szüntelen a Sólymászok Őrizetök alatt az ezen Vadászatra tanított Sólymok, Ölyvek, 's Karvolyok. A Vár mellett Buda felé nyúl vala a Falal békerített Nyék nevű Vadaskert.

37.

---

*) Bzen Hegyekben a Sólymok két helyett szoktak tartózkodni, ugymint a Hubinai 's Hrádeki Szokol azaz: Sólyom nevű Hegyeken. Mind a kettő igen magas és meredek Kősziklás Hegy. A Hubinai, melynek a Teteje egy rettenetes Fákát ábrázoló Kősziklából áll, a főebbik. A Kőszikla közepén egy Lyuk vagyon, melyben a Sólyom tojni szokott, 's hol azután szokás szerént tartózkodnak a Sólyomfiak. Ha ki azokat ki akarja szedni, annak szükség onnan fellyülről, mely egynehány ölnyi Magofság, köteleken lebotsátkozni, mert alólról egy szörnyű Mélység vagyon. Elgondolhatni, mennyi Vakmerőség kívántatik, hogy ezt valaki véghez vigye.

37. *A Strutz.*

A Strutz a Madarak közt legnagyobb. Gyakorta 70, sőt 80 Fontot is el nyom. Ha a Szárnyai megvannak is, mégsem repülhet, de annál jobb Futó, úgy hogy ebben a leggyorsabb Ló sem tehet fel vele. Az Arabok csak úgy foghatják meg, ha több napi szüntelen való Kergetés által egészen elbágyasztották. Futásában mind egyre tsapdoz a Szárnyaival. Életét veszi 's tölti ama szerfelett heves Szeretsen és Arab Föveny-Pufztákon; holott esztendőnként 30, sőt 40 Tojományt is rak egy más után a Fövenyre, 's csak éjjel üli, nappal pediglen a Verőfény által költeti ki. Ezen Tojások a kis Gyermekek Fejéhez hasonlók nagyságúak. A Torkofsága oly nagy, hogy a Fűvön 's Gyümöltsön kívül, a mellyel táplálja magát közönségesen, a Gyomrát tele tölti KÖvel, Fával, Tsonttal, Bőrrel, Vassal, Szénnel, 's mindennel, valamire akad. A Feje, 's a vastag, húsos, és Kerefzt-vágásokkal jegyes Tzombjai meztelenek. A Nyaka igen hoszfú, 's vékony, fejtér, és fényes Gyapjúval van bé nyölve. A Testén közönséges fekete és szeg Tolla vagyon, de a Farkán és Szárnyain szép nagy Tollakkal ki van ékesítve, mellyekkel az odavalók nagy Kereskedést üznek Európába.

38. *A Bothal.*

A Bothal vagyis Tőkehal, *Stockfish* név alatt többféle kiszáritott Halak értetődnek, melyek egynehány nemzetnél a Kereskedésnek legfőbb Ágát és számtalan Emberek Eledelét teszik. Ezek közül a legesméretesebbek imezek: a Kablyó, a valóságos Bothal, 's a Laposhal. A Kablyó, *Cabeliau*, a Bothalak közt legnagyobb, többnyire 3 nyomnyi hoszszú, 's 14, sőt 20 fontnyi nehéz. Lakosa a Világ - Tengerének, és soha ki nem jön onnan a Folyókba. Legbővebben található mégis az éjszaki Tengerben, a Jég 's Nór ország Partjain, az Orkád Szigetek és az új Sótország mellett. Sok Nemzetek tsupán ezen Halból gazdagodnak, 's tápláltatnak. Abból élődik az egész Jégország, a Nórország pedig fok Pénzt szed érette, de főképen Angoly 's Frantzországnak igen jövedelmes és hasznos, a midőn mind egyiknek csak éjszaki Amerikában esztendőtfzaka közel 20,000 Hajós - legényeit farsasztja. A Kablyókat Horgon fogják, mellyekre fris Héring 's Makor Halakat vagy Rákokat függesztenek. Mihent megfogattatik, legottan Fejét elmetzfvén a Béle kivéttetik, 's a Hátgerintze elválasztatik. Azután vagy Botokra fel akasztva a Levegőn száríttatik, vagy bésóзва Hordókba ra-

katik, vagy pedig a Bésózás után a Levegőre kitétetik a Száritás végett. Ezen háromféle Bánástól nyer azután a Kablyó különbbféle Neveket; mert sótalanúl a Levegőn száritott *Stockfish*-nak mondatik, bésózottan *Laberdannak*, a sózott és száritott pedig *Klippfishnek*. Ezen három név alatt hozzák 's árúlják a Kalmárink; noha tsak mindég azon egy Kablyó Hal. A Májából Halvaj süttetik, 's az Ikrajá Döbönyökben a Hollandoknak 's Frantzoknak árúltatik, kik azzal a Sordélyhal Fogásban Tsalóhúsúl élnek. A valóságos Bothal, *der eigentliche Stockfish*, kifebb a Kablyónál, tsak $1\frac{1}{2}$ vagy 2 nyomnyi hoszfú, de szint oly Orhal, 's főképen a Heringeknek és Makorhalaknak nagy Üldözőjök. Mind a földközi mind az éjfszaki Tengerben bőven találtatik, főképen az Angoly 's Irországnak Partjain. Fogattatik Horgokon 's Hálókban. Minthogy legnagyobb Réfze Botokon, *auf Stöcken*, száritatik, ehez képest a Bothal, *Stockfish*, nevet nem ok nélkül nyerte. A Laposhal, *Scholle*, hasonlóképen a Bothalak közé számláltatik, mivel Németországba 's hozzánk tsak szárazon hozattatik Nyalábokban, és szintúgy szokás főzni 's készíteni mint a Bothalat. Ez az Hal az éjfszaki 's balti Tengerben lakik, a Mélységeket szereti, 's apró Halakból 's tengeri Tsigákból élődik. Kü-

lönös Bélyege az, hogy mind a két Szemei egy Félen vannak, 's hogy a Teste Háttól fogva Hafig igen lapos. A Halászok Fenék - finórokon fogják, vagy pedig, ha elérhetik, hofszú Nyársokkal kereftül szúrják. Ez a Laposhal a Balti Tengernek Partjain Lakozók Kereskedésöknek egy jó Tzikkelyét teszi.

39. Az Emberevőhal.

Az Emberevőhal, *der grosse Hayfisch, le grand Requin*, rettenetes tengeri Orhal, mely mindennek néki megy, és mindent lenyel, valamit utól érhet. Főképen az Emberek után lefelkedik, kihez képest szüntelen a Hajó után úszik, úgy hogy, ha olykor valamely Hajóslegény oly szerentsétlen, hogy a Tengerbe esik, vagy a Tengerben akar fürödni, bizonyos lehet benne, hogy ez a Hal felfalja. Ez okra nézve a Németektől *Menschenfresser*nek neveztetik. Tsak nem minden Tengerben találkozik, 's hofszaságában hol 15, hol 20, hol 30 nyomnyi. A Szine világos-szeg, 's a Bőre igen goromba, melyből Nór országban Há-mokat 's Jégországban Sarukat készítenek. Szörnyü nagy tátott Szája fűrész képi hegyes Fogaknak hat Rendjökkel fel van fegyverezve. Fogat-tatik vas Lántzon függő Horogra kötött rothadt Hússal, mellyet, amint mondják, 2 mértföldnyi-

re is megszagol. A Hájhalak *Hayfische*, *Requins*, mellyek neméből való az Emberevőhal, a Tengernek legszörnyebb Orállati, és színt oly rettenetefek mint Szárazon a Tigor, Orofzlány, Párd, 's Török-Farkas, *Hyena*. Tsaknem minden Tengerben találkoznak, de leginkább a déliben 's éjszakiban. Szüntelen a Hajók után úznak, hogy a döglött Testeket 's másmit, a mit a Hajókból kivetnek, elfoghafsák 's le nyelhesék. Az Embereknek is, midőn Halászatkor a Hálót bé-húzzák, vagy ha a Tengerbe találnak esni, igen veszedelmefek, 's tsak nem minden tengeri Utazások Leírásiban hirt vehetni az aféle Szerentsétlenségekről, mellyeket ezen Orállatok szereznek. A Hájhalaknak Héj helyében többnyire tüskés a Bőrök 's éjjel világít. A Húfok kemény és bűdös, úgy hogy azt meg nem ehetni. Tsupán a Bőrök 's nagy Májok miatt fogattatnak erős vas Horgokkal, mellyek vas Lántzokról fügnek, mert a Köteleket elragnák. Bőreiknek a Mester-embereink hasznát veszik Simitásra, 's az Óratok és Zsebtok *) béborítáfsokra; a Májokból pedig igen jó Halvaj készül. A Hájhalaknak többféle Fajok vagyon, mellyek a Természettől igen szépen ki vannak festve. Legnagyobb kö-

zü-

---

*) Uhrgehelfe, Etui.

zülök a most említett Emberevőhal. A babofok köztök egészen olyanok mint a Párdok. Ha ki azoknak Képöket jól megtekinti 's kegyetlen Természetjöket megfontolja, az valóban hihetőnek találja *Demaillet* Állítását, ki, amint említettem, a Világnak minden Állatit a Tengerből azaz Halakból származtatta. Lásd Képeiket *Bertuch*nak ily nevű Könyvében: *Bilderbuch für Kinder. Weimar.*

40. *A Fegyverhal.*

A Fegyverhal, *Schwerdfisch*, találtatik a földközi, déli, és balti Tengerben, gyakorta 15, sőt 20 nyomnyi hofszú, 's Kalábria és Szitzilia mellett bőven fogattatik, mert a Húfa valamint frissen, úgy bésözöttan is igen jó izű. Él részzerént Orozásból, részzerént tengeri Fűvekből. A Fegyvere, mely gyakran 4, sőt 6 nyomnyi hofszú, alól 's fellyül lapos, mind a két felől metsző éles, 's előlről tompa hegyű. Ez a Fegyvere nem más, hanem a hézag Fejtsontjának Folytatása, mellyel hol magát védelmezi, hol a több Halakat sebesíti, hogy hatalmába kerithesse. Feje, Fegyvere, 's Háta kék, Hafa pediglen fehér 's ezüst színű. Mindég párosán jár, azaz: him és nöstény együtt. A sima Bőre éjjel mint a Fosfor fénylik.

41. *A Fűrészhal.*

A Fűrészhal, *Saegefisch*, Orhal, mely mind a hideg mind a heves Övek Tengeriben tartózkodik, 's a Fegyverével megmérettetvén, lehet 15 nyomnyi. A Szine egyébként zöld - fekete, de a Fűrészze szeg - színü. Ez a Fűrész szint olyan Fegyvere, valamint az elébbeninek az Ő két élü Pallofa. Annak mind a két felől mint egy 30 Foga vagyon, mellyekkel majd maga védelmére, majd mások sérelmére él.

42. *A Görtshal.*

A Görtshal vagyis Zsibbasztó, *Torpedo*, *Zitter-Roche*, olyan mint egy Hal Farkkal való ke-rekes Tányér. A Teste téglá színü, fekete Sű-gárokkal és Szeplőkkel babos. Él a földközi Ten-gerben Szárd Sziget körül 's Angoly és Ir-ország-nak nyugoti Partjain. Gyakorta 3 nyomnyi hosz-fzú, 's 15, sőt 20 fontnyi nehéz. Apró Halak-ból tengődik, mellyeket midön felette úsznak, alatt a Fövenyen hevervén meg zsibbasztja, úgy hogy reá le kell esniek. A Húfa szép fejer, 's evetik. — Ez a Hal azon különös Tulajdonsága miatt nevezetes, hogy annál, a ki meg éri, egy oly gyántás megrázást szerez, hogy a karja leg-ottan elfásúl. A Halász, ha az eleven Görtshal-

ra talál véletlenül a vízben lépni, oly erős Ta-
 fzitást érez egész Testében, hogy a Lábairól le-
 esik. Sőt, ha csak Bottal vagy halász Horoggal
 érinti is, a gyántás Utését színt úgy megérzi,
 mint valamely Gyántás - Szerszámnak, *Machinae*
electricae. Ezzel a Tulajdonsággal bir színt úgy a
 Görts - Ángolna is. Mind a kettőnek azért ada-
 tott a Természettől ez az Ajándék, hogy az ál-
 tal mind táplálhassák, mind pedig óltalmazhassák
 magokat. Mihent ez a két Hal megszünik eleven
 lenni, azonnal a Zsibbasztó Tulajdonságok is meg-
 szünik.

43. *A Hajó - ragasz.*

A Hajó - ragasz vagyis Tartóztató, *Remora*,
 emlékezetre méltó kis Hal, mely csak a Világ-
 tengerében találatik. A széles Feje csak nem fe-
 lében oly hosszú mint az egész Teste, 's fent
 lapos és tojomány kerekességü. Ez a kerek Lap-
 ofság fekete - szeg, középett kiálló vastag bőrü,
 's keresztül mély barázdás. Ezzel a Lapofsággal
 ez a kis Hal minden úszó Testhez hozzá ragasz-
 kodik, 's az által úsztában akadályozza. Főké-
 pen szokása vagyon, hogy igen nagy számmal a
 Hajó fenekéhez ragaszkodik, valamint ezt bizo-
 nyos tengeri Tsigák is színt úgy teszik. 'S mi-
 vel a Hajó a Járásban mindég akadályoztatik, ha

az Eleje vagy Allya tisztátalan 's nem sima, vagy pedig ha valami Testek fügnek róla, innét vette déakúl a *Remora* nevet, a mi annyit tesz mint: Tartóztató. De hogy egyetlen egy ily Halatska a Hajót megtartóztathatná, az Költemény.

44. *A Héring.*

A Héring oly nevezetes Hal egész Európában mind Ételre mind Kereskedésre nézve, hogy azt több Országok, ugymint Holland, Angoly, Sót, Nór, Svéd, Dán, és Porosz ország a Gazdagsága Kútfejének lehet tartani. A Héring az éjzaki, balti, 's átlási Tengernek Lakosa, holott a mélységekben tartózkodik, de Tavaszkor 's Nyárban a Tsekélyeket keresi fel, 's kimondhatatlan nagy számmal a Partok felé tolyakodik, hogy ott ivhafsék, 's ez Alkalmatofsággal szokott elfogattani. Ezt a Halat a Régiek is esmérték immár, de minthogy a Bésózását vóltaképen nem értették, ez a Kereskedés Ő nálok nem tett fokot, mig egy Barabántzos, neve szerént *Benckel* Vilmos, a 13-dik Századnak vége felé véletlenül a Bésózásának 's megtarthatásának helyes módját feltalálá, 's ez által egyszersmind a Héring Haláztatot egynehány Nemzetnél Arany-Bányává 's a Kereskedésnek fő Tzikkelyévé tevé. — Semmi más Hal oly rend kívül való módra nem szapo-

rodik, 's nagyobb számmal a Tengerben nem találkozik mint a Héring, mert tsak szükön szám-
lálva is feltehetjük, hogy esztendőnként legalább-
is 1000 milliom fogattatik belőle, 's több mint
még egyszer annyi evetikmeg az Orhalaktól. A
Héringek kétféleképen tettetnek tartósakká, ugy-
mint Fejér és Vörös Bésózással. A Fejérnek azt
nevezik, midőn Hordókban főzattatnak bé, 's
úgy osztán egész Európába szálllyel küldettetik;
a Vörösnek pedig azont, midőn a Héringek 24
óráig sós Vizben tartatnak, ki vétetvén 's fejek-
nél fogva fel akasztatván, az arra való Kemen-
tzékben ismét más 24 óráig füstöltetik és szá-
rittatnak. Ez illyen füstöltt Héringeknek a né-
met 's frantz Nevök: *Bücklinge*, *Harengforet*. A
balti Tengerből való Héring kifebb valamivel,
's a neve: *Strömling*.

45. *A Lászos.*

A Lászos, *Salmo*, *Lachs*, Tengerben szokott
telelni, főképen az északi Világ-tengerében, 's
Tavaszkor igen kövéren érkezik a Folyóvizekbe,
hol osztán ivik, 's bőven fogattatik. Él apró Ha-
laktól 's vizi Bogarakból, igen szaporán nyöl;
's gyakorta 6 nyomnyi hosszú, 's 80 fontnyi ne-
héz. Német országban tsaknem minden nagyobb
Folyókban fogattatik, de leginkább a Rajnában,

Vézerben, 's Elbében. Ez a Hal valamint fri-
fen főve, úgy marinirozva és fűstölve igen izés
húsú. Ez okból [egynehány Országokban a Ke-
reskedésnek nevezetes Ága, főképen Angoly or-
szágban, hol a Lafzos Halászat nagy divatjában
van.

46. *A Pörölyhal.*

A Pörölyhal, *Hammerfisch*, *Marteau*, lakik a
földközi Tengerben 's az Amerikai Vizekben.
Ezen Halnak tsudálatos Képe, mely egy Pöröly-
hez vagyis Kalapátshoz hasonlít, azt a többiek-
től nagyon megkülönbözteti. Az ő kétfelé nyúló
Feje, melynek két végén nagy kidülő Szemek
fekszenek, alólról Félhóld képű nagy Szájjal bír,
mely, mint az Emberevőhálnál, 4 rendű fűrész-
képű éles Fogakkal meg van ülve. 'S valóban
szint oly nagy Orhal mint amaz, főképen az Em-
berekre nézve veszedelmes. Nagyságában is ha-
sonló hozzá. A Háta kékellő, 's a Hása fejező.
A Bőre igen darabos. A kemény 's rosz szagú
Húsa nem evésre való.

47. *A Repülőhal.*

A Repülőhal tsudálatosan és mint egy Éfz
ellen hangzik, 's mégis valóban találkoznak eféle
Halak, még pedig különbbféle Fajjal, mellyek a
Viz-

Vizből a Levegőbe fel vetik magokat, és jól megszűre elrepülhetnek. Ezt pedig Halszárnyaikkal viszik véghez, mellyek rend kívül nagyra kinyöltek náluk, 's bizonyos Bőrrel öfzve kötve lévén, a Repülés szerzésre alkalmasakká tettettek. Azokkal szaporán 's jó megszűre mind addig repülhetnek, míg nedvesek, de mihent megszáradnak, azonnal visszaza esnek a vízbe. Ezen Repüléssel többnyire az Orhalaknak Uldözéseket akarják elkerülni. A Repülőhalaknak több Fajaik közül legközönségesebbek ezek, ugymint: a repülő Héring 's a repülő Fetskehal. Ez az utolsó a Repülőhalak közül legkisebbik.

48. *A Tónyahal.*

A Tónyahal, *Thunnus*, *Thunfisch*, *Thon*, a megehető Halak közt legnagyobb, mert 2 nyomnyitól, amint többnyire ízokott lenni, találkozik gyakran 10 nyomnyi hosszú, 's 7 fontnyitól egész 700 fontnyi. Él minden Tengerekben, de leginkább a földköziben, hol az Olasz, Frantz, és Spanyol Partokon nagy Tónya-Halászatok történnek, 's a bétsináltt Tónyahallal nagy Kereskedés indittatik Török országba. Frisen 's marinirozva színt úgy evetik mint a Lazos. A Tónya nagy Orhal, él többnyire Héringekből és Makorokból, 's a Nagyevőségében oly megszűre
megy,

megy, hogy tulajdon Ivadékát se kéméli meg. Pünkösöd felé sok Ezerekből álló Tsoportokban nagy Zajjal érkezik a magos Tengerből a Partok felé, hol a vastag Hálókból épített *Tonnaros* nevű Vizi várak immár készen várják, mellyekben azután igen bőven fogattatik.

49 *A Tzethal.*

A Tzethal, *Wallfisch*, név alatt mind azon nagy Vizi-Allatok értetnek, mellyek ha bár szüntelen a nagy Tengerben élnek, és Képökre nézve egymástól igen különböznek is, mindazonáltal belső Tagjaik, Tsontjaik, Lehellésök, 's meleg Vérök által és mivel eleven Fiakat szülnék, nagyon közelitenek a négylábú Földi-Állatokhoz. — A tulajdonképen való Tzethal, *Wallfisch*, legnagyobb minden Élőállatok közül, mellyeket még eddig esmérünk. Azok, mellyek az Európai Tengerekben találkoznak, 's mellyeknek Fogatásokra esztendőnként mint egy 400 Hajó tsak Hollandországból ki szokott járni, szokás szerént 50 vagy 60 nyomnyi hofszak, de vannak olyak is, mellyek még egyfzer oly nagyok. Egyetlen egy Tzethal olykor száz ezer font Szalonnát ad, melyből az úgy neveztetett Halvaj, *Fischtbran*, süttetik ki. A Húsa ezen Halnak igen édes és kemény, mi okra nézve a Hajóslegények tsak a Nyel-

Nyelvét eszik. Mind a két Orra-lyukaiból a Vízet, mellyet az Eledellel együtt kap a Szájába, nagy Zajjal fel fetskendi, úgy hogy ezen Ugró-vízét jól láthatni, 's még meszszebb halhatni. A Bőre fetét-szeg, kemény, és fényes, 's gyakorta tengeri Tsigákkal és Óstrigákkal egészen bé van zomántozva. De bár mely szörnyű nagy légyen is ez az Állat, gyakorta mégis fokkal kifebb Orhalak Prédájává lesz, ugymint *Narvalnak*, *Hayfischnak*, 's t. af. de a mellyek, tudniillik, nálánál nagyobb evők, és fokkal jobban fel vannak fegyverezve. A Tzethal épen nem Nagyevő, 's a helyett hogy az apróbb Halakat, mint például a *Cachalot*, ezerenként elnyelje, tsak apró tengeri Bogarakkal, mellyekkel azon Tái Tenger tele van, megelégszik. Azokat széles és hajló Bajuszával, mely az Inyjéhez oda van nyölve, a Szájából ki áll, 's mellyet legottan kiölthet 's behúzhat, öszve fogdossa és a Szájába gyűjti. Ez a Szij szabású széles és vastag Bajusza, 's nem a Tsontja, adja az esméretes Haltsontunkat, *Fischbein*, mely, ha előre kifőzette 's Veszszökre felhafittatik, fokfélének való. A Tzethal - fogás Holland 's Angolyországra nézve fok Kintsnek Kútfeje. — A Tzethal neméből valók: *Cachalot*, *Narval*, *Dauphin*, *Marsouin*, *Buttkopf*, *Nordcaper*, 's még egynehány. A *Cachalot*

vagy-

vagyis *Pottfisch* a legnagyobb Orhalak közül való, 's a Tzethaltól azzal különbözik főképen, hogy Fogai vannak 's igen Nagyevő; mert az nem csak az apróbb Halakat, ugymint a Héringeket, Makrokat, és Sordélyokat *) ezenként elnyeli, mellyeket a Vizzel viteti a Torkába, hanem alkalmas nagyságú Halakat is. Hozzászájában 50, sőt 60 nyomnyi, Színében pedig fetét és világos zöld. Halfárnyai 's Farka vörös - szeg színűek. Az Orrából egy bő Viz - Súgárt vet előre. A Fejében az Agyvelő előtt egy különös Hely van, mely ama Zsiros Jófzágot foglalja magában, mely *Sperma Ceti*, *Wallrath*, név alatt esméretes. A Bélében csak nem mindég találhatni nagy Darab Ambrákat, mellyek olykor 70 's 80 fontnyi nehezek. Lakja a Világ - tengerét. — *Narval* szint oly hatalmas Orhal mint *Cachalot*, 's az ő hol 10, hol 12 nyomnyi hozzászájú tekertses Egyfzarva miatt, mely az Orrából nyúlik ki, 's az Eléfantnak legszébb Agyarával vetekedik, igen is emlékezetes. Ugyan ez szerzé neki ama *Meer - Einborn*, *Licorne de Mer*, azaz: Tengeri Egyfzarvúnak nevét. Ez által a Fegyver által igen veszedelmes Ellen-sége a Tzethaloknak. Gyakorta ezt a szép Szarvát

---

*) Makreelen, és Sardellen Halakat Makor és Sordély Halaknak nevezem.

vát úgy döfi az úszó Hajóba, hogy a hegyét a Hajó Fájában hagyja. Szarvával együtt mintegy 36 nyomnyi hofszú, Színében verhenyő, 's a Hátán feketén pettyezetett. A Szája és Szemei igen kitsinyek. Az Orrából ez is tsak egy Viz-Súgárt vet, 's a Lyukat, a mikor akarja, bizonyos Bőrrel bészárhatja. Többnyire a jeges Tengerben lakik. Az ő szép Szarva, mellyet sok Természeti Gyűjteményekben fel találhatni; hihető, hogy hajdan, midőn a Természet Történetei még tsak nem egészen esméretlenek valának, adott Alkalmatofságot ama Mesére, hogy bizonyos Egyszarvú, *Unicornis*, Földi Állat volna, mely egyébként Testében a Lóhoz hasonlita. — *Dauphin*, *Delphin* többnyire a fekete 's földközi Tengerben lakik egész Tsoportokban. Tsak egy Viz-Súgárt fetskend. A Régiek sokat meséztek felőle, hogy, tudniillik, az Embereket nagyon szeretné, 's a Hajótörés által Vizbe esteget megsegítené. A mái babonás Görögök ezt még most is hiszik. A Delfinnek természeti Képe a költött Képétől egészen elüt. Ugyan is a régi Pénzeken, Képeken, és Tzimereken úgy ábrázoltatik, mint Fején álló 's Farkával a Levegőben játszó Állat. — *Marjouin*, *Meerschwein*, azaz: Tengeri-Difznó a Tzethal Neméből legkifebb. Ez az Orhal találkozik minden Tengerben,

's Héring -, Makor -, és Sordélyhalakkal él. A Tengeri-Difznók oly igen nagyevők, hogy gyakran, ha valamelyik megsértetik, egyik a másikat fel falja. Szeretnek úszkálni a Hajók körül, 's ha igen nyughatatlankodnak a Vizben, a Hajók azt tartják, hogy a Szélvész nints megszűze. Néholt ezek is fogattatnak, és szint úgy készül belőlök a Világításra 's Bőrkészítésre való Halvaj. Hogy Kaléból Angoly országba hajóztam, több ilyen Tengeri-Difznókat láttam, midőn a Hajónk körül a viz színére fel vetették magokat, 's mint a nagy Tökék a Habok közt hányattattak.

50. Az Úszó-fej.

Ez a tsudálatos Hal, mellyet a Németek *der Schwimmende Kopf*, a Frantzok pedig *la Lunenek* neveznek, lakik az éjfszaki 's földközi Tengerben, 's úgy nézki, mint egy elvágott Hal Fej, mely a Vizen úszik. A Teste igen széles, de vékony, 's gyakorta 8, sőt 10 nyomnyi hoszfű. A Húsa szép fejer, de felettébb kövér, mi okból nem másra való, hanem tsak Halvaj kisütésre. A Máját meglehet mindazáltal sülve enni.

51. *A Selyem-Bogár.*

A Selyem-Bogár és a Méh, az Emberre nézve, leghafznozabb Bogarak. A régi Róma a legnagyobb Lukfzusának Idejében sem esmértt más felyem Szöveteket, mint a mellyeket Sinából 's Ázsia Partjairól kapott; 's most Olasz, Frantz, és Spanyol Országban fok ezer Ember élődik tsupán a Selyem-mivelésből. — Az első Selyembogarak tsak 12-dik Században jöttek Kazulország-ból Olasz országba, 's a Selyem-mivelést Szitzilia kezdte. A Selyembogárnak az egész Élete minden Változáfival, a Tojástól fogva Haláláig, nem tart tovább 8 vagy 9 Heteknél, 's azok alatt ilyen Változáfokon 's Képeken negy által: A Tojáfok, mellyek tavali Esztendőből maradtak, a Napon kiköltetnek, 's a kis Férgék legottan fejér Szederfa fris Levelekre téttetnek. Ezen kis Férgék, ha a Levélről le találnek esni, még minekelötte esznek, már egy szál Selymet eresztenek. Tiz Nap után vetik le először Bőröket. A Bőr a Fejökön repedmeg először, azután egészen lefelé, 's az alatt semmit nem esznek. Minekutánna öt Hetesek színökben szép fejérek, sárga 's kékellő Tsikokkal ki vannak tzifrázva, 's Farkokon egy kis vörös Szarvok vagyon. A Lábok Szinök, amint tudniillik vagy sárgák vagy fejé-

rek, kimutatja, millyen Selymet várhatni tőlök. Ekkor 4 vagy 5 nap felettébb fokot és mohon esznek, 's ez a bő Táplálás nálók tiszta Selyemmé válik; mert ezután mingyárt béfonják a Bugába magokat. Sok helyett Fonóházoknak száraz Kórót vagy Nyirfa Veszszöket állitanakfel. Ezen először bizonyos goromba Fonást tesznek, mely amaz alávaló *Fleuret-Seide* nevü Selymet adja. A Bogár egymás után Szájából eresztgeti a Szálat, a Buga másod napra immár sürüebb, harmad 's negyed Napra már megnem láthatni benne, 's heted vagy nyóltzad Napra kész az egész Buga egyetlen egy véghetetlenül finom és vékony Szálból, mely 800, sőt olykor 1000 nyomnyi hofszú. Ebben a Bugában veti le a Bogár az ő utolsó Bőrét, 's azután narants színü Alakká válik. Ha az Alak 15 vagy legfellyebb 18 napig a Bugában hevertt, 's Kementze vagy Nap Melege által megnem ölettetett, Pillévé változik, mely a Bugát a hegyes végén által rágja, kimászik, 's a Buga Selymét a Tisztulásának fejer 's enyves Levével megrontja. Hogy tehát ez eltávoztásék, azon Bugák, mellyekről le akarjuk a Selymet gombolyítani, békütött Kementzében megölettetnek, 's tsak a Tenyészetre valók tartatnak fen. A Selyembogárból lett Pillék a *Pbalaenák* vagyis Éjjeli Pillék közé tartoznak. A Nöstény nagyobb

a Himnél, 's tsak nem szüntelen mozdulatlanúl marad, a Him ellenben a kurta Szárnyait egyre mozgatja, noha, főképen a Házban, keveset repdes. A Kimáfzás után mingyárt öszve kelnek. A Nöstény valamely fetét vagy fekete Pofztóra, mellyet a végre a Falra aggatnak, mint egy 300 vagy 400-Tojást rak. Erre egy két Nap múlva mind a ketten meghalnak, a héján hogy ettek vólna valamit.

§2. *A Méh.*

A Méh leghasznosabb 's tsudálkozásra legméltóbb Bogár részszerént a Munkájának Mestersége miatt, rész szerént társaságos Együttlakásának okos Elrendelése miatt, rész szerént Fáradságának derék Hozománya miatt. Ő gyűjt és készít nekünk Mézet 's Viaszt; amazt a Virágok Levéből, emezt pedig azoknak Porából. Viaszból építi magának ama mesterséges hatszegü Szobákat, hogy benne rész szerént a gyűjtött Mézét eltakarhassa, rész szerént hogy a Kisedét letehesse. — A Méhek, amint kiki tudja, szeliden Méhkasokban, vadon pedig az odvas Fákban, és ugyan rajosan együtt élnek. Egy ily Rajban vagy is Méh Köpüben találkoznak mindég háromféle Méhek; ugymint 1) Him-Méhek vagyis Herék; 2) egyetlen egy Nöstény-Méh, vagyis az úgy

nevezett Anya-Méh; 's 3) a Munkás-Méhek. — A Herék még egyfzer oly nagyok mint a Munkás-Méhek. Egy 30 ezeres Méhü Kasban nintsenek többen két vagy legfellyebb három Száznál. Azok nem dolgoznak egyedül, 's a Munkás-Méhek Mézéből táplálják magokat. De mihent az Anya-Méh magát kitojja, azonnal a Munkás-Méhek rest Társaiknak a Heréknek esnek, 's Halálra szúrják; mivelhogy ezeknek nints Fülánkjok, 's így magokat nem védelmezhetik. — Az Anya-Méh egyetlen egy nőstény Méh az egész Kasban, ugyanis Ő szaporit egyedül, 's Ő tőle származik az új Raj. Ebből ki tetszik, mi igen tenyésző. A Herénél nagyobb és hofszabb, Szárnyai kitsinyek, 's a Kasból soha ki nem megy, ki vévén mikor az új Raj költözködik az Ő tulajdon Anya-Méhével. A Kasban tőle füg minden, 's ha megtalál halni, azonnal megszünik minden Munka, 's az egész Kas szétt repül. Pünkösd tájban tojik, a miből azután két vagy három új Rajok lesznek, mellyek tulajdon Annyok-Méhökkel esztendőnként az Anya-Kasból kiszálanak, 's valahol osztán letelepednek. — A Munkás-Méhek közül egy Kasban mint egy 30 ezren szoktak lenni. Minden Munkát ezek vífznek véghez, a Mézet 's Viaszt gyűjtik, a Lépet építik, az Ivadéknak gondját vífelik, ha bár magoknak

femmi Nemők nints is, azaz: fem Himek, fem Nöstények. Tsak ezek birnak Fulánkkal, mellyel magokat mérészen védelmezik. Egy Szóval, ők a Szorgalmatofságnak szakasztott Képe, 's belölök áll tulajdonképen a kis Közönség.

53. *A Biborbogár.*

A nevezetesebb Bogarak közé tartoznak a kétféle Biborbogarak is. Ezeknek közönhetik Festő Műhelyeink ama szép Iskárlát és Karmazsin Festéket. A Természet Történetire való Figyelmetlenség fokáig hiteté el azt velünk, hogy ezen drága Festékek valamely Növevény Levéből erednek, de már most tudva vagyon, hogy mind a kettőnek Szerzői valóságos Bogarak. — A fái Biborbogár, *Coccus Ilicis*, *Kermes*, mellyet a Németek, Gyümöltsnek tartván, Biborbogyónak *) neveztek, nem egyéb, hanem bizonyos teknyős kis Bogár, mely magát a Bibortölgyfa **) Ágai Szegletibe helyhezteti, Borsó nagyságig felpuffad, és szépen vöröslik. De ez tsak a Nöstények Tulajdonsága, mert a Himek Szárnyafak, tsak Párosodáskor jelennek meg, 's újra eltűnnek. Ezen *Kermes* nöstény Bogarakat a Bibortölgyfa Ágairól

*) Scharlachbeeren.

**) *Quercus coccifera*,

le szokás vakarni, Etzettel megölni, 's a Napon szárítani, a miből osztán a *Kermes* - Magvak, *Kermes* - *Körner* név alatt való Kalmár - áru támad. Ez a fái Biborbogár a füvinél sokkal szokottabb a Festőknél, a legrégebb Időkben esmértetett immár a Hafznáról, 's ezzel festik többnyire a legszebb vörös gyapjú és selyem Árukat. — A füvi Biborbogár, *Coccus Cacti*, *Cochenille*, eredete szerint bizonyos Amerikai teknyős Bogár, mely a Fügefűvön vagyis Nopálon, *Opuntia Cacti*, tartózkodik, 's annak Levéből élődik. A Nopál egy rend kívül való Fű, melynek sem Szára sem Ága nintsen, hanem merő, egy újni vastagságú Levelekből áll, mellyek szüntelen egyik a másiktól ki nyólnak, sárga Virágot hoznak, és szúrós Fulánkokkal megvannak ülve. Ezen Leveleken él, szaporodik, 's hal meg végre a füvi Biborbogár, mely nagyságában a bűdös Ágyiférgünkkel meg egyez, szegletes fekete Teknyőjén két sárga Fótot visel, 's a Hafa alatt vörös. Ez a füvi Biborbogár tsupán Nöstényekből áll, mert a Himek szárnyafak lévén távul repdesnek, és szintűgy csak párosodáskor jelennek meg, 's azután eltűnnek. Mezsidőben ezen Bogár kedvéért nagy darab Földeken termesztik ezt a Nopál Fűvet, 's a Bogarokból három Szedést tartanak. Azokat apró Kefékkel seprik le a Nopálról valamely E-

dény-

dénybe, hogy megölhefsék, Etzettel vagy forró Vizzel le öntik, 's végre a Napon vagy meleg Bádagon szárítják. Mondják, hogy ezen Bogarakból egy Fonthoz 70,000 kivántatik, 's esztendőnként mint egy 800,000 Font hozatik belőlök Amerikából Spanyolországba, a mely Ország kereskedik tsak nem egyedül ezen derék Árúval.

54. *Az Enyvfa.*

Az Enyvfa, *Gummiguttbaum, Gommier*, a Napkeleti Szigetekben és Szurinámban terem, jó nagyra nyöl, az Ágainak hegyökön apró vörös Virágot kap, 's azután egy jókora Dinnye képü sárga Gyümölsöt hoz, melynek vörös Viola színü Magvai vannak. Ez a Fa, ha a héját meg metszik vagy megszúrják, szép sárga Fa-enyvet izzad ki magából. 'S ugyan ez amaz esméretes Gummink, melynek hafznát rész szerént a Képirók veszik, rész szerént pedig (erős Hashajtó lévén) az Orvofságokban a Patikárosok.

55. *A Frantzfa.*

A Frantzfa vagyis Guajakfa terem napnyugoti Indiának Szigeteiben 's Börsön országban. Akkora lészzen mint egy középsterü Tölgyfánk. A Levelei világos zöldek, a Virági kékek, 's a négyfzegü Magtokjai verhenyök. A Fája fetét

szeg, 's oly tömött, hogy a Kidolgozáfa igen terhes, 's a mellett oly nehéz, hogy a Vizben Kő gyanánt elmerül. Sok szép 's derék faragott és gyalultt Munka készül belőle, ugymint Furuglyák, Tányérok, Kalanak, Tobáktartók, 's t. af. A Patikában pedig nem tsak a Fa, 's annak Gyántája, hanem a Héjja is bőven véttetik Orvosságokba. A Fának Föttvize igen hasznosnak tartatik a Bújadögben, 's ettől vette nevét is a Fa.

56. *A Fügefa.*

A Fügefa, mely minden melegebb Országokban igen bőven terem, nálunk is az úri Kertekben esméretes Fa. De a mi Telünket egyébként elnem viselheti, ha tsak egészen bé nem takarjuk Szalmával. Fejérlő Fája igen lágy és taplós. A Virága úgy el van dugva, hogy azt észre se lehet venni. A parányi Gyümölts egyenesen az Ágból vagyis a Fából tolyakodik, 's érett korában viola-szeg lesz. Belől fok húfos Magva vagon, 's felettébb édes. A Fügék a Napon szoktak száríttatni, 's úgy osztán a Kereskedésben széllyel küldetni. Legtöbb Füge érkezik Török, Spanyol, és Portugal országból.

57. *A Kakófa.*

Ez a Fa azért nevezetes, mert a Babjából vagyis a Magjából Tsokoládé készül. Hazája a déli Amerika, a hol, főképen a Spanyolok Újzallásiban, bőven terem, 's egy nagy Kereskedés Tzikkelyöket teszi. Többnyire 8 hüvelyknyi vastag, 12 nyomnyi magos, 's a Levele olyan mint a Tzitromfáé. Az apró Virági fürtönként fügnek, 's mind egyik virágos Fürtből egy Gyümölts lészén. Ez a Gyümölts akkora mint egy kis Dinnye, hofzfas, hegyes, rovátoltt, és tserhajú, 's eleinten sárga, de érettkorában sétét-vörös. Annak lágy fejer Húfa vagyon, mely ehető ugyan, de nem igen jó izü. A mi legtöbbet ér benne, az a Babja, melyből egy egy Gyümölts 20-tól fogva 100-ig foglal magában. Nagyságok akkora mint egy kis Makknak, 's mind egyik vékony Börrel béborittatik. Ugyan ezek a Babok neveztetnek Kakó Babjainak, mellyeket előbb megpergelvén, Kását készitenek egy meleg Kövön belölök, erre utóbb Vanilyt 's egyéb Fűszert hintenek, 's eképen készül a Tsokoládé. Pergelten, Örlötten, főve, 's mint Kávé Tejjel 's Nádmézzel iva, a Kakó Babjai egy igen egészséges, tápláló, 's nem oly gyúlasztó Italt adnak, mint a Kávé.

58. *A Kánforfa.*

A Kánfor, amaz esméretes, igen szagos, 's fejér Kósó képü orvos Jószág, a Kánforfa Gyántája. Ez a Fa Sinában, de leginkább Borneo és Sumátra Szigetekben, bőven terem. A Fa jó magos terepélyes, világos zöld Levelü, 's apró fejér-sárga Virágú. A Magját foglaló Bogyója fe-tét-kék. Az öszve törzsölt Leveleinek Kánfor Szagok vagyon. Ha a Fa megszúratik, a Béle és Héja közül bizonyos fejér Gyánta jön, 's ez ama ritka és drága Bornei termés Kánfor. Európában ezt meg nem kaphatni, hanem tsak a Mesterséggel készültt Kánfort, mely Sinában 's Japánban a Kánforfáknak Gyökereikből, Ágaikból, 's Levelaikből Égetés által, *durch Destilliren*, készül. De minthogy ez a Kánfor, midőn Európába hoz-zák, még magában nyers és tisztátalan, ahoké-pest Velentzében 's Holland és Angoly országban újra tisztittatik. Az orvos Hafmán kívül, főké-ppen a Tüzi-munkákban vettetik haszna, mert igen gyorsan 's el ölthatatlanúl ég.

59. *A Kávéfa.*

Ez a Fa Arab és Szeretsen országban vadon terem, de most, minekutánna a Magja a Keres-keedésnek oly nagy Tzikkelyévé lett, mind a két
In-

Indiának tsak nem minden melegebb Országiban és Szigetiben immár rend szerént termesztetik. Mondják, hogy ezen Magnak Hafznavétele egy Arab Kalasztromban véletlenül találtatott fel. A Kalastromnak Tevéi, tudniillik, egy oly Helyen legeltek, a hol a Kávé Gyümöltsből bőven evén, a következő Éjjel felettébb ébren 's elevenek valának. Kérdezvén a Gárgyán a Tevéstől a Dolog okát, ez azt mondotta, hogy ennek az oka a Kávé Gyümöltse lehet, mellyel jól laktak a Tevék. Ez a Gárgyánt arra bírá, hogy a lusta Barátit, kik az éjjeli Karjokat gyakran el aludták, az által tartsa ébren. Ezt megis nyerte, 's így esmér-tetett meg a Kávé mint egy 300 Esztendő előtt, először ugyan Török országban, 's azután Európában is elterjedett. — A Kávéfa inkább egy magos tsemetés Növény mintsem Fa, a Leveli fetét-zöldek mint a Tseresznyefának, Virágjai fejekek mint a Jazmin Tsemetének, 's Tseresznyeféle Gyümöltse világos vörös, melynek Húsa igen is édes. Ebben a Gyümöltsben Magúl egy lágy Hártyában két szürke Babok hevernek, melyeket, ha a Gyümölts megértt, a Hústól megfosztják és szárítják. 'S ez a mi Kávé Magunk, mellyett pergettten egész Európa ízfza. Az igaz Arab Kávé, mely másként Levánti vagy Mokkaí Kávénak neveztetik, legjobbféle.

60. *A Kék és Vörös Festékfa.*

A Festékfák közt legnevezetesebbek 's a Kereskedésben legesméretesebbek a Kékfestékfa vagyis Kékfa, *Campecheholz*, mellyel kékre, 's a Vörös festékfa vagyis Vörösfá, másként Börsön, *Brafilienholz*, *Fernambuchholz*, mellyel vörösre szokás festeni. Mind a két Fa déli Amerikában nyöl, 's Levélre és Termetre nézve nem igen különböznek egymástól; tsak hogy a Kékfa vörösön virágzik, és apró barna Magtokot visel, a Vörösfá pedig fejéren, és zöld Magtokja vagyon. — A Kékfa terem *Campeche* körül *Hondurasbay*ban, Zsamókában, 's egyéb Környékiben a napnyugoti Indiának, 's a Szilvafánkhöz hasonló törpefa. A Béle vörös, 's tulajdonképen ez neveztetik Festékfának, szerteszélt vitetik, apróra fűrészeltetik, 's Kékforgátsnak hivattatik, noha vörösön nézki. Kivéven a sárga, zöld, és vörös Pofztókat legtöbb gyapjú Pofztó először ezzel festetik. — A Vörösfá vagyis Börsön terem legjobban Börsön országban, főképen *Fernambuc* Városá körül. A Fa vörösön nézki, 's Lizabon által nagy Darabokban hozattatik Angoly 's Holland országba, hol ofztán Forgátsot faragnak belőle, 's úgy újra széellyel küldik.

61. *A Kenyérfa.*

Ez a Fa a Természetnek egy nagy Ajándéka azon Tartományokra nézve, a mellyek semmi Gabonát nem vetnek, melyből Kenyeret készíthetnének. Tsak nem minden napkeleti 's déltengeri Szigeteken terem. Főképen Otahejti Sziget Lakosinak 's egyéb déltengeri Szigeteknek legnagyobb Kintsök. Mert nem tsak Hajlékot ad nékik, hanem egyszersmind Ruhát, Étket, 's mindenféle Házi-edényt. Egy szóval, az a Világra nézve a Természet megbetsülhetetlen Hozományinak egyike. A Fa jó nagyra felnyöl, 60 sőt 70 Esztendeig eltart, 's igen nagy tsipkés Levelei vannak, mellyek a Szigetieknek evéskor Tálok, Tányérok, 's Asztal-Kendők gyanánt szolgálnak. Nyóltz egész Hónap által, az az Detzember elejétől Július utóljáig, szüntelen visel Virágot, 's felében és egészen érett Gyümöltsöt. A Him Virága egy arasznyi hoszszú barna Fügölek, a Nöftény Virága pedig, melyből a Gyümölts lészzen, egy barna hegyes Bimbó az Ágak végökön. A Kenyér - Gyümölts gömbölyü, jó nagy, 's tsak nem úgy nézki mint egy gömbölyü Disznótök, 's a Héja merő hatszegü hegyes Szömöltstsel meg van rakva. Ha a Gyümölts érett, sárga a Szine. Minekelötte egészen megérik,

rik , rész szerént nyersfen Szeletekre felmetéltetik 's piritva evetik , rész szerént a Húsa Kövekkel kirakott apró Vermekben Tészttává tétetik , 's belőle Kenyér süttetik. Ez ilyen Tészttát minden Romlás ellen felettébb fokáig el lehet tartani. Ha a Kenyér - Gyümölts egészen érett , igen lágy , 's nem vehetni-hafznát. Annak belől fok nagy Magva vagyon , mely úgy nézki mint a Mondola. De van olyan is , melynek nints Magva. A Kenyérfa igen termékeny , mert egy Ember három Fából nyóltz Hónapig eltarthatja magát. De egyébképen is ez a Fa a déltengeri Szigetieknek fok hafznokra vagyon , mert nem tsak Ruhát ad nékik , midőn a belső Héjából veregetés által az ő papirosféle Pofztójokat készítik , melybe öltöznek , hanem a Fája is , mely igen könnyű , fokféle Házi - edényekre szolgál nékik. Az Angolyok már régen érte valának , hogy azt az ő Amerikai Szigeteikbe által ültethessék , 's az a hire , hogy el is érték tárgyokat.

62. *A Kéregfa.*

A Kéregfa, *Korkbaum, Pantoffelholzbaum, Tölgyfa* neméből való , melynek a Levele a Tserfáénál valamivel apróbb , 's kis sárga Makkot hoz. Terem Spanyol , Olasz , és déli Frantzországban , 's főképen nevezetes az ő a vagy 3 hüvelyknyi lágy és

és könnyű Héjáról, mely tulajdonképen azon Fahéjunkt, melyből Palatzk és Korsó Dugaszok, Tzipő-farkok, 's több egymás készül. Ez a Héj a Fától igen könnyen elválk, ha az bizonyos Korát el éri. Akkor a Fának Tetejétől fogva egész Gyökeréig egy hofszú vágást tesznek, 's ilyenképen az egész Fát le hámozzák, a miis minden tizedik Esztendőben végbe vitetik száraz szép Időben. A Fa legottan új Héjat tsinál magának, 's ilyen Bánás mellett el él 150, sőt 200 Esztendeig is. A lehámozott Héját a Vizbe szokták tenni egy másra, fellyülről Kövekkel megterhelik, hogy megegyenesedjen, 's végre szárazon mint Kalmár-árú széllyel küldtetik. A Tserépedényekben bézártt és szinné égetett Héjából a Spanyolok igen derék fekete Festéket készitnek, mely *Noir d'Espagne* név alatt esméretes.

63. *A Mahagónifa.*

Ez az Élőfa terem déli Amerikában, főképen a Bahami Szigetekben, 's hires az Ő szép vörös-szeg Fájától, mely igen jól gyalultatja és simittatja magát, 's melyből mostan Európában tsak nem mindenütt a legszebb és legdrágább Szobakészületek gyártatnak. Tsudálható rajta, hogy noha Kófsziclákon terem, a hol kevés Táplálása vagyon, mégis oly szaporán és búján nyöl, hogy

a Tökéje Általlóban többnyire 4 nyomnyi, 's a Gyökere oly vastag és erős lesz, hogy a Köfziklákot megrepefztgeti, és széllyel hányja. Fejér kis Virágából kerekcs Magtok válik. A Mahagónifa, mellyet a Frantzok *Bois d' Acajounak* neveznek, Hamburgra 's Angoly és Holland országra nézve egy nevezetes Kereskedés Tzikkelye. Amerikában belőle Hajókat is építnek, mellyekre a Tölgyfánál is jobbnak mondják. Bétsben némely Afztafok bizonyos Pátzolással hamisat kéfzítnek.

64. *A Mondolafa.*

A Mondolafa Termetére, Leveleire, 's Virágjára nézve hasonló a Baratzkfához, de a Gyümöltse lapos és édes Dió. A legjobb Mondola Spanyol és déli Frantzországból érkezik, úgy nem különbben Szitziliából is. Terem nálunk is a Kertekben, de a Gyümöltse jóval öfztövérebb. Minthogy igen korán virágzik, nálunk többnyire a Dér megrontja, 's ritkán hozhat Gyümöltsöt. Van keferü Mondola is, mely többfélének való. A keferü Mondolafába való Óltáfok igen ditsértetnek.

65. *A Narantsfa.*

A derék déli Gyümöltsök közé számláltatnak: a Tzitrom, Narants, Füge, Mondola, Malozsa-

Szöl-

Szöllő, Tengeri - Szöllő, 's t. af. — A Narantsfának fetét - zöld Levele, 's apró fejer és jó szagú Virága vagyon. Azon egy Fa gyakorta érett Gyümölttsel is Virággal is kérkedik egyfersmind. Van édes, savanyú, 's keferü Narantsfa. A keferü Narants az édesnél fokkal apróbb. Az édes Európában seholt se terem jobb és nagyobb, mint Portugal országban.

66. Az Olajfa.

A sokféle hasznú Olajfának Hazája a melegebb Részre Európának, ugy mint Portugal, Spanyol, Olasz, és déli Frantzország. Ez a Fa tsak nem oly nagy mint nálunk a Szilvafa, a Dereka tele van Tsomókkal, Levelei hasonlók a Füzfa Leveleihez, szüntelen szokott zöldelni, 's egy kis fejer Virága van. Az érett Gyümöltse, mely úgy nézki mint az apró Szilva, sajtoltatik, 's az úgy nevezett Fa - olajt adja, melyből már sajtoláskor többféle Jóságú Olaj támad. A Sajtónak első 's tsak lágy Nyomása a legtisztább 's legizefőbb, vagyis az úgy neveztetett Szüz - Olajt (Szin - Olajt) adja, melynek egészen fejer a Szine; a másik erősebb Nyomás, mely már az Olaj-Gyümöltse Magvát is öfzve töri, egy alább való Olajt nyújt vagyis a közönséges Fa - Olajt; a harmadik még erősebb Nyomás legalábbvaló Olajt botsát, mely

egészen zöld, 's tsupán a Lámpásokba való. Valamennyi Fa - Olaj között legjobbnak 's legtisztábbnak tartatik a Lizaboni, Provánfzi, Lukai, 's Gárdai, vagyis a Gárdai Tó körül termő Olaj. Az említett Országokban tsak nem minden Étkek Vaj helyett Olajjal készülnek. Az Olaj az odavalóknak, ezen házi Haszonvételen kívül, még egy nevezetes Kereskedés Ága. A felében érett Olaj - Gyümölts sós Vizben tartatik, 's így azzal többféle Étkekben élhetni.

67. *A Piszttátsfa.*

Ez a Fa terem Arab, Kazul, Spanyol, Frantz, Olasz, 's Görög országban. Felnyöln 25, sőt 30 nyomnyira, 's temérdekké lészen. Setét-zöld Levele vagyon valamint a Diónknak. A feje 's fürtös Virága a Nyárnak végén egy Mogyoróféle Gyümöltsöt hoz. Annak két Héja vagyon. A külső vörössel tarka, vékony, 's töredékeny; de a belső zöldellő feje. Ennek édes kövér 's jó ízű Béle vagyon, mely vékony és vörös Bőrrel körül vétetett. A Bőrön belől a Bélnek igen szép zöld Szine vagyon. Ezen Piszttás Mogyoróknak, mellyek Olaszországból jönnek hozzánk többnyire, rész szerént a Patikában vétetik hasznok, rész szerént az úri Konyhákban a Szakátsok 's Nádmézsütők által.

68. *A Szaghéjfa.*

Az igaz Szaghéjfanak Hazája a Tzejlán Szigete. A vad Szaghéj terem ugyan Malabár Partján is, Sumátrában, 's Borneóban, de ez fel nem tehet a Tzejláni igaz Szaghéjjal, és sokkal ótsóbb. A Fa akkora lehet mint a Szilvafánk, 's a fetétzöld Leveleinek, mellyek eleinten vörösök, igen fűszeres Szagok vagyon. A Gyökere Kánfor Szagot botsát. A Virágja apró, fejér, 's minden Szag nélkül, melyből azután Olaj-Gyümölts képző kék Gyümölts származik, mely Szeg Fűszerként illatozik. A Fának kétféle Héja vagyon. A külső Szag nélkül és semmire való, 's tsak a belső teszi a szagos Fahéjat. Hogy ez a Héj valószagos jó légyen, a Fának, midőn hámoztatik, öt esztendősnak kell lenni. El érvén a Fa 10 vagy 12 Esztendéjét a hámozásra nem való többé. A Szaghéj, vagy amint eddig neveztük, a Fahéj háromféltre osztatik, ugymint a Finomra, mely a fiatal 's legjobb korú Fákról való; a Közönségesre, mely az öregebb Fákról vétetik; 's a Vadra, mely Tzejlánon kívül szedetik. A Tzejláni Fahéjból a Hollandok minden Esztendőben három vagy 400,000 Fontot küldtek Európába; de az Angolyok, kik a Szaghéjfat szerentséfen általültették a napnyugati indiai Szigetjeikbe, ezen Ke-

reskedésöket nagyon kezdték károsítani. Ezt a szép szagú Faszert Fahéj helyében talán Szaghéjnak nevezhetnök, mert a Fahéj igen közönséges nevezet, 's egy Élőfa lintsen, melynek nem volna Fahéja.

69. *A Szegfa.*

A Szeg - Fűszernek Hazája a Molukkai Szigetek. Ez a Fűszer (vagyis inkább Faszert, Szagfzer) egy magos és sűgár Fának Virág Bimbója, mely oly vastag lehet mint egy Férjfi Karja, 's hegyes Bajfa Levelü. A Fa Virága verhenyő, 's osztán egy vastag Tokban, mellyet Anyaszegnek hinak, fetét-kék Magot kap, mely által magát a Fa általülteti 's fentartja. A Virág Bimbói leszedetnek, 's hogy meg ne romoljanak és feketék legyenek, fűstön száríttatnak. A Szegfán minden fűszeres vagyis szagos, a Levél, Gyümölts, Héj, sőt maga a Gyökér is. Van vad Szegfa is, mely a szelid Szegfához nagyon hasonlít, de semmi Fűszere nintsen. A Hollandok mind eddig egyedül bírták ezen Fűszerrel Kereskedést, mert ök minden Szegfákat, kivéven *Amboinán* 's még egy két kis Szigeten, ki irtostak, tsak hogy senki kívülök ezzel a Fűszerrel ne kereskedhesse, 's az Árát ne kellessék nekik soha is le szállítani; de a Frantzok 's Angolyok máris szerentsés Próbát tettek,

tek, 's a Szegfákat ök is a magok indiai Tartományaikba általültették.

70. *A Szeretsen Diófa.*

Ez a Fa hasonlóképen a Molukkai Szigeteken terem, 's azok közt főképen *Bandában*. Akkora lészén mint a mi legnagyobb Körtvélyfánk. A fényes Levelei világos zöldek, 's a Virága sárga. Azon Szer, mellyet mi Szeretsen Dió Virágának nevezünk, nem a Virága, hanem a Dió Héjának belső Hártyája. Maga a Gyümölts csak nem oly nagy mint egy Baratzk, alatt egykevelésé hegyes, a Héja semmire való, mely, ha meg érik, sárga lesz, felpattan, 's a Dióját ki ejti. Ez a kipottyantott Szeretsen Dió két Héjjal vagyón béboritva, a külső, amint már említettem, vörös ágas Hártya, mely az alatta való fekete Héjat körülveszi, figyelmetesen elválasztatik tőle, 's megszárittatik, 's tulajdonképen az, a mit mi Szeretsen Dió Virágnak nevezünk. Ez a hártyás Héj öszve gyűjtetik, megszárittatik, tengeri Vizzel meghintetik, 's végre Zsákokba bepakoltatik, mellyekben ösztán sárga lesz. Az alatta való fekete fás Héj fel törettetik, 's a Szeretsen Dió belőle kivétetik. A Diónak belől fejer és barna Erei vannak, 's a meszes Vizbe azért mártatik, hogy el ne rothadjon. Mind a Dió mind pedig

az úgy neveztetett Virág a Kereskedésnek egy nevezetes Tzikkelye. Az alávaló Dióból 's Virágból készül Napkeleten a Szeretsen - Dió - Olaj, *Muscatenöl*, melynek az Orvofságokban sok hasznát veszik.

71. *A Terepényfa.*

A Patikákban találkozó Terepény, *Terpentin*, az Olajnál sűrűbb 's Méznél higabb sárga folyó Gyánta, mely többféle Fákból vétetik, 's ez okból többféle Jóságú is. Vagyon igaz vagyis Tziprosi, 's közönséges vagyis Német Terepény. Az igaz Terepényfa Sinában, Napkeleten, Áfrikában, 's főképen Kió és Tzipros Szigeteken, található. Olasz és Spanyol országban is terem, de igen kevés. A Levelei olyanok mint a Kőrösféé, a Virága Ibolya színű, 's a barna apró Tokjainak fehér Magvok vagyon. Hogy a Terepényt megnyerjék belőle, a Derekat több helyett megvágják, 's közel hozzá sima Kő Táblákat tesznek. Éjjel a Kövekre le foly a Terepény, megsűrődik, 's minden reggel elvétetik. A másik vagyis a Német Terepény Tiroiban, Óstriában, és Sléziában a vörös és szurok Fenyőfákból szedetik, 's nem egyéb mint egy tiszta folyó Fenyőgyánta, mely esztendőnként a Fáknak megfűrészekkel nyerettedik, 's osztán sűrű Szőrszítán által szü-

szürettetik. Ha a Terepény - Olaj a Szűrőn le-
botsáttatott, a hátramaradtt kemény Gyántából
vagyis Szurokból Vonó-kenő, *Colophonium*, lesz.

72. *A Tzitromfa.*

Ezen Fának Hazája a Kazul ország, honnan
Olasz, Spanyol, Portugal, 's déli Frantz ország-
ba jött. Ezek az Országok nagyon kereskednek
Tzitromokkal Európának éjszaki Tartományai-
ba. A Fa, ahol szabadon nyölhet, akkora lesz mint
a Szilvafánk, szüntelen zöld a Levele, igen jó
szagú fehér Virággal bir, 's hofszan gömbölyü
sárga Gyümöltstsel. Az érett Tzitrom igen leves
's fehér vékony húsú. Sárga Héjából készül ama
jó szagú Tzitrom - Olaj.

73. *Az Áfiom - Mák.*

Azon Növevény, mely az Áfiomot vagyis Ó-
piumot adja, a fejéren virágzó közönséges Mák,
mely nálunk is terem, de a melynek Leve tsak
Égyiptomban 's Török és Szir országban nyújt
Áfiomot. Ezt az odavalók igy víszik véghez. Mi-
dön a Virág lehullott, az apró zöld Mákfejek
könnyü Metzféseket tesznek. Ezen Kartzoláfok-
ból néhány tejes Tseppek jönnek ki, mellyek mind
addig ott hagyatnak, miglen megsürödnek. Azu-
tán öfzve gyűjtetnek, együvé szorittatnak, Mák-

levelekbe bé takartatnak, 's úgy adatnak el. A jóféle Áfiom nehéz, sűrű, feketés, kedvetlen szagú, 's tsipős izü. Hogy ha illő Mértékben vétetik, főképen Álmot szerez, 's valamint a Bor 's egyéb erős Italok, bátorit 's kedvesen részegit, ellenben mértékletlenül bé véve dühösít; mi okból a Törökök akkor veszik bé leginkább, midőn az Ellenségre akarnak rohanni. Sok Török naponként úgy él vele, valamint mi a Borral, Levántból érkezik Európába.

74. *A Bors és Gyömbér.*

A Fűszer, kis mértékben vétetvén, az Ételt izesebbé 's emészthetőbbé teszi. A Természet a meleg Országoknak sokkal erősebb Fűszerekkel kedveskedett mint a mértékleteseknek, 's az Áfrikaiak, Ázsiaiak, 's Amerikaiak bővebben is élnek velek. Sok nagy Orvos azt tartja, hogy a meleg Klima erős Fűszereket kíván, hogy a lusta 's izzadásban el olvadó Testet erősítse, 's a Gyomor Munkáját ébreszsze, mely különben oly erőtlen vólna, hogy könnyen Étélúnás és Hidegjelés érhetné. A Bors és Gyömbér, amint tudjuk, a legfogantósfabb Gyomor - erősítők, 's minden Konyhákban oly közönségesek, hogy valóban megérdemlik a közelebről való meg esmértetést. A Bors egy Napkeleti Tsemetének Magja, mellyet du-

dugással szokás által ültetni. A fetét-zöld Levele hofzfzan gömbölyü, 's hét vörös bordájú. A zöld-fejér Virága tsak nem olyan mint a Gyöngyvirág, 's az érett Bogyóji nagyon vörösök. Azokban ül a Mag, mely megszáradván megfeketül, 's ez a mi úgy nevezett fekete Borsfunk. A fejér Bors azon egy Gyümölts, 's tsak az okból fejér, hogy midőn megérik, azt a Tenger Vizebe mártják, hogy a fekete Bőre elváljék, 's a belső fejér Magja ki láfsék. — A Gyömbér egy Káka nemü Tsemete, mely mind a két Indiában nyöl. A mivel mi belőle Fűzzer gyanánt élünk, az az Ő tsumós Gyökere. A Gyömbér szint oly tüizes 's Gyomor erőfitő, valamint a Bors, 's a Hollandok nagy Kereskedést üznek mind a kettővel.

75. *A Dohány.*

A Dohánynak az igaz Hazája a déli Amerika. A Tobák nevét onnan vette, mert *Tabago* Szigeten találták azt fel a Spanyolok legelőször, a honnan ofztán Európába hozták magokkal. A deák neve: *Herba Nicotiana Nicot* Jánostól Portugal Udvarnál való Frantz Követtől származott, ki azt ott feltalálván, a Frantz Királynének *Medicisi* Katalinnak küldötte. A véle való Élés azólta az egész Világban úgy el terjedett, hogy az

nem tsak Amerikai, hanem Európai Kereskedésnek is egy igen nagy Tzikkelyévé lett. Ha bár a Hazáját a melegebb Országok teszik is Amerikában és Ázsiában, mindazonáltal a mértékletes Tájokat is el szenvedí, 's már most Európában is bőven terem, ugmint Frantz, Német, 's Magyar országban. Ámbár a Dohány magában fokféle Jóságú és Fajú, de mégis leginkább kétfelé osztatik, ugmint az Amerikaira és az Ázsiaira. — Az Amerikai vagyis Virgyniai Dohány Ember Magosfágnyira felnyól, 's a Levelei nagyok, szélesek, 's hegyesek. Halovány-vörös Trombita képü fürtös Virága vagyon. Hazája a napnyugoti India, 's főképen Virgynia. Ettől az Amerikai Dohánytól ered a mi Magyar országi Dohányunk is. Nevezetesebb Dohányunk mostan: Debrői Hevesben, Füzés-Gyarmati Barsban, Drégely-Palánki Hontban, Jánosházi Vasban, Tökés-Ujfalvi Nyitrában. — Az Ázsiái vagyis Török Dohány sokkal alacsonyabb, kisebb 's kerékded Levelü, és Zöld-sárga Virágú. Terem leginkább Törökországban, mire nézve a Magyar neve: Bafa Dohány, a Német pedig: *Sultan Tobak*. Mind a kettő Pipába való, de az elsőből fok Portobák (Bornót vagyis Dohánypor) készül, mellyel az Orrunkot hizlaljuk.

76. *A Gyapott.*

A Gyapott vagyis Fagyapjú, melynek Termesztéséből 's Felmiveléséből fok ezer Ember élődik, egy Tsemetének Hozománnya, mely minden melegebb Országokban terem. A Gyapottnak Magja Tavaszkor vettetik, 's az érett Gyapott Őszfel arattatik. A sárga Virágából szegletes Magtok lészén, mely sűrű, lágy, és fejér Gyapottal megtelik, 's midőn meg érik, fel pattan. Ezen egy esztendei Gyapott Növényen kívül, van még mind a két Indiában egy más Gyapott Tsemete, mely a Fához hasonlít, 3, sőt 4 Rőfnyi magas lesz, 's több Esztendő által ad Gyapottat, A Gyapottal való Kereskedés, ama belőle készültt fok Szövetek miatt, fok Nemzetre nézve egy fő Dolog. Angoly ország meghaladja ebben minden egyéb Országokat. Mert az nem tsak a Gyapottat nyújtó 's kereskedő Napkelettel szorosán öszve van kaptsolva, hanem a Gyapottat szövő Műhelyei is nagy Tökéletességre jutottak. Ugyanis az Angolyok mostan a Fonó - szerzőszámmal, *Spinnmaschine*, a Napkeleti Gyapottat oly finomon fonják, hogy egy Font belőle 100 Angoly Mértföldnyi hosszú Fonalat kénytelen adni. Készül Gyapottból Musselin vagyis Patyolat, Kattun, Tzitz, Nanken, Nankenet, Piket, Kittai, Manzfeszter, Dufeszter, 's még több más.

77. *A Kaporna.*

A Kaporna Kóró Olasz és déli Frantzországban alatonon nyöl. Vadon teremvén tüskés, de a Kertekben sima. Vörösön virágzik, 's Körtvély képü Magtokja vagyon. A Kapornák, mellyekkel sokféle Ételeinkben élünk, ezen Kórónak zöld Bimbói, mellyek, minekelötte felnyilnak, öfzve gyűjtetnek, egy nap által a Levegőn szárrittatnak, azután Etzetben és Sóban pázoltatnak, 's ezzel a Lévvel a Hordókba rakatván, egész Európába szélt küldetnek.

78. *A kék és Vörös Festékfü.*

A Kékfestékfü, *Indigo Pflanze*, bir egy újni vastag 's 3 vagy 4 nyomnyi magos Szárral, vörösön virágzik, 's terem mind a két Indiában. Annak Leveleiből és zöld Szarából készül amaz esméretes *Indig* nevü fetétkék Festék, mellyel Holland, Angoly, Spanyol, és Frantz Ország nagyon kereskedik. A pedig így léfzen. Ezen Fűnek zöld Levele és Szára még a Virágzás előtt lemetfzetik, Kádakba öfzve tétetik, 's vízzel leöntetik. Kevés Idő múlva ez a Jószág kelésbe kerül, meghevül, 's habozni kezd. Ebből származik bizonyos sűrű zöld Higovány, mely Hordókba botsáttatik, 's azokban a tsomofzló Bottal addig

dig forgattatik, míg jól nem tájtézkik, 's a Leve egészen meg nem kékül. Tovább, hogy a Festék leszállyon, nem háborgatják. Idő múlva a felső Víz leeresztetik, a kék Allya pedig lafanként megszárittatik. 'S ez osztán a Kereskedésnek ama nevezetes Jószága az *Indigo*. — A Vörösfestékfü, *Grapp*, *Faerberröthe*, a Festésre nézve szint oly nevezetes Fü, valamint a Kékfestékfü, *Indig*, mert azon vörös Festék, mellyet ad, szint oly jó és tartós. Ez a Kóró mint egy 3 nyomnyi magos, sárgán virágzik, hoz apró fekete Bogyókat, 's a Gyökere sok Esztendők által el ál a Földben, 's minden Esztendőben újonnan kihajt. Leg inkább termesztik a Gyökere miatt, mely vörösön nézki, 's többféle Szövetek Festésére igen jó Festéket ad. Végnémet, Fland, Nádor, Sléz, és Holland országban nagyon termesztik. A Gyökerek, midőn egy kis újnyi vastagok, kiáfatnak, a Szároktól elválasztatnak, a Földtől megtisztittatnak, száríttatnak, 's az arra való Malmokban *Grappmühlen*, porrá őrlettetnek. Ez a Por Hordókba töltetik, 's mint nevezetes Kalmárarú széllyel vitétik. Ezen *Grappból* többféle Savaknak Bévegyítésével 50 különbb különbbféle Festéket készíthetni. A Holland országi legjobbnak tartatik.

79. *A Méznád.*

A Méznád, mint minden másféle Nád, egy Posvány Növény, 's a Hazája tsupán a melegebb Tája mind a két Indiának. A Szára 5 vagy 6 nyomnyi magos, vastagságában 2 hüvelyknyi, bir verhenyő Tsomókkal, széles fetét-zöld Nád Levelekkel, 's a hegyén feje gyapjas. Virágokból egy Tsomót hajtki, Gyakorta egyetlen egy Gyökérnek öt hat Szárai vannak. A Tsomók között lévő Szárában leves feje Velő található, mely az öfzvezúzott Nádból kinyomatván, 's a Lév a Főzés által elég sűrűvé tétetvén, Nádméznek vagyis Tzukornak neveztetik. A Nádméz tehát tulajdonképen a Méznádnak Levéből kifözött édes Só, mely nyersen úgy nézki mint a szürke Fövény, ezen Állapotban jön Európába, míg végre itt a Nádmézműhelyekben kifisztittatik, meg-raffiniroztatik, 's többféle Jóságban a Haszonvételelre elkészittetik. A Főzésben hátra maradt Allya, mely mint vékony Méz mindég édes marad, Szirupnak neveztetik, 's a Patikárosoktól és Nádmézsütőktől sok Haszonra fordittatik. Az első Nádméz a Kanári Szigetektől jött Európába, 's ez okból még mostis a legfinomabb, legfejébb, 's a legkeményebb Nádméz Kanári Nádméznek hivattatik.

80. *A Ráborbály.*

A jóféle Ráborbály, *Rbabarbarum*, melynek nagy orvos Erejét kiki tudja, egy ázsiai Fű, mely Sin, Tibet, Mongol, és Szibir országban terem. A tsomós Gyökere, melyből az Orvofság készül, szeg színű 's bojtos. Belőlről szép sárga, szer-teszett vörös Tsikokkal. Jókora Fűvet tesz tsip-kés nagy Levelekkel. — A Ráborbály kétféle Úton érkezik hozzánk. A jobbféle vagyis az orosz Ráborbály a Bukár Kereskedők által hozattatik *Kiahtá*-ba, (az Orosz Birodalom szélére a Sinaiak felé) onnan az Orosz Karavánok által Pétervárába, 's innen széllyel egész Európába. Az alább való, mely Sinából a Tengeren jön hozzánk, napkeleti Ráborbálynak neveztetik. A jóféle könnyű, töredékeny, kívülről sárga - szeg, belőlről verhenyő és sáfrány színű, 's a mellett erős, keserű, fűszeres, de igen kelletlen ízű. Az alávaló fás, kemény, férges, 's fekete - szeg. Németországban is, a Nádor Tartományban, termesztik immár, de ez fokkal alábbvaló az Ázsiaiánál.

81. *A Téfű.*

A Té Tsemetének Hazája Sin és Japorság. Mintegy 5 nyomnyi magos Kóró, melynek a Levelei világos zöldek, Virága vörös mint a Rózsa,

's egy barna fás Magtokja van, mely érett korában megreped. A szárított 's öszve tekertt Levelei a Tévizüнкöt adják. Az Európaiak a Tét csak XV Században kezdték esmérni. Háromszor szedetik esztendőnként, és ugyan először: Tavaszszal igen korán, midőn a Levelek ki nyílnak, 's ez a legdrágább Té; másodszor: egy Hónappal későbbben; 's harmadszor: Júliusban. A leszedett zöld Levelek vas vagy ón Táblákon száríttatnak, Kezek között öszve tekertetnek, 's így az Eladásra félre tétetnek. A Té főképen kétféle, ugymint barna Té, vagyis *Thé Bou*, és zöld Té, vagyis *Tbé Hayfang*. A Té Kereskedés Angoly, Holland, Frantz, és Orosz országra nézve fokot tesz, mert esztendőnként mint egy 20 millió Font Té hordatik Sinából Európába, melynek $\frac{2}{3}$ Részét tsupán az Angolyok hozzák bé 's el is költik. Azon Té, mellyet a száraz Földön kapunk Sinából Orosz ország által, Karaván-Tének mondatik, mivel azt a Kereskedő Karavánok vagyis Sereggel utazó Kalmárok hozzák, 's ez legjobbnak tartatik.

82. *A Vanily.*

A Vanily Tsemete déli Amerikában, Mezsfikóban, Péruban, 's Gujánában terem a Hegyeiken. Gyakorta 20 nyomnyi hoszfúrá fel nyöl,

's vagy Folyó - szeder módjára a földön elfut, vagy pedig az apró Kaptasai segítségökkel Szőlőveszszöként a Fákra felmász. Nagy sárga zöld Levelei vannak, 's fejér és sárga Virági. A Magja egy 6 hüvelyknyi hofszú, keskeny, és barna Hüvelybe záródik, 's ál sok apró fekete Szemekből, mellyeknek igen kedves és balzsomos Szagok vagyon, 's a mellyek valamint fokféle finom Étkekbe, úgy főképen a Tsokoládéba szoktak békevertetni, hogy azt kedves izüvé tegyék. Spanyol ország ezzel az Árúval igen hasznosan kereskedik Európában.

83. Az Agát.

Agát. *Achates. Achat.* Ez a Kő mindenféle színnel szokott lenni, gyakorta nagy Darabokban töretik, úgy hogy Sótartók, Tobáktartók, Gyertyatartók, Tsészék, és Poharak készülnek belőle. Gyakran fokféle Képek, ugymint Állatok, Élőfák, Gyümöltsök, és Felhők látszatnak rajta, mellyek tsupán a Természetnek Játzási, 's ezek szokták leginkább az Árat nagyítani. A Kő magában felettebb kemény, 's igen jól simittatja magát. A legszebbike Ind országnak Kambója Tartományából és Szitziliából érkezik. De azon kívül találkozik még Tseh országban, 's Kéthidi, Hefz, és Szász Tartományokban. Nálunk Túrótzi

tzi László szerént Toltsvai Határban. Benkő Ferentz szerént Dognyafzkán volt Temesi Bánságban. Erdélyben pedig Torotzkón a fejér patakban, Bojában az Angyalpatakban, 's Felgyógyon Tövis körül. Fridvaldszki szerént Vöröspatakon Abrudbányánál. Mondják, hogy Bars és Hont Vármegyékben is találkoznék. Készül ezen Kőből Németországban sokféle Gomb, Petsényomó, Késnyel, Kaláris-sinór, 's több egyéb. A Régiek az Agátról azt tartották, hogy a Méregtől 's a mérges Állatok marásától az Embert megőrzi sőt, ami több, hogy a Füstje az Égiháborút is elkergeti.

84. Az Alabástrom.

Alabástrom, Fejérvény. *Alabastrites. Alabafter.* Fejér Gipsz szabású Kő, mely ámbár a drágább Kövek közé épen nem tartozik, de sokra hasznos mégis. A Márványnál fokkal lágyabb. A Régiek mind a Kigyókövet mind pedig Óniksot Alabástromnak nevezték, de ezek egészen más Kövek. Az Alabástrom számtalan Helyeken töretik, 's csak nem minden Országban. Ezen Kőből készítettnek Asztal-táblák, Képoszlopok, Melyképek, Olasz-kémények, Sir- emlékeztetők, 's több egyéb. Nirembergben mindenféle Aprólékot csinálnak belőle. A Hulladékát pedig Gipsznek é-

getik, mellyel az után a Szobák Menyezetén sokféle Képeket készítenek az Istukatúrosok. A Márvány módjára készített Oszlopokat és Afztal-táblákat a Márványozók is, *Marmoriver*, abból csinálják.

85. Az Ametiszt.

Ametiszt. *Ametisthus*. *Ametisth*. Viola-kék vagy Rózsa-vörös színű Kő, mely a fővebb Drágakövek közé számláltatik, 's a Szépségére nézve Smaragddal egyképen betsültetik. A napkeletiek legjobbaknak tartatnak, mert legkeményebbek, de egyszersmind legdrágábbak is. Ind, Arab, és Örmény országból jönnek. A Napnyugotiak találhatnak Spanyol és Tseh országban, 's azután Slézia, Hefz, és Szász Tartományokban. Erdélyben Fridvaldszki szerént Zalatnya mellett találkozik. Ezen Kő a Tűzben a Színét el veszti, 's halavány marad. A Régiek az Ametistről azt tartották, hogy a Búbánattól 's Részezségtől az Embert megtartja.

86. A Bezoár.

Bezoár, Állatkő. Ez oly Kő, mely Kazul 's napkeleti Indországbán többféle Állatok Testéből kivéttetik, többnyire zöldes vagy Olaj-gyümölts színű, 's magában nem igen kemény, de elég

fényes. Érkezik Golkonda 's Kanonor Országiból, 's jó formán drága. Hol mogyorónyi, hol diónyi. Azon Állatok, mellyeknek Gyomrokban találkozik ezen KŐ, bizonyos Őz és Ketske szabású Állatok. Ez a KŐ benneek szint úgy terem mint az Emberben a Hólyagkő. Valamint minden egyéb Drágakő, úgy ez is a hamis Emberek által immár böven készítették, úgy hogy itt többnyire fokkal ótsóbb mint Napkeleten az Ő Hazájában. A KŐ főképen a Méreg ellen hathatósnak lenni mondatik, mert a Bévevés után felettébb izzaszt. De azonkívül is a Dög, Himlő, és nehéz nyavalyában hasznosnak tartják. A napnyugoti Bezoár Amerikának Péru 's Új Spanyolországban található bizonyos Ketskékben. Találkozik szint úgy ez a KŐ bizonyos napkeleti Majmok és Disznók Gyomrokban is. Sőt fokban azt tartják, hogy a mi Ökreink, Lovaink, Öszvérink, Ketskéink, 's Disznaink Gyomrokban is találhatnánk gyakorta Bezoárt, hogy ha utánna vólnánk.

87. A Bolonyaikő.

Bolonyaikő *Lapis Bononiensis*. Ez a Mesterség által készültt KŐ a fetétben is 10 — 15 perzig úgy világol mint az eleven Szén. Készítetik Bolonyában Olaszországban. A KŐ magában nehéz, fényes, 's hamu színű.

88. *A Fosfor.*

Fosfor. *Phosphorus*. Hasonlóképen Mesterség által tsináltt KŐ, mely nem tsak világít, hanem éget is. Készül a Hügyből Angoly és Holland országban. Mennyivel nagyobbban füstöl, midőn a Vizből kivéttetik (mert Vizben szokott tartatni), annyival jobb. Már most a Hügyon kívül másból is készítik, melyis amannál jóval ótsóbb.

89. *A Gránát.*

Gránát. *Granatus*. *Granatstein*. Ez a fetét-vörös vagy vérszinü KŐ a Rubinhoz fokban hasonlít, de nem oly fényes. A KŐ kétféle, ugymint Napkeleti 's Napnyugoti. Az első többnyire nagyobb a másiknál, de ez ismét keményebb és szebb. Találkozik Tseh, Spanyol, Svéd, Magyar, és Erdély országban, nem különbben Slézia, Tirol, és Száfsz Tartományban. A Magyar országban Túrótzi szerént a Gránáthegyén, Jenei Hegyekben Nógrádban, 's Tokai Hegyekben. Benkő szerént Tátra Hegyekben, Dognyafzkán, Radnán, Torotzkón, Zsilban *la Vurvuluj Petra* havasán, Szóltsván, Magyar Láposnál a Lápos vizében, 's Ketskés allyán. Fridvaldfzki szerént Fogaras földjén Ólt mellett Szombatfalvi patakban, hol az Óltba bé folyik. Némellyek szerént leg-

bővebben a Pilisi Hegyekben, Dobsán, és Káposztafalván.

90. *A Gyántakő.*

Gyántakő. *Electrum, Succinum, Ambra citrina. Bernstein, Agtstein.* Többnyire fejer vagy sárga Kő, noha találkozik olykor zöldellő 's veresellő is. A Kő magában épen nem kemény, kihezképest könnyen faragható 's égethető. Azt a keresői hol Föld hol Viz alatt találják. A Patikában belőle sokféle Orvofságokat készitnek. A Füstje igen szagos, 's a Dög - nyavalyában hasznosnak lenni tartatik. Főképen jó a Gyántakő az Izzadásra, 's a Gőzök és Folyások ellen. *Vapores et Fluxus.* Hogy ez a Kő eleinten folyó légyen, 's csak lassan lassan megkeményedik, mutatják a benne bezártt különbözőféle Legyek, Férges, és Bogarak. Ez illyenből magamnak is egy Darabom vagyon, mely Balti Tengerből húzattatott ki. A jóféle Gyántakőnek Jelei ezek, ha kemény, fényes, világos vagyis általlátható, 's a színében fejer vagy sárga, 's hogy ha a Tüzet éri, kedves és balzsamos Szagot botsát magából. Ezen Kőnek azon Tulajdonsága vagyon, hogy, ha megdörgöltetik, az Apróságokat, ugymint Fövényt, Korpát, apróra metfzett Papiroost, 's több afélét magához húzza, mit is a gyántás Ereje szerez. Készülnek, főké-

képen a sárga Gyántaköből, mindenféle Kaláris forma Nyak - finórok, Pipaszár-finórok, Pipa-tutorák, Olvasók, Gombok, Nyelek, Markolatok, 's egyéb apró Edények. Találtatik Angoly, Olafz, Magyar, Tseh, Svájtz, és Szász országban. De a Gyántakőnek az Ő valóságos Hazája mégis a Porofz ország, főképen a Szudavi Tónak Partján. Ezen Kőnek a keresését ottan a Király magának tartja, mire nézve bizonyos Emberei vannak, kik csak arra vigyáznak, hogy ezen Követ senki más el ne viheffe. Minden, valami belőle találtatik, a Királyi Gyántakő Kamarába, mely Königsbergi Várban vagyon, által adatik, holott a nagyobb és szebb Darabok a Király számára félre tétetnek, a többi a Kalmároknak és Faragóknak (Esztergálofoknak) el adatik. Dantzka Városá is bir egy Gyántakő Halászattal, mellyet némely Kereskedők árendába tartanak. A Törökök és Sinaiak igen szeretik ezt a Követ. Az utólsók Hamifát is készítnek, mellyel a Vendégségek tartásakor füstölik a Szobáikat.

91. *A Gyémánt,*

Gyémánt. *Adamas. Diamant, Brilliant.* Ez az igen kemény, egészen általlátható, 's Tsillag módjára világosan fénylő Kő a Drágakövek között a legnehezebb 's legbetsesebb. Ezen Kő találkozik

ugyan Európában is, de seholt oly Jósággal mint Napkeleten. Az ő első 's legrégebbs Szedöhelye Bengál országnak Góvel nevű Folyójában vagon, melynek a Fövenye között szokott találtatni. 2dik Szedöhelye a Szukkadan Folyó Borneo Szigetében. 3dik Helye a Golkonda országnak Kulor mellett való Bányája. Ezen Bányákban a Bányászok mindenütt meztelen dolgoznak, 's azonkívül a Vigyázók reájok nagyon figyelmeznek. De még ez sem távoztathatja el, hogy olykor meg ne tsalattassanak. Mert a Bányászok, mihent a Vigyázó félre fordul, gyakorta a legszebb Köveket le nyelik. Ott a Gyémántok a Kősziklák közt való fővenyes Ereken fekszenek. Vannak ezen a kétön kívül Golkondában még több egyéb Gyémánt Bányák is, 5dik Bisznagar országi Kősziklában. 6-dik Dekan országi régi Kősziklában. 7-dik a Malakkai Félzigetnek Taniáni Kősziklájában. Ezen említett két Kősziklák Gyémántjaik kitsinyek ugyan, de igen szépek, nehezek, és drágák szoktak lenni. Azokat már maga a Természet ki fimitotta. Az előtt tsupán ezek a Napkeleti Gyémántok valának esméretesek, de 1728-dikban a Portugallok egy igen gazdag Gyémánt Bányára akadtak Börsön országban Amerikában, melyből annyi Gyémántokat fzedhetnek, a mennyit akarnak. Ezek után következnek az Arab, Örmény,

Gö.

Görög, 's Égyiptomi Gyémántok. A legalább valók a Tseh, Magyar, Szász, és Sléziai Gyémántok. Mondják, hogy Óstriában is *Horn* mellett találkoznak olykor. Ezen Kő, amint említém, a Folyókban is találkozik, de az alkalmasint csak a zápor Esők által a Hegyekből hozattatott oda. Az Ind országi Gyémántmetfzők bátran 's nagy értékkel ezen Drágakövet hasítják, de az Európaiak ezt nem merik tenni, attól tartván, hogy a Kő szélt ugrik, 's a hegett inkább fűrészelik. Jegyzésre méltó, hogy valamint az Európai Jubellérek ezen Kövek Jóságát nappal, úgy a Napkeletiek éjjel szokták próbálni. Ezeknek a Falban egy négyszegű Lyukok vagyon, melybe a meggyújtott Mész helyheztesik, melynek a Világa ellen a Követ az Újjaik közé veszik. Mondják, hogy ezen Köveknek a legjobb Próbahelye egyen egy nagyon bennött Élőfának Árnyéka. Ezen Kő tsupán a maga Porával simittathatik. A legszebb Gyémántok fellyülről laposra simittatnak, 's ezek nyerik el osztán a *Brilliant* vagyis a Szingyémánt nevet. Az alábbvalók többnyire felselé hegyesen készítettnek, 's ezeknek osztán a nevek *Rauten*. A válogatott 's rend kívül való szépségű és nagyságú Gyémántoknak a nevek *Payangon* vagy *Nonpareil*. Mennyivel tisztább és nagyobb a Gyémánt, annál kedvesebb, drágább, és ritkább.

kább. Mostan a legszebb 's legnagyobb Gyémántoknak tartatnak: 1) a Florentzai, mely 139 $\frac{1}{2}$ Karátot nyom, 's a mellyet egy Milliomnál fellyebb betsülnek. 2) a Nagy-Mogol Köve, mely 279 Karátot nyom, 's a mellyett hat Milliomra betsülnek. 3) a Frantz Király volt Köve, mely 106 Karátot nyomott, 's nagy *Sancynak* neveztetett. 4) De a legnagyobb Gyémánt kétségen kívül az, mely a Portugal Királynak Tárházában vagon, 's a Börsoni Bányákból való. Az 1680 Karátot vagyis 25 Latot nyom, 's 224 milliom Font Sterlingre betsültetik. A Régiek sokféle Meséket hittek 's írva hagytak a Gyémántról. Hogy, tudniillik, a Kalapátsnak ellent áll, 's el nem törettethetik; hogy a Mágnesnek az Erejét elveszi; hogy a ki viseli, annak az Ellenségét meg engeszteli; hogy a viselet batornak teszi; hogy azt a Bútól, Szédelgéstől, sőt a Méregtől is megőrzi; 's több ilyeneket. A Jóságának Jelei, ha világos, minden Szin nélkül való, 's mint a tiszta Viz oly által látható. A sárgasága és barnasága főképen igen ótsítja. Ama hires frantz Jubellér *Tavernier*, ki többféle Utazást tette Napkeletre, 's azokat osztán le is irta, első vala, ki az Európaiakat a Gyémántokról igazán 's vóltaképen tudósította. Ő a Bányákat alattomban önnön maga meglátogatta. Ez a KÖ, ámbár mely kemény, de a Mozsárban még-

mégis öszvetőrettethetik, hogy egyéb nálánál szebb Gyémántokat fimitson. Ugyan ez a Pora a legveszedelmesebb Étető, mellyel főképen az Olaszok már régtől fogva egymást küldöfik a Világból. Mert holott egyéb Mérget a Testből ki lehet hajtani, ez a Por az Ember Béléhez oda ragaszkodik, 's azt végre ki rágja. Mondják, hogy *Theophrastus Paracelsus* is ez ilyen Porral önként mentt el volna a más Világra. Nálunk a Gyémánt-Marmarosban 's Beregben találkozik, Erdélyben pedig Benkő szerént az Igenpataki Hegyekben.

92. *A Hiatzint.*

Hiatzint, Jätzint. *Hyacinthus. Hyacinth.* Ennek a sárga színű Drágakőnek igen nagy a fénye. A Kő a Tűzben el olvad, 's a Gránátnál jóval lágyabb. Találkozik többféle Szinnel, ugymint 1) sárga szinnel, mely a sárga Gyántakőhöz oly igen hasonló, hogy tsupán a Keménysége ákal esmérthetik meg. 2) sáfrány szinnel. 3) méz szinnel. 4) fejér-sárga szinnel, mely a fejér-sárga Gyántakőhöz igen hasonlít. 5) vörös-sárga szinnel, mely tsak nem hasonló az Epével meg teltt Vérhez, többnyire borsónyi nagyságú, 's legjobbnak tartatik. Vagyon Napkeleti 's Napnyugoti. A Napkeleti Szeretsen, Arab, és Ind országból érkezik, 's a legszebb Kananorból 's Kalikútból.

A Napnyugoti találtatik Sléziában, Óstriában, 's Portugal, Tseh, és Szász országban. A Patikában ezen Kőből bizonyos Sziverősítő Orvofság készül, melynek a neve: *Confectio de Hyacintha*. De erre tsak a vörös - sárga Hiatzintot szokás választani.

93. *A Jáspis.*

Ez a nem igen általlátható 's Agátnál sokkal lágyabb Kő mindenféle színnel szokott lenni, többnyire mindazáltal zöld és vörös Föltotskákkal pettyezetett. Ezen Kőből készül sokféle Gomb, Markolat, Késnyel, Petsétnyomó, 's több más apró Edény. Azonban gyakorta oly nagy Darabokban is találtatik, hogy már a régi Görögök 's Rómaiak egész Képoszlokat 's Afztal - táblákat tsináltak belőle. Vagyon fejér, fekete, sárga, zöld, kék, szürke, és tarka. Ez a Kő, Atzélal megüttetvén, színt úgy ad Tüzet, valamint Agát 's egyéb Tüzkövek. Gyakorta öszve keverve találkozik Agáttal, Óniksfallal, és Kaltzédonnal, 's ugyan akkor Jáspagátnak, Jásponiksnak, 's Kaltzédoni Jáspisnak neveztetik. Némellyek a Lazúr és Porfir Kővet is Jáspisnak mondják. A legszebb 's legdrágább Jáspisnak a tartatik, melynek fetéten zöldellő 's kékellő Színe vörösen vagyon pettyezetve. Ez illyen *Heliotrop*nak nevezte-

retik. A Jáspis találkozik nem tsak Napkeleten 's Amerikában, hanem nálunk is fok helyett Európában, ugymint Spanyol, Frantz, Német, Svéd, Tseh, Slézia, Krajna, és Szász Országban. Ugy szinte a Málta Szigetén is. Ez a KŐ fokkal kedvesebb 's betsefebb vólna, hogy ha oly bőven mindenütt nem találkoznék. Találtatik nálunk Túrótzi szerént fekete Vágnál Muronik hegynék általellenében 's Peklinben. Némellyek a Betzkó Várának Kőszikláját is annak mondják. Benkő szerént Felgyógyon, Domokoson a Lápos vizében, Bojában, Sztrigyben, és Láposban. Mondják, hogy Sáros és Hont Vármegyékben 's Erdélyben Fogaras Vidéken, Persány, 's Orofzi mellett is bőven vólna. A Régiek a Jáspisról azt tartották, hogy a Vért megállítja, 's az idétlen szülést el távoztatja.

94. *A Kaláris.*

Kaláris, Ágaskő. *Corallum. Corall.* Ez a KŐ vizi vagy tengeri Növevény. Ugyan is tulajdonképen a Kalárisok a Tengernek Fenekén apró Fátscák módjára kövesen szoktak nyólni. Mert hogy oly magosak vólnának mint a mi Tserefznyefáink, az nem igaz. A Kalárisok jönnek többnyire a Földközi Tengerből, de, amint hallani, a Napkeleten is *Bantam* körül találkoznak, főképen a fe-

fejérek 's feketék. Mondják, hogy Tseh országban is a *Settele* Hegy alatt bizonyos folyóban találkoznának, mellyek a Szinben a többinél nem vólnának alábbvalók, 's így az is igaz vólna, hogy a Kalárisok nem csak a Tengerben, hanem a Folyókban is teremnének. Főképen a Korzika Sziget körül kihalászott Kalárisok igen nagyok és szépek. De azonkívül sok ilyen Kövek huzatnak ki a Szardinia, Szitzilia, és Afrika Partjain is. Többnyire azt tartják felőlök, hogy a Tengerben egészen puhák vólnának, 's csak a Levegőn osztán megkeményednének. De mások, kik tulajdon Tapasztalásokat hozzák Bizonyságúl, azt mondják, hogy a Viz alatt is szint oly kemények vólnának mint azon kívül; ki vévén fent a keres végökön, mellyekben bizonyos fejer Nedveség találkozna. Ugyan is nagyon hibáznak azok, kik a Kalárist vizi Tsemetének tartják, mert ezen kövi Növevénynek, *Steingewaechs*, Fű vagy Fa módjára sem Gyökere sem Levele nintsen. Némellyek a Kalárisokat bizonyos Férgék Tartalékjoknak nézik, mások ismét Kövéválttaknak. De a mostani Természet-tudók sok Visgálásaik után azt találták, hogy a Kalárisok a meszes Földnek a Tenger Növevényire való Ragaszkodásától származnának, mellyeket gyakorta feltalálni benne, 's így osztán Történetből némely Férgeknek lakást

kást adnának. Lásd *Essai sur l'hist. natur. des Corallines par Ellis. Haag 1756.* A Kaláris Halászat Tavaszszal és Nyárban tartatik, melyre gyakorta 200 könnyű Hajó is egyszerre ki készül. Ezen Hajók mind megrakják magokat nagy Vitorlákkal, csak hogy a tengeri Tolvajok előtt azonnal eltűnheffenek. Hogy tehát a Kalárisokat, mellyek magos Kősziklák és Kőszálok alatt méllyen a Tengerben nyölnek, ki húzhasák, azon végre két Gerendát keresztül öszve szegeznek, középett nagy darab Ólmot bétsinálnak, hogy a Fát le buktaffa, a Fához mindenfelé Tsepüt és Kendert hozzá kötöznek, a Keresztfát két hoszszú Pórázzal a Hajó - orrához és farához fel aggatják, 's így osztán a Kősziklák mellett fel 's alá hajóznak. Mihent a Tsepü a Kaláris Ágát éri valahol, legottan magát rajta körül tekeri, 's azt maga után húzza. Midőn a Keresztfá kivonattatik, gyakran úgy meg van Kalárisokkal terhelve, hogy 15, sőt 20 Hajónak is kelletik segíteni. A Korzika mellett kivontt Kalárisok, valamint mondám, a legszébbek és leghoszszabbak. Az Afrika Partjain nyertt Kalárisok vastagok 's hoszszak, de nem igen szépek. A Szitzilia körül kihalászottak kitsinyek, de nagyon szépek. A Spanyol partiak szépek és vastagok, de rövid ágúak. A Kalárisok többnyire vörösök vagy fejepek, De vannak ezeken ki-

vül felében vörösek, fe'ében fe'jerek, testszinűek, rózsaszinűek, barnák, sárgák, szürkek, kékek, és feketék. Ezen két utolsó azonban igen ritka, sőt némelyektől más kövi Növevénynek tartatik. A vörösek a legbetesebbek, 's azok közt is a legpirosabbak. A Japok a Kalárisokat sokkal többre betsülik, mint akár mely más Drágakövet. A Zsidók is igen szeretik azokat. A Kalárisoknak a Patikában is sokféle hasznokat veszik az Orvosok. Azonkívül készül belőlök mindenféle apró Golyóbis, mellyek altalfúrattatván 's elkészítettvén rész szerént Gomboknak, rész szerént pedig selyem fonálra fel fűzöttvén Afzszonyoknak Nyakra 's Kézre Ékefségül szolgálnak, úgy nem különbben Olvasóknak is. A Gyénuaiak 's Marzfelyiek főképen kereskednek vélek. Nirembergben a Mesterek a hamis Kalárist igen mesterrül készítik a Tzinóberben áztatott Eléfant-tsonból, úgy hogy sok Ember megtsalatkozik, a ki az igaz Kalárishoz nem ért; de akármint 's akármiből legyenek készítve a hamisak, még fins meg a hideg Fogások mint a természetieknek, sem a Színek nem oly eleven, sem a Festékek nem tartós, 's a Veréjtéktől legottan bémotskoltatnak. A Régiek az igaz Kalárisokról azt tartották, hogy ha a Férjüaktól viseltetnek, a Színeket megnagyob-

gyobbitják, ellenben az Aszszonyok Testén halványokká lesznek.

95. *A Kaltzédon.*

Kaltzédon, Felyhökő. *Chalcedonius. Chalcedonier.* Ez a felében általlátható Kő Napkeletről érkezik, 's ha jóféle, világos - kék sárgával 's vörössel játszó Szine vagyon. Többnyire mindazáltal torha színü fejer, ködös, és homályos Kő, úgy hogy alig láthatni rajta valamit által. Készülnek belőle Gombok, Petsétnyomók, 's több más Apróságok. Találkozik Slézia, Tseh, és Szász országban is. Nálunk Túrótzi szerént Horváti Szöllőkben; Benkő szerént Torotzkón, Bojában, Felgyógyon, Köteles - Mezőn, Dobrán, Hunyadon, Trefztiánban, 's Kapnikhoz közel Szólnokban a Gyalurunkul Óldalban; Fridvaldszki szerént a Vakka Hegyének Kősziklaiban Körösbányánál; Némellyek szerént Miskóltz, Körmöztz, 's Újbánya körül is.

96. *A Kigyókő.*

Kigyókő. *Lapis Serpentinus. Serpentinstein, Giftstein.* Ez a sötét - zöld nem igen kemény Kő legbövebben találtatik Szász és Svéd országban. A legszebbiknek tartatik, mely vörös Fótokkal játszik. Készül belőle sokféle Korsó, Pohár, Tsé-

íze, Mozsár, Sótartó, Tobáktartó, Téntatartó, 's t. af. Mondják, hogy a Mérget magában el nem szenvedheti, 's legottan szélt ugrik. Azonkívül, hogy, ha porrá törettetik, 's fejer Borral itatik, a Hólyag követ öszve zúzza 's ki viszi. De ezek alkalmasint mind tsak Mesék. Ama Kő, mellyet a Gyávák nálunk Menykőnek tartanak, nem más, hanem valóságos Kigyókő. Ez a Kő gyakorta lyukáson találtatik, a mi is azt leginkább hiresíté el Menykőnek. E pedig onnan származott, mert hajdan a Vas fogytából vagyis inkább a Vasnak feltalálása előtt, Tsákány és Fejsze készültt belőle szint úgy itt Európában is, valamint még most is az Otahejtiéknél. A Kigyókő találtatik Benkő szerént Volkán Passus allyán, a Pláj Kúttyánál Tzutzur partban, Torotzkón, és Lötsén.

97. *A Kornil.*

Kornil, Húskő. *Sarda, Carneolus, Carniol.* Ez felében általlátható Szarukő neme, mely némelyektől, az Agátok közé számláltatik. Vagyon Vér színű vörös, halovány vörös, és sárga vörös. A vér színű legbetsefebb. Találtatik ez a Kő a Kősziklák közepett Egyiptomban, Arab, és Ind országban. Európában főképen Szárd országban, mely okból a Régiéktől neveztetett *Sarda, Sardius lapis.* Nem különbben találhatni azt Görög, Tseh,

Tseh, és Szász országban, 's Rajna körül, de ez a Napnyugoti fokkal alábbvaló a Napkeletinél. A legszebb érkezik Kazul országból, Babilon Tajáról, 's a vörös Tengernek Mellyékéről, 's ezek után legjobb a Szárdországi. Napkeleten fokféle Tsészéket 's Poharakat készitnek belőle, nálunk Petsényomókat, Gombokat, Gyűrüköveket, Nyakról függőket, 's Karperetzeket. Ez a Kő igen könnyen és szépen simittatja magát, 's a Régiek az ő legszebb Metszésekét ezen a Köven tették. Patikában is e Kőnek fokféle hasznát veszik, 's kiváltképen a vérállító Erő tulajdonittatik neki. Találtatik Benkő szerént Torotzkón a Fejérpatak körül, 's Felgyógyon; Fridvaldszki szerént pedig Körmötznél Magyar Országban, 's Erdélyben Abrudbányánál Vöröspatakon.

98. *A Kristály.*

Kristály, Jégkő. *Crystallus. Crystall.* Ez az állatható 's többnyire hatszegletes kemény Kő a többi Kövektől annyiban különbözik, hogy sem Ere, sem Levele, sem pedig Magva nintsen. A finomabb Kristály egészen világos, mint a Jég úgy nézki, 's Hegyi-Kristálynak, *Bergcrystal*, neveztetik. Ez a Kő gyakorta oly igen szép, hogy ha oly kemény vólna, valamint fényes és tiszta, a legszebb Gyémánttal feltehetne. Ez okból a Ju-

bellérek gyakran a Gyémántokat, tsakhogy a Fényöket nagyobbithassák, a Kristályra fektetik, a mit mindazáltal az Eladó, ha Tsaló nem akar lenni, köteles a Vevőnek a vevés előtt megjelteni. Erre nézve az Aranyművesek, hogy számot ne kellefsék adniok, rend szerént ez ilyen Gyémánt Gyűrőkre egy C Betűt vágnak, mely azt jegyzi, hogy a Feneke Kristály. Ebből a Kristályból a Kőműzők sokféle hamis Kő - portékát, *falschen Schmuck*, készítnek. Vagyon ezenkívül sárga, vörös, kék, zöld, és fekete Kristály, de a tiszta fejér a legbetsefebb. Találkozik tsak nem minden hegyes Országban. Főképen Madagaskar Szigetben 's a Svájtzsi Hegyekben igen bőven szedetik. Készül belőle mindenféle Tsészé, Palatzk, Pohár, Luszter, 's Tobáktartó. Patikában is sok Haszna vagyon. Hogy a Kristálykő vagyis Hegyi-Kristály szint úgy valamint a Gyántakő eleinten folyó légyen, 's tsak lassan lassan keményedik meg, bizonyitják a beléje bé zártt fa Levelek, Bogarak, Legyek, 's mindenféle Fűszálak. De ahogy a régi Jégből származzék, amint sokan akarják, azt igen nehéz el hinni.

99. A' Krizolit.

Krizolit. *Cbrysolithus*. *Cbrysolith*, *Goldstein*. Ez a pázsit színű vagyis sárga - zöld 's aranyhoz hason-

fonló színű KÖ a Színét a Tüzben elveszti, de maga a KÖ a Tüzet el állja. Találtatik a Napkeleten több helyett, Európában is Tschorországban és Sléziában, de a legszebbike mégis Szerentsen országból érkezik. Találtatik némellyek szerint Erdélyben is Szebenhez nem messze a Hofszúfalvi Hegyeken. A Régiek ezen Követ gyakran a Topázzal öszve keverték, 's felöle azt tartották, hogy a Komor - kedvőség, Bújaság, Nehéz - nyavalya, 's Döghalál ellen igen hasznos volna.

100. *A Krizopáz.*

Krizopáz. *Chrysoprasius. Chrysopras.* Ez a nem igen általlátható arany fényességű zöld KÖ a Krizolithoz nagyon hasonlít. A Tüzben a Színét szint úgy elveszti, valamint Krizolit vagy Ametist. Ezt a Követ tartják némellyek a Smaragd Annyának. Érkezik a napkeleti 's napnyugoti Indországból. Találkozik Tsch országban és Sléziában is. Egy illyet Sléziának Fegyver által való Megnyerésének szüntelen való Jeléül jobb Keze Gyűrőjében szokott vólt viselni a meghóltt II Fridrik Porosz Király. A Krizopáz 's Krizolit találtatik Túrótzi szerint nálunk is Telkebányán, Erdélyben pedig Benkő szerint a Szilistyei Havafon.

101. *A Lazúr.*

Lazúr. *Lapis Lazuli. Lasurstein, Asurstein.* Ez az által nem látható kemény kék KŐ többnyire 's tsak nem mindég arany Fótokkal pettyezetett. Ez a KŐ kétféle. Az egyik az Ő szép kék Színét a Tüzben is megtartja, 's benne semmit se vesz el, kivévén az Ő arany Fóltjait, kihezképest álhatatos Lazúrnak, *Lapis Lasuli fixus*, neveztetik. Ez tsak Sinában, Egyiptomban, Kazul, Ind, 's Tatar országban, és Tzipros Szigetben találatik, 's Napkeletinek hivattatik. A másik ellenben a Tüzben az Ő kék Színét zöldre változtatja, 's ehezképest álhatatlannak, *Lapis Lasuli non fixus*, neveztetik. Ez Európában Frantz, Angoly, Német, Olasz, Magyar, és Tseh országban találatik, 's Napnyugotinak neveztetik. Mind a kétféle többnyire Arany és Rézbányákban szedettetik. Az arany Fóttokkal vagyis Szeplőkkel nagyon pettyezetettből Tobáktartók, Óratartók, *Uhrgebause*, Gombok, Késnyelek, 's több egyéb Dolgok készítettnek, a másodikból pedig, mellyen ezek a Fóttok ritkábbak, 's mely tsak nem egészen kék színű, ama drága Festék készül, mely, ha az álhatatos Lazútból származik, *Ultramarinnak*, ha pedig álhatatlanból ered, Lazúr - kéknek, *Lazúr-blau*, neveztetik. Ezen KŐ oly nagy Rakással fe-

hutt

hútt a Világon nem találkozik mint Rómában a Jésovítáknak volt Templomokban. Ott a Sz. Ignátz oltára egészen ezen Kőből áll.

102. *A Lenkő.*

Lenkő, Szőszkő. *Asbesthus, Amiantbus. Flachstein.* Ez oly Kő, melynek belől Len képű Szálai vannak, mellyek hol fehérek, hol szürkék, hol zöldek, hol feketék. Ezen Szálakból Fonalak készülnek, mellyekből azután soha meg nem égő Méts, Vázon, és Papiros léfzen. A Kő magában kétféle, ugymint érett 's éretlen. Az érettenben a Szálak szépen elválnak egymástól 's felfonnathatnak, az éretlenben pedig öszve ragasztva találkoznak 's fel nem fonathatók. Midőn fonnattatik, a Fonó az újjait szüntelen Olajba mártogatja, mert másként a Lenkő fonál a Bőrét felragja, 's az Újjait megsebesíti. Az ilyen Méts, Vázon, és Papiros soha meg nem égő, sőt a Tűz által tsupán kitisztítatik 's motskát veszti. A régi Rómaiak 's némely napkeleti Népek az Ő Nagyjaiknak a holt Testeiket ez ilyen Vázonba tekerték 's el égették, tsak hogy a Hamvok a Fának hamvával öszve ne kevertefsék. Az *Amiantbus* és *Asbesthus* között annyiban vagyón Különbözés, hogy az elsőnek Szálai hajlóbbak, könnyebbek, mindég fehérek, 's a vizen úszni szoktak,

tak, de a Tüzben megkeményednek; a másik ellenben nehezen hajló, 's hol zöld hol fekete Szálakkal bir, mellyek a Vizben elmerülnek, 's a Tüzben megnem változnak. Találkozik ez a két-féle Lenkő különbbféle Helyeken, ugymint Égyiptomban, Sinában, 's Arab, Ind, és Jap országban. Úgy szinte Tzipros, Korzika, és Grönland Szigetben. Azonkivül Frantz, Spanyol, Angoly, Olasz, Orosz, Magyar, Erdély, Tseh, Szász, Bábor, és Török országban. Nálunk Túrózsi szerént a Dobsinai Hegyekben, Benkő szerént pedig Selmetzen, Bakabányán, Modornál, 's Temesi volt Bánságban. A Régiek, amint mondják, ezen Kőnek Fonalából készítették amaz örökké égő Météseiket.

103. *A Mágnes.*

Mágnes, Vasvonókő, Tsudakő. *Magnes. Magnet.* Ez a kemény, de nem igen nehéz Kő vagyis Vas-értz, mely a Vafat magához vonja, 's ha szabadon vagyon, Éjszak felé fordul. Csak nem mindenütt találtatik, valahol vas Bányaák vannak, de a legjobb mégis Svéd és Nór országban fejtetik. A szine a Helyek szerént, a honnan származott, különbbféle. A szeretsen országai fekete, az Indországi bőrszinű, az Arab országai verhenyő, a Svéd és Németországai vas színű.

nű. A jóféle mindég fekete színű 's verhenyő. Az Ereje is nem egyféle. Mert némely a Vasat magához vonnya, 's egyfzersmind Éjszak felé fordul; másik tsak Éjszak felé fordul, 's a Vasnak békét hágy; harmadik tsak más Mágnesset von magához; 's negyedik, mely nösténynek mondatik, a Vasat magától tafzitja. Ezen Kőnek Erejét a nagyságában épen nem kell keresni, mert olykor egy kitsin a kétszerte nagyobbnál többet ér. Hogy a Mágnes az Erejét meg tartsa szükséges, hogy mindég Vas porban heverjen. A Tüz, Zsir, Fok, és Vöröshagyma az Erejét igen fogyasztja. Vagyon Patikában is némely kevés hafzna. Többi közt tsak nem rég tudódottki, hogy a Fogfájást szünteti. A tengeri Hajózásban ezen Kőnek a hafzna felettébb nagy, miolta tudva vagyon, hogy mindég Éjszakra fordul. Ugyan is a Mágnes-tü, mely a Kompászt teszi, megbetsülhetetlen Találmány, melynek segítségével a legmeszszebb Tengerjárás is biztosan vitethetik véghez, 's immár oly számos új Ország találatott fel, amint is más most Kompász nélkül egy Hajó sem indul meg. Ez a Mágnes-tü nem más, hanem egy finom A-tzélből készültt Nyilatska, mely egy réz Tünek a hegyén lebeg, mindenfelé szabadon foroghat, 's a szigonyos végén jóféle Mágnessel megdörgöltetett. Miért fordul a Mágnes a Világ Sarka fe-

lé, annak igaz okát még eddig nem tudjuk. Ezen Kőnek a Kompácz által szerzett haszna igenis nagy. Az előtt a Hajók a nagy Tengeren csak a Tsil-lagok után igazithatták magokat. Találtatik nálunk Túrótzi szerént Selmetznél, Muránynál, 's Tifszoltznál.

104. *A Márvány.*

Márvány. *Marmor. Marmelsteiu.* Ez Mészkövek közé tartozandó kemény Kő, mely igen szép simitást 's fényességet vést, 's mindenféle gyönyörű Szinekkal bir, de a mellyeket a Tűzben többnyire elveszt, 's maga egészen Mészszé válik. Legjobban osztatik háromféltre, ugymint egyzsinű Márványra, többszinű Márványra, 's himes Márványra, mely utólsón, főképen a Sinain, mindenféle Fák Virágok, sőt egész Mezei Vidékek' *Landchaften*, jelennek meg. Találtatik ezen Kő felettébb bőven Olaszországban, azután Frantz, Spanyol, Német, Magyar, Lengyel, Svéd, Tseh, és Sléz országban. A többi közt nagyra betsülettik a Tsigá - teknyős Márvány, *Muschelmarmor*, mely némely részén ezüst színű, némely részén ismét mint Opál lángszínnel játszik. Olasz országban a Karári 's Görögországban a Párosi nagyon híresek, mely mind a kettő hó - fejér. Találkozik ez a Kő elég bőven mindenféle Színnel a Görög Szi-

Szigetekben, Égyiptomban, 's Arabországbán. Ezzel a Régiek igen éltek, de most már senki nem veszi hasznát. Ebből a Márványból még most is sok Képoszlop vagyon Rómában, Nápolyban, 's Florentzában. A Márvány, ki hozattatván a Bányából, fogatlan vas Fűrészszel szélt választatik, azaz: ketté osztatik. A Fűrész a nedves Fövényen szokott járni. Mire először Fövenykővel, *Sandstein*, azután Tajtékkővel, *Bimstein*, 's végre Tzinhamvával simittatik. Készülnek belőle Oltárok, Oszlopok, Sir- emlékeztetők, Képoszlopok, Melyképek, Afztaltáblák, Ajtóknak 's Kandallóknak Rámáik, 's több egyéb. Sok helyett, a hol bőven vagyon, a Szobák 's Tornátsok Flastroma, sőt egész Épület is rakatik belőle. Nirembergben sok Apróságot készítenek abból a Faragók. Szaltzburg körül sokféle apró Golyóbist csinálnak belőle, mellyek Hamburgba 's Holland országba hozattatván, azon Hajókba alól mint egy Terhül, *Ballast*, felvéttetnek, mellyek Napkeletre mennek, az hol ezen Márvány Golyóbisok jó drágán eladattatnak. A porrá öszve törettetett 's Gipszszel megelegyítettett Márvány az Istukatúr Munkára igen alkalmas. A Márvány nálunk Túrótzi szerént így találtatik. Vörös, hamvas, fekete, 's többféle színű Márvány Tatánál. Vörös Márvány fejer Erekkel Esztergamnál 's Fejer-

jérvárnál. Fekete Márvány sárga Erekkal, hamvas vagyis hamuszínű Márvány fekete Erekkal, 's fekete Márvány ezüst Erekkal Tárkánynál Eger mellett. Fejér Márvány Gémesnél. Hamvas Márvány fejér Erekkal 's halovány-vörös Trentsennél. Vércsinű vörös Márvány fejér és kék Erekkal Zsigmondházánál. Egészén vörös Márvány Vöröskőnél, az honnan a Vár is a nevét vette. Van ott még más vörös Márvány is fejér, fekete, és sárga Erekkal. Fekete Márvány fejér Erekkal Stomfánál. Az oda közel való Borostyánkő, Pálfiak Vára, egy ilyen Kősziklán rakatott. Hamvas Márvány vörös Fóltokkal Nagy-Váradnál. Sokféle színű Siklósnál. Benkő szerént fejér Nagy-Váradnál. Fejér és hamvas Hátfzeg Vidéken. Hamvas és tarka Torotzkón. Hamvas Ompoitzán, Kalotafzegen, 's Volkánban.

105. Az Óniks.

Óniks, Körömkő. *Onyx*, *Onychum*. *Onichstein*. Ez a felében által tekénthető Agát neméből való Köröm színű Kő többféle szines Vonásokkal bir, mellyek körökben vagy egy más felibe futnak rajta. Találtatik Ind, Arab, Örmény, Spanyol, és Tsch országban. A Régiek ezt a Követ igen szerették és nagyra betsülték, 's még most is a Napkeleten és Sinában igen nagy a betse. Midőn a

Vo-

Vonások rajta úgy öszve esnek, hogy mint egy Szemet ábrázolnak, akkor Szemkőnek, *Oculus Beli*, *Augenstein*, neveztetik. Ha vörös és hús színű Vonások futnak rajta, akkor Szárdóniksnak, *Sardonix*, hivattatik. Ekkor Kornillal vagyis Húskővel mindég öszve van keverve. Találkozik nálunk Túrótzi szerént Horváti Szöllőkben. Benkő szerént Torotzkón, 's a Szébeni vízben és hegyekben. Fridvaldfzki szerént Kolosvárnál Tordafelé.

106. Az Opál.

Opál, Sokszínűkő, Szinváltókő. *Opalus*, *Lapis Elementaris*, *Gemma Elementorum*. *Opal*, *Elementstein*. Ez többnyire általlátható Drágakő, mely mindenféle Szinnel játszik. Ez a Kő a Szinét oly formán változtatja, amint azt valaki a Világosság felé Kezében forgatja. Azonban minden Szineit legottan elveszti, mihent öszve törettetik. A Kő magában négyféle, ugymint 1) Téjszínű, mely egészen általlátható, 's a Szinét hol vörösre, hol zöldre, hol kékre, hol sárgára egy más után változtatja, amint tudniillik Kézben forgatják. Ez ritkán szokott lenni nagyobb egy Babnál. 2) Fekete színű, mely fekete és egykevesé sárga, 's úgy nézki, mint egyfelől még eleven Szén. Ez kiváltképen ritka és drága. 3) Sárga színű, mely sző sárga Testén fekete Fóltokkal

tar-

tarkázott. 4) Matskafzemű. *Oculus Cati*, *Pseudo-opalus*. *Katzenauge*. Ez egy sárgalló vagy zöldellő Opál, mely napfelől egy fehér Sűgárt, a világló Matskafzemhez hasonlót, bortsát magából. Találtatik Kejlon Szigetben, 's Kambója és Pegu Tartományiban. Az Indok igen nagyra betsülik. A fehér Sűgára sárgába esik. Ez a Kő a Jubellérektől Elementomok Kövének onnan neveztetik, mivelhogy, amint ők mondják, mind a négy Elementomoknak a Szinek benne fel találatnak. A Napkeletiek igen sok szép Erőt tulajdonítanak ezen Kőnek. Hogy, tudniillik, a Vifelőt (légyen a Férjfi vagy Afzfzony) szerentsésnek, gazdagnak, kedvesnek, és szerelemre méltónak tenné. *Tavernier* azt vélte, hogy az Opál csak Török országban találkoznék, de ő nagyon hibázott, mert mind a régiék mind a mostaniak azt bizonyítják, hogy az sok más Helyeken is teremne. És ugyan nevezet szerént Egyiptomban, Tziprosban, Sléziában, Izlandban, 's Magyar, Tseh, és Szász országban. Ez okból ez a Kő is Napkeletire 's Napnyugotira osztatik. Mennyivel keményebb az Opál, annyival betsefebb, jobbára mindazáltal oly lágy, hogy sem fehér, sem fekete Únnal nem engedi magát simittatni, hanem Törpellel, *Trippel*, kellettik eztet véghez vinni. Holott minden egyéb Drágakövek hamissan vagyis Mesterség által készit-

szittethetnek, egyedül az Opál az, mely az Ő fokféle Szine miatt, mellyeket soha semmi Mesterség elő nem tud hozni, telleséggel nem készíthetik elő. Azonban az a hire mégis, hogy némely Tsalókák már azt is kezdenék készíteni, és ugyan Tzin hamva által, mellyet olvasztott Kristályba botsátanak, 's rész szerént azzal, hogy kék üveg Folyót, *Fluss*, Vas porral kevernék fel. Az Opál ezért a Követhetlenségéért vagyis Előnemkészíthetéseért főképen nagyra becsülszik. Ez a Kő már a régi Rómaiaknál is nagy becsben vala. A Nóniusnak Opálja, mely egy Mogyorónyi nagysággal vala, 20,000 Forintra becsülszik. Ezen Kő most immár sokkal ótsóbb, mivel nem oly ritka, és sok helyett akadnak rá, a hol az előtt soha nem találták. A Kő a mostani Tudósnak Észre vételök szerént Portzellán földből való Kőben terem, 's nem egyéb a Természet által csinált Portzellánál. Taláztatik nálunk tudtomra Peklinnél és Tservenkánál Abaújban. Túrótzi szerént Libánka hegyén sárosban. Benkő szerént Torotzkón Erdélyben, és Siroka völgyben Szepesben.

107. *A Porfir.*

Porfir, Kolbászkő. *Porphyrites. Porphir, Wurstein.* Ez a Jáspis neméből való verhenyő kemény Kő

Kő különbbféle apró Köveket foglal magában. Némelyek ezt a Követ Márvány neméből valónak mondják, de hogy inkább a Jáspis neve közé tartozik, onnan tetszikki, mert az a legnagyobb Tüzben sem változik Mészfé, hanem Jáspis módjára Üveggé. A Kő magában mindenkor vörös, csak a benne rekesztett apró Kövei többféle színűek szoktak lenni. Vagyon fejer, fekete, 's különbbféle Kövekkel vagyis Föltokkal egyzersmind. A fekete Kövekkel neveztetik Gránitkőnek, *Granitstein*, 's ez egy felettebb kemény Kő. Ebből az utolsó Porfirból, mely minden Tüzet és Időt győz, 's Atzállal meg érintetvén nagyon szikrázik, ama hires Gúlyák és Oszlopok készültek, mellyeket a Régiek a Világnak hét Tsudái között számláltak. Találtatik Arabországban 's Égyiptomban igen nagy Darabokban. Nem különben Olasz országban, hol igen közönséges, mert az Épületekben egész Oszlopokat láthatni belőle. A Nápolyi Vezúv nevű Tüzvetőhegy hamvával elborított Herkulánumban Porfirból sok Oszlopot 's másmit találnak. Ebből magam is bírok egy kis darabbal. Azonkívül találkozik Német, Frantz, Svéd, és Tseh országban 's Német alföldön. Ez a Kő a Szépsége 's Keménysége miatt nagyra betsülterik. Készülnek belőle Oltárok, Kandallók, Sir- emlékeztetők, Asztalok, 's több egyéb.

egyéb. 'S minthogy a Dörgölés által semmiben meg nem fogy, ahozképest a Képirók 's Patikárosok igen szeretik azt Törő vagyis Dörgölőköveknek, *Reibstein*, 's Mozsároknak, hogy a Festekeiket 's más egyebet apróra törhessék.

108. *A Próbakő.*

Próbakő. *Lapis Lydius, Lapis Index. Probienstein, Streichstein.* Ez az által nem látható fekete kemény Kő, ha valami Értztzel megvonatik, annak a színét és Fényjét fel veszi 's kimutatja. Ez okból az Ötvösök élnek vele, hogy az Aranyt 's Ezüstit megpróbálhassák. Ez a Kő először Lídiában találtatott fel, mi okra nézve Lidiai Kőnek neveztetett. Hibáznak, kik ezt a Követ fekete Márványnak tartják, mert a fekete Márványból soha nem lehet jó Próbakő. Igaz ugyan, hogy a Misneyi vagyis Misniai Próbakövek bizonyos vas színű Márványból készülnek, de azok alábbvalók a valóságos Próbaköveknél. Az Olaszok is bizonyos *Verdello* zöld Kővel Próbakő gyanánt élnek. Ha a Próbakő tele van Próbakal, akkor Tzin hamvával 's Borkő savának Lúg-jával szokott tisztittatni.

109. *A Rubint.*

Rubint. *Rubinus. Rubin.* Ez az általlátható igen kemény vörös Drágakő a Gyémánt után a Drágakövek közt legelső. Az igaz Rubint akármely nagy Tűzben a színét el nem változtatja. 'S noha ez a Kő mindenkor vörös, mégis mindazáltal a vörössége nem egyféle. Mert némely igen vörös, 's ez a legritkább 's legdrágább. Ez, ha Napkeletről való 's 20 Karátnyi, Eleven - szénnek, *Carbunculus*, neveztetik. Némely halovány - vörös vagyis rózsza színű, 's ennek a neve *Balafsus*. Némely ismét fejer - vörös, 's a neve *Spinellus*. A legalábbvalóbbat nevezik *Rubicellusnak*, 's ennek a színe sárga - vörös. Ez a Tűzben a színét elveszti. Találtatik Napkeleten Pegu Országban és Kejlan Szigetben. Európában Magyar, Tseh, és Szász országban. De mások ezt az Európai Kővet nem esmérík igaz Rubintnak. Találtatik Túrótzi szerént Szvidovo hegyen, Sárospataknál, 's Telkebányi patakban.

110. *A Smaragd.*

Smaragd. *Smaragdus. Schmaragd.* Ez az általlátható szép zöld színű Drágakő hasonlóképen a Tűzben állhatatos. Az ő Tulajdonsági ezek: hogy a fetétben villog, 's ha a Tűzben igen meg-

melegszik, kék színt kap, mellyet mind addig megtart, míg tüzes, 's azután ismét zöldel. A mi a Keménységét illeti, abban ez a Kő ötödik, ugyanint Gyémánt, Rubint, Zafir, és Topáz után való. A Bánya-virágban, *Quartzé*, 's azon Kövekben terem, mellyekben a Kristály. A Napkeleti világos-zöld, a Napnyugoti pedig fetét-zöld. Az elsőnek termése helyét bizonyosan meg nem mondhatni, ámbátor ez is a Napnyugotnál szintűgy előbbvaló, azaz: keményebb, fényesebb, és általláthatóbb, valamint egyéb Napkeleti Drágakövek. A Napnyugotit az Amerikai Péru ország nyújtja. Némelylek azt vélik, hogy Tzipros Szigetben, Angoly, Frantz, Magyar, Tseh, és Svájtz Országban is találkoznának ezen Kövek, de mások ezt telleséggel tagadják, 's azon Köveket, minthogy igen lágyak, Fattyú-Smaragdoknak tartják. Hajdan ezen Kőnek fokféle orvosi Haszon tulajdonított, most mindazáltal tsupán a Szépsége 's Ritkasága miatt vagyon betsben. A babonás Régiek ezen Kőről azt tartották, hogy a bűja kívánságoktól az Embert megmenti. Sőt azt vitatták felőle, hogy ha tilos vagyis Házaságon kívül való szerelem-dolgában az Újon viseltetik, széllyel ugranék vagyis el repedne. A Smaragd Jóságát megesmérhetni Keménységéből, Fényességéből, 's Hidegségéből. Ugyan is ez a

Kő soha meg nem melegszik, ha bár valaki azt a szájában viseli is egy ideig. Találtatik nálunk Túrótzi szerént Szvidovo hegyen.

III. *A Tengerikő.*

Tengerikő, Tengervize. *Berillus, Thalassius, Marinus. Beril, Aqua Marina.* Ez az általlátható Tenger színü Drágakő az Ó Nemeiben többféle szokott lenni. Találtatik Indországbán, Kejlonban, Martabánban, Peguban, 's Kambájában. Azonkívül Német 's Tseh országban, de ez az Európai fokkal alábbvalo. Mondják, hogy ha porrá töretik és bévétetik, jó a Vérhas és Vérezés ellen.

III. *A Topáz.*

Topáz. *Topasius. Topas, Topasier.* Ez az általlátható szép sárga Drágakő mind magát mind színét a Tüzben is megtartja. Keménységére nézve mingyárt a Zafir után való. A Régick ezt a Követ 's a Krizolitot gyakorta öszve keverték. A nevét vette a vörös Tengerben fekvő *Topasa* Szigettől, melyben annakelőtte bőven találtatott. Most immár másutt is fel találhatni, ugymint Arab, Pegu, és Szeretsen Országban, Kejlon és Sitis Szigetben, Péruban, 's Börfön országban. Ezek a Börföni Topázok sárga Színöket a Tüzben

ben elvesztik, 's bizonyos rózsa színt kapnak. Találkozik ez a KŐ azon kívül Tseh, Szász, és Sléz országban. De a Napkeleti mégis legdrágább, mert legszebb 's legkeményebb. Ennek a Szine a Tzitrom színéhez hasonlít. A Périi Topázok Narants színü sárgák. A Szász és Slézországiak Kénkő színűek. Találtatik ez a KŐ nálunk Túrótzi szerént a Királyhegyén Gömörben.

113. *A Törökkő.*

Törökkő, Törökös, Türkös. *Turchus, Turchina, Turcoides. Türkis.* Ez az által nem látható világos-kék szép kemény Drágakő gyakran fejtér Erekkel vagyis Fóltokkal megvagyon tarkázva. Találtatik Török és Kazul országban, nem különbben Spanyol, Tseh, és Sléz országban. Ezen Kövek közül némellyik a színét végig megtartja, de más ismét el változtatja. A Lengyelek, Törökök, és Kazulok a Gyűrűikben szeretik viselni. Ezen Kőről annyi Balgatagságot hittek a Régiek, hogy emliteni hofszas volna, 's meg nem érdemli. Többiközt, hogy Kézen Gyűrűben viseltetvén, ha az Ura fajtalan Fejtér-személylyel barátkoznék, a Kő Fóltokat kapna. Így ez a Kő jó volna Próbakőnek, ha a szülék a Fioknak tiszta Életéről akarnának bizonyosak lenni.

114. *A Zafir.*

Zafir. *Saphirus*, *Cyfanus*. *Saphir*. Ez az igen szép kék Drágakő noha maga a Tüzet el állja, de a színét benne elveszti. Keménységében a Rubintot azonnal követi, de a Szépsége miatt sokan elejbe teszik. Többnyire a Rubinttal együtt találhatik. Sőt némelykor egy azon Kőben mind a kettőt fel találhatni, úgy hogy a Kőnek egy Részé Rubint, a másik pedig Zafir, 's ekkor a neve: Rubintzafir. A legjobb Zafirok Pegu országból érkeznek. Ezeket a Jóságban követik a Kalikút 's Kananor Országból valók. Kejlonban is bőven találhatnak. A Frantz, Tseh, Száfz, és Sléz országiak is elég szépek, de az említett Napkeletiekkel fel nem tehetnek. A legalábbvalók az Angolyországiak, mert ámbár igen is általláthatók, de felettébb lágyak. A Patikában sokféle orvosság ezen Kőtől neveztetik, ugymint Zafirsó, -olaj, -víz, -eszszentz, 's t. af. de hogy e Kőnek semmi Részé nincs ez ilyen Sóban. Olajban, vagy Vizben, azt a tudós orvosok igen jól tudják.

115. *Egynehány régi Magyar Könyvnek Esmértetése.*

1533. Krakkóban Komjáti Benedeknek: Sz. Pál Leveli. 8. A Fordítás 1532-dikben készült, de

de a Könyv, amint a Nyomtatónak Victor Jeronimnak Előbeszédjéből ki tetszik, 1533-dikban következett. A Homlok Levélen ezek vannak: *Epistolae Pauli Lingua Hungarica donatae. Az Zenth Paal Leueley Magyar nyeluen.* Ezek alatt Magyar országnak négy mezejü Tzimere látszatik. Az első a Vizek foglalják, a másikat a kettős Kereszt a hármás Heggyel Korona nélkül, a harmadikot a Dalmát országi három Leopárd Fejek, 's a negyediket egy álló Oroszlány a jobbik elő Lábával Koronát tartván. A Homlok-Levélnak második felén a Frangyepán Nemzetségnek Tzimerét láthatni, ugymint két Oroszlányt, mellyeknek mindegyike az elő Lábaiban két Tzipót tart, fellyülről pedig szemléltetnek ezen két Betük K.F. azaz: Frangyepán Katalin. Ezt követi a Könyvnyomtatónak a Magyar Olvasókhöz szóló deák Előbeszédje. Ezután jön Komjátinak az említett Afzszonyhoz egy igen hofzszú Ajánló-Levele, mely költt Nyaláb Várában 1532dikben. Abból ki tetszik, hogy a Fordító ezen fő rendü Afzszonyosság Úrfiának Prényi Jánosnak, Prényi Gábor Fiának, Tanító-Vezére vala. Ebben az Ajánló-Levélnben a Fordító többi közt így szól: *Jollehet penyg hogy the Nagysangodnal azon senth Pal Apastalnak leuely magyarazua valaanak, de maga the Nagysa: engemet onzol synth vala, hogy meg lath-*

nam, ha mynd meg volna, sjo modon e? sjo keppen e? az deaky nyewrewl magyarul fordoytatoth volna? mely magyarazatoth mykoron en lattam volna, ennekem, nem tetewnek hogy yol magyaraztaak volna, kynek nem csak az ertelme de meeg az oluajasa ys neheznek teozyk vala. — Ezekből azt tanuljuk, hogy a Sz. Pál Leveli már a Komjáti Forditása előtt írásban magyarul megvóltak. A Sz. Pál Levelcit pedig így rekeszti bé: *Az Ewrók myndenhato istennek es ammy megh waalto Jesus Chrusufunknak diczeretere es tixtejssegere ez sent Pal Epistolay Magyarsaganak vege lewt, senth Gergely Papa estyn, nagy Mysé harangkor. Az Jesus Christus syletesenek utanna. Ezer ewt saz harmynczkeet estendeuwe. Landetur Jesus gloriosus.* Ezek után a Hibák Jobbitások következik. Ennek utanna a Könyvnyomtatónak egy deák Levelé vagyon nyomtatva az említett Frangyepán Katalin Afzszonyhoz, Prényi Gábornak Özvegyéhez. A Könyvnek Leveli nintsenek megszámlolva, de a Betük a Levelék allyán már megvannak. A fordító Római Vallású vala, amint a többiközt Sz. Gergely Pápának 's a nagy Míse Harangjának említése is ki mutatja. A szóllásának 's Irásának módja, *Stylus et Orthographia*, selettébb régi, 's a mostanítól nagyon elűt. Van egy két nyomtatott kép is benne. Maga a Könyv újmódi Frantz Kötetben vagyon, 's

a Jegyzete illyen: II. W. 7. A Könyvből ezeket jegyzettem magamnak:

Jogia, Jogja. *Dextera ipsius*.

Karacz, *Koracz*, *Korats*. *Ætas*.

Rakon, *Rokon*. *Prope*. Közél.

Rokonod. *Proximus tuus*. Felebarátod.

Kwzeled, Közeled. *Idem*.

Marba valczagbel. *Emporium*. Fokhely.

Ogni, Ógyni. *Cavere*, Tueri. Ójni, Óvni.

Velagoknak velagaiglan. *In aeternum*, in *saecula saeculorum*.

Wrwkkwl wrwkke. Örökkön örökké.

Angelok, Angyelok. *Angeli*.

Feyedelwm Angelok. *Archangeli*.

Bennettem, *Bennetted*, *Bennette*. *Bennem*, *Benned*, *Benne*.

Kyffalkodas. Álnokság, Ólálkodás.

Kyffalkodni. Ólálkodni.

Wttes, Öttés. *Fusio*. Öntés.

Wttwzni, Öttözni. *Fundere*. Öntözni.

Wtteni, Ötteni. *Fundere*. Önteni. Innen való az Ötvös. *Aurifaber*.

Wigazni, *Wigasztani*, *Vigaszni*, *Vigasztani*.

Gyógyúlni, Gyógyítani.

Mykóronthan: *Mikor*, *Midőn*.

Wdleni, Üdleni. *Feriarum*. Ülleni, Üllni.

Wdnep, Üdnep. *Festum*, Ünnepe, Innenep.

Testova, Téstova. Téltova, Tétova.

Agyglan. Eousque. Addig.

Egyglen. Hucusque. Eddig.

Ezfele, Ezféle. Effele.

Tanoythuan. Tanitvány.

Aloytani, Fordoytani. Állitani, Forditani.

Haronyoitani, Háronyitani. Hárítani.

*Atyáio, Anyayo, Atyája, Anyája. Pater suus,
Mater sua. Attya, Anyya.*

Wrwmetest, Örömetest. Lubenter. Örömetst.

*Hazonnal kwł, Okanal kwł. Hafzon nélkül, O-
ka nélkül.*

*Bwnnel kyl, Gymwłchnel kwł. Bün nélkül,
Gyümölts nélkül.*

Azkypen, Ezkypen. Akképen, Ekképen.

Azkoron. Akkoron.

*Innektova, Innettova. Dehinc. Ézután, Ettől-
fogva.*

*Wnnwni, Önnöni. Övéi. Lariatue feleymbe jön
e Ö Unuttei, Önöttei.*

*Wrual, Borual, Tywzuel, Lelekuel. Urral, Bor-
ral, Tüzzel, Lélekkal. Sokan azt tartot-
ták eddig, hogy ez illyen Sipual és Dobual
tsak Tinódi éltt, de a 16dik Századi Köny-
veinkből ki tetfzik, hogy ez akkor kö-
zönséges vala. Mert nem tsak Komjáti ej-
tette így ezeket, hanem utánna Pesti, Syl-*

vester, *Anaxius*, *Draskovits*, 's több má-
fok is.

Veertb, Vért. *Lorica*. *)

Koor, Kór. *Infirmus*.

Sze-

*) Eddig mind azt tartottuk, hogy Vértés Erdeje Vértől és Teftől neveztetett így, de a Dolog másképen vagyon. Amaz 1358 diki Történetirő, a kinek Krónikáját Túrótzi János magáévé tette, ezt így említi: „Ex hoc autem eventu Locus ille, unde Teutonicì, tam turpiter dedecorati, abjectis Clypeis fugerunt, usque hodie Wer t e f s h e g i e nuncupatur; Teutonicì vero Locum eundem Schiltberg vocant. „In Edit. Thwroc. Cap. 43. Béla Nótáriusais Cap. 50. erről így beszél: „dedit Eleudunec, patri Zobolfu, silvam magnam, quae nunc Vetrus vocatur propter Clypeos Teutonicorum inibi dimissos. Vetrus Vertus helyében a Leirónak vagy Nyomatónak Hibája lesz. --- Ezekből ki tettzik, hogy mind ama Krónikás Irő, mind pedig Béla Nótáriusa, a ki amannát még régiebb, Vértet Clypeusnak deákozták. Ellenben Komjáti, 's ennél mint egy száz Eftendővel korosabb, a Sz. Irásnak ama legrégebb Magyar Fordítója, kinek Kéziratja Bétsben a Ts. Könyvesházban találkozik ezen Jegyzet alatt: Codex Man. Hung. Theolog. LXXXV. B. N. 81. 's kit én Batori Lászlónak vélem, mindentütt, amint a deák Vulgata [Sz. Irásból észre vettem, a deák Lorica t Vértnek magyarázták. Így tehát ez az Erdő nem a véres Tesektől, hanem a Vértectől, Clypeis vagy inkább

Lo-

- Személy. Facies. Ortza, **Ábrázat.**
 Ábráz. Idem.
 Szellet. Inspiratio. Ihlés. v. Spiritus. Lélek.
 Lakodalom. Habitaculum. Lakhely, Lakás.
 Áldomás. Áldás, Áldozat.
 Gyolkofság. Gyilkofság.
 Nyájafság. Conversatio. **Társalkodás.**
 Szánásbánás. Poenitentia.
 Eskés. Juramentum. Esküvés.
 Kéremés. Könyörgés, Imádság.
 Orom. Fedél.
 Bitang. Praeda. Zsákmány.
 Hajlok. Tabernaculum. Hajlék.
 Gyermecke. Puerculus, Pusó.
 Ildomos. Prudens, Providus.
 Beléndes. Lascivus. Búja.
 Változatos. Reciprocus, Mutuus. Vízszonti.
 Egykoratsú. Coaevus. Egykorú, Egyidejű.
 Nyomdékos. Longaevus. Hofszú-életű.
 Szükös. Egens.
 Gyolkos. Homicida. Gyilkos.
 Képutáló. Simulator. Képmutató.
 Szertelen. Rendetlen.

Szer-

Loricis, mellyeket a Németek, hogy könnyebben futhassanak a Magyarok elől, itt magok-ról el hányták, neveztetett annak.

Szertelen járó. Rendetlen életü , Feslett ,
Váfott.

Szertelen borivó. Nagy borivó.

Undék. Undok.

Nyájaskodni. Conversari.

Ingerni. Ingerleni.

Müvetni. Nevetni, v. Kinevetni, Tsúfolni.

Hafogatni. Magyarázni.

Ügyekezni. Igyekezni.

Üreskedni. Hivalkodni.

Köhösködni. Betegeskedni.

Megutálni. Hátravetni.

Zúgódni. Zúgolódni.

Morgódni. Morgolódni.

Hanfalódni. Bajtvijni, Vetekedni, Harfo-
lódni.

Nagy fokban. Igen fokban.

Nagygyal inkább. Sokkal inkább.

Ijatia. Mindenféle Józsga, Egymással.

Tegetlen. Nunc.

Velágiglan, Mind örökké.

Önközöttök. Magok között.

Ezeneket. Ezeket.

Közbül közbe. Közbe közbe.

Tudnia mint. Tndni illik.

Akkort, Mikort, Hamart. Akkor, Mikor,
Hamar.

Szeget. Infula. Sziget.

Kietlen. Desertum. Pufzta.

Koryntom Koryntombeliek. Corinthus, Corinthii.

Ephesos, Ephesom. Ephesus.

Galatasok, Galatasheliek. Galatae, Galatenses.

Romabeliek. Romani.

Jeronimos, Illarios. Hyeronimus, Hillarius.

Ky meg both, sewt ky felys tamasztatob, ky az
 'Vr Istennek iogya felwl vagyon. Qui mortuus est,
 immo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei.
 Ad Rom. C. 8.

Mas embernek iozagat 'iyatfyat gonozul ne kyua-
 nyad. Non concupisces. Ad Rom. C. 13.

Igwn ielws gazdagsagos marha walczaghel es ke-
 reskwdw komplarkodo warus. In Praef. L. 1. ad
 Cor. Ezek az Elöbefeédek a Vulgata Sz. Irásból
 már régen ki hagyattattak, 's ehez képest deákül
 ki nem tettem. Marha - váltság hely annyi mint:
 Emporium.

De chyak az wnnw nynek baznokra. In Praef.
 L. 2. ad Cor.

Kyk az oltarnal Zynetlen allonak - egetembe az
 oltarual ryzeth vyznek. Qui altari deserviunt cum
 altari participant. Ad Cor. C. 9. Ez a ryzeth
 itten a Latiatue feleymbem való rezettel megegyez,
 's abból azt tanuljuk, hogy az Eleink a mostani
 részt résztnek mondták.

Jób kezeketh adak ennekem. Dextras dederunt mihi. Ad Gal. C. 2. Ezt azért hozom elő, hogy megmutassam Práj Úrnak Állítását igaznak lenni, ki a Sz. István Jobbjáról való Könyvében azt mondja, hogy hajdan minálunk *Dextra* hol *Jognak*, hol *Jobbkéznek* mondatott.

Zeresed az tbe rokon k^ewzeledeth mynth zhenen magadoth. Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Ad Gal. C. 5.

Mierth hogy kegygh ^ew általa vallunk mynd monnofel be menesth egy lelegben az Atya Istenhez. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. Ad Eph. C. 2.

Legien dicz^esegh az biw senteknek Gy^ewlekezesebe az Christus Jesus által id^ewk id^ewenek mynden Koraczira, Nemzetsegyre, azaz mynd ^eWr^ewkk^ewl ^ewr^ewk^eke. Ipsi Gloria in Ecclesia et in Christo Jesu in omnes generationes sæculi sæculorum. Ad Eph. C. 3.

Ez allatnak okaert. Propter hoc. Ad Eph. C. 5. Állat régenten annyit tett mint *Res*, *Substantia*; mert *Animal* *Lelkes* - állatnak moudatott.

*Hogy alhassatok ellene az ^ewrd^ewknek kysalkodasi-
nak. Ut possitis stare adversus insidias Diaboli. Ad Eph. C. 6.*

Es reatok vegyetek az igassagnak veertbir. Et induiti lorica[m] justitiæ. Ad Eph. C. 6.

Tegetlen kegyg mykoron iwt volna az Timoteus my hozzank tyt^ewletek. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis. Ad Thes. E. 1. C. 3.

Az hytnek veertbet (veert vasat) reank veuen. Induti loriam fidei. Ad Thes. E. 1. C. 5.

Cyak ^enmaga b^ewlcy istennek tistesszeg velagoknak velagaighan. Soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum. Ad Tim. E. 1. C. 1.

Wl az ^ew felseegenek iogiara az magosfogba. Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Ad Hæb. C. 1.

Ewly az en iogiaymrol myglek vethcm az the el-lensegydetb az the labaidnak tarto seeky alla. Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos seabellum pedum tuorum. Ad Hæb. C. 1.

Aténást már Komjáti is többször emlegeti, kihezképest nem találta első Bod Péter, amint a M. Orfeus hibáson hirdette.

1536. Bétsben Pesti Gábornak: Új Testaméntoma. 8. A Homlok Levélen egy mindenféle képekkel megrakott kerületben ezek találkoznak: *Nouum Testamentum seu quattuor Evangeliorum Volumina lingua Hungarica donata Gabriele Pannonio Peshino Interprete. Wy Testamentum Magyar Nyeluen. Cum gratia et priuilegio Romanae Regiae Maiestatis ad quinquennium. 1536.* Ezen Levélnek második felén magát a Fordító Mysser Nemzetségből mondja

ja lenni. Talán Misserinek neveztetett. Azután következik az Olvasóhoz intézett deák Előbeszédje. Ezután *Brassicanusnak* Bétsi Törvénykudónak egynehány Versei, mellyekkel a Fordítót volt Tanítványát megditsérte. A többi közül ezeket kijegyzettem:

Indigetem patriæ potuit qui reddere Christum,
De se promittit plurima, multa dedit. —
Plaude tibi Gabriel, prodi et foelicibus auris
Debebas patriæ, debet et ipsa tibi.

Latz Farkas, *Wolffgangus Lazius*, ama nevezetes Bétsi Író, hasonlóképen többféle dicsérető Versekkel megtisztelte a Fordítónkat, 's azokat így végzi:

*Namque meus Gabriel docuit nunc primus in orbe
Hunniaci Christum verba sonare soli.*

A Könyvnek végén ezt olvashatni: *Viennæ Pannoniæ Joannes Singrenius suis ac Joannis Metzger Bibliopolaæ expensis XVII die mensis Julii excudebat. Anno M.D. XXXVI.* Nyomtatta Bechbe Janos Syngrenius az ew ees Metzger Janos Kewltsegeuel Zent Jakab hauanok tyzenhated napyan ezer ewt Zaaz harmyszbat, extendewbe. Ezek után a négy Evangyelistáknak Képeik szemléltetnek. Szeretném tudni, honnan vették Horányi, Benkó, 's egyebek azt, hogy Pestink Fejérvári Kanonok 's Ugotsai Esperes vala. Az Új Testamentomot 's

Ezópus Meséit magában foglaló Könyveiben semmit sem emlékezik ezen Tifztségeiről. A Könyvnek Kötete Kaptos Disznó Bőr, a Jegyzete pedig II. w. 1. A Könyvből ezeket jegyeztem ki:

Agyg, Egyg. Addig, Eddig.

Myes, Myelni, Myelkedni. Mives, Mivelni, Mivelkedni.

Chalad, Chalados. Tseléd, Tselédes.

Alch. Áts.

Hod. Hóld.

Koppaxto Koppasztó. Calvaria.

Hanyad. Hányadik.

Hatod. Hatodik.

Kazdag. Gazdag.

Haylak. Hajlék.

Pewffel. Pöfföly. Perfely. Pixis.

Reya. Reá, Rá.

Deyakul. Deákül.

Azra. Arra.

Ezfeele, Ezféle. Efféle.

Tys. Ti is.

Gyotani. Gyújtani.

Tanulni. Tanút tenni, Bizonyítani.

Hafaxtani. Hasítani.

Wezekelni. Plangere.

Meuetni. Deridere. Kinevetni.

Emleni. Lactare. Szoptatni.

Willamni, Villamni. Lucefcere. Világosodni.

Yucwlni, Ivölni. Clamare. Kiáltani.

Jogom, Jogom. Dexterā mea.

Jozag, Jófzág. Virtus.

Allapat. Statura. Állás, Termet.

Kyetlen. Defertum, Pufzta.

Vixzos, Viszszos. Perversus.

Tewn, Vewn, Lewn. Tön, Vön, Lön:

Tewd, Wewd. Töd, Vöd.

Ewn kewztek, Ön köztök. Magok között.

Ne syryb. Ne firj.

Dyznoknak chordaya. Dyznóknak Kondája. Most tsak a Szarvas Márha seregét vagyis a Gulyát és Göbölyt mondjuk Tsordának:

Ewnek, Ewttenek, Önek, Öttenek. Evének, Ettenek.

Vannak, ezek kezszyl nekyk. Vannak ezek közül némellyek. Mert Néki akkor annyit tett mint Né-melly. Aliquis, Quidam. Né a ki és melly előtt annyi mint deákban a quis előtt ali.

Egyk az te iogodra, maszyk balodra.

Kyk myntiarast latny foganak látni kezdének.

Rakuak vattok. Rakva vagytok.

Kyk kezszyl nekyket meg ewltek, nekyket meg feszitetek, nekyket meg oftoroztok. Kik közül némellyeket megöltök, némellyeket megfeszitetek, némellyeket meg oftoroztok.

Ky nem volt mynd ex ideyg sem lezenys. Ki nem vólt eddig, nem is lészen.

Byzon tys ew feleek wagy. Bizony te is ő félek wagy. Vere et tu ex illis es. Math. C. 26.

Mert a fewld ew keyen gymelchezyk. Mert a föld ő kéjén gyümölszözik.

Ees nekyker meg ewlenek. És némellyeket megölének.

Igazan mondad, hogy egy az Isten, ees nyncheu maas ew tewlenel. Igazán mondad, hogy egy az Isten, és nintsen más ő tölénél. Ő tölénél ő nálánál helyett.

Monda Wram az een Wramnak, yl iogomra nekem. Mondá Uram az én Uramnak, ülj jobbomra nékem.

Ees yl Istennek iogyara. És ül Istennek jobbára.

Ees az magassagosnak inzaga arnekoz meg teged. Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Luc. C. 1.

Ees az iozagok, kyk az egekbe vannak, megzendylnek. Et virtutes, quae in coelis sunt, movebuntur. Marc. C. 13.

Ees senkyn patwarosíwl ne kereskegyetek. Neque calumniam faciatis.

My latny mentetek ky. Mit látni mentetek ki.

Ees wezekelyk wala a leyant. Et plangebant illum. Luc. C. 8.

Ees meg meueyryk wala ewtet. Et deridebant eum.

Luc. C. 8.

Tywz bochaty iewttem ez fewldre. Ignem veni mittere in terram. Luc. C. 12.

Monda kegyg nekykbez. Monda pedig némellyekhez.

Mert allapatya Zerynt kychyn wala. Quia statura pusillus erat. Luc. C. 19.

O bytetlen ees vizzos nemzetseg. O generatio infidelis et perversa. Luc. C. 9.

Ees chendesbe lewnek. Et tacuerunt. Luc. C. 20.

Monda Wr az een Wramnak, yly az een iogom felyl. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Luc. C. 20.

De mykoron meg wyllamek. Et ut factus est dies. Luc. C. 22.

Ez idewtyl, fogwa lexen kegyg bogy embernek fya yl istennek batalmanak iogyara. Ex hoc autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Luc. C. 22.

Bodogok a meddewk, ees a mehek, mellyek nem zyltenek, ees az emleek, mellyek nem emlettenek. Beatæ steriles, & ventres, qui non genuerunt, et ubera, quae non lactaverunt. Luc. 23. A' regi Irókban mindenütt a Bódog helyében Bodog, azaz: Bódog találkozik.

Ees az Zombatra meg wyllamyk wyllamyk wala.
Et Sabbathum illucescebat. Luc. C. 23.

De ew el enezek az ew Zemek elewl. Et ipse e-
vanuit ex oculis eorum. Luc. C. 24.

Myglen fel ewltewztettewk iozaggal onnan felyl.
Quoadusque induamini virtute ex alto. Luc. C. 24.
Virtus Bátori Szent Irásában mindenütt mondatik
Jószágnak, Pesti is, amint látjuk, annak mondja
többnyire, mert csak néholt Hatalomnak nevezi,
Sylvester pedig Hatalmaságnak 's Erőtségnek,
Károlyi és Káldi Erőnek. Egyébként Sz. Iráson
kívül Faludi nevezte Lelki - jószágnak, Baróti Sza-
bó pediglen Belerőnek 's Tökélynek. *)

Ees yuewlt wala mondwan. Et clamabat dicens.
Jo. C. 1.

Monda: een kyaltonak Zawa kyetlenben. Ait: e-
go vox clamantis in deserto. Jo. C. 1.

Ees byzonsagot tewk rola. Et testimonium per-
hibui. Jo. C. 1.

*Az te hazadnak buzgosagos Zeretety ewn meg
engemet.* Zelus domus tuae comedit me. Jo. C. 2.

Ky-

---

*) A' Réformátus Atyánkfiai még a Magyar nyelvű
Iratokban is a deák virtussal szoktak élni. Így
ha valahol a Magyar Könyvben Virtusra, Áerre, Ek-
klésiára akadunk, csak nem bizonyosak lehetünk,
hogy az Író Réformátus Atyánkfia vala.

Kyrewl te byzonsagot tewl. Cui tu testimonium perhibuisti. Jo. C. 3.

Hogy ennyk walot wennenek. Ut cibos emerent. Jo. C. 4.

Fuwewlt wala kegyg Jesus. Clamabat ergo Jesus. Jo. C. 7. Pesti a *Kiált* helyett mindenütt *Ivöltel* él.

Ees neegy rezre osztak ; myndenyk wyteznek egyk egyk rezet. Et fecerunt quattuor partes, unicuique militi partem. Jo. C. 19. Ez illyen *rezet* azaz : *rész*et miatt ama régi Darabnak Íróját, melly így kezdődik : *Latiatue feleym*, sokan, a kik a régi Magyar Könyveket 's Iratokat nem esmérik, még most is Tótnak szidják méltatlanúl.

Hogy a deák *Textus* és *Citatio* nintsen mindenütt ki téve, az attól esett, mert eleinten az Olvasás közben megnem jegyzettem magamnak azokat, utóbb pedig nem vólt annyi időm, hogy a Könyvet újra általolvassam. Némellyeket tsak azért irtam ki, hogy az akkori Magyar Ortografia kitessek.

1536. Bétsben Pesti Gábornak : *Ézópus Fabulai.* 8. De minthogy ezt a Könyvet Sokfélémnek III. Darabjában le irtam immár, itt halgatok róla. Kötetje vörös Bőr, 's a Jegyzete : XXXIX. X. 26. Megvan nékem is, amint emlitettem.

1541. Új Szigeten *Sylvester* Jánosnak : Új Testamentoma. 4. A Homlok - levélen egy Képekből 's Tzimerekből álló Kerületben ezek vannak : *Vy Testamentum Mágar Nelwen meltez az Görög és Diak nelwből vyonnaan fordytank az Mágar Nipnek Keresztén hitben valo ippülsire.* Ezután következik a deák Ajánló - Levele Maksimilán és Ferdinánd Hertzegekhez, I. Ferdinánd Tsászárr Fiaihoz. Ennek az Allyára, a hol a neve van alá nyomtatva illyenképen : *Joannes Sylvester*, a Könyvnek egykori Ura (ki miféle Ember lett légyen elgondolhatni) ezeket oda írta : *peruersus Interpres in uno nomine & Nebulo maximus una cum suo Domino & Patrono Nadasdi. Deus retribuatur vobis pro vestris meritis hic & in futuro saeculo Rotas & Ignem perpetuum.* Ezek alá Kollár Ádám ismét ezeket tevő : *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. A. K.* Ezek után következnek a Magyar Disztikumok ezen Fellyülirással : *Az Mágar Nipnek, ki ezt olvassa.*

*Profeták által szolt rigben néked az Isten,
Az kit ighirt ime vigre megatta fiát.*

A többit nem említem, minthogy Révai immár az Elegyes Versiben azokat ki nyomtatta. Hátúlról ezeket találni : *Vy Szigetben Abadi Benedek nomtatra vala 1. 5. 41. esztendőben.* Legutólján a Nádasdi és Kanizsai Familiáknak Tzimerök lát-

látszatik, Nádasdiaké a Nádasban való Vad-Ré-
tze, a Kanizsaiaké pedig egy körmös Madár-Láb
és Szárny Hóddal 's Tsillaggal. A Tzimer fe-
lett ezek vannak. Középett: 1537. melynek egy-
felől T. N. másfelől pedig V. K. Betük öfzve
kaptsolva állanak, mellyek annyit tesznek mint:
Thomas Nadardi, Vrsula Kanizsai. Alatt pedig e-
zeket lehet olvasni: *Quos Deus conjunxit, Homo
non separet.* A Könyv igen szép *gothicus* Betűkkel
vagyon kiadva. Van egynehány Fameszvet is ben-
ne. A Fordító Szinyér Várallyán született, Erdő-
finék neveztetett, Vittenbergben tanúlt, 's haza
jövén Nádasdi Tamásnak, akkori Tárnok - Mes-
ternek 's Vas Vármegye Főispánjának Ágoftai
Valláson való Udvari Papja vólt. Azután a Bé-
tsi Univerfitáson a Zsidó Nyelvet tanította, holott
többféle Könyvet adott ki. Tsudáлом, hogy né-
mely mostani Iróink erőn erővel őtet, minden
Bizonyság nélkül, Tsanádi Püspöknek tsinálják,
's Kolosvárinak nevezik. Ezen Bétsi Tsásfár Köny-
vének a Kötete fejeér Disznó Bör, 's a Jegyzete
ilyen: II. E. 7. Belőle ezeket jegyzém ki:

Mü, Münköt. Mi, Minket.

Tü, Tütököt: Ti, Titeket.

Küs. Kazdag. Kis. Gazdag.

Ünfig. galkos. Inség. gyilkos.

Acéziglan, Mecéziglen. Addig, Meddig.

Anne, Enne. Annyi, Ennyi.

Sög. Tehäg. Lu. Söt. Tehát. Ló.

Szertelen illetü. Feslett, Rendetlen életü.

Nag' baynalban, io baynalba. Jó reggel, Korán.

*Ötözni. Kifalkodni. Hafogatni. Öntözni. Lefel-
kedni. Magyarázni.*

Füet. Szüöt. Oulni. Fület. Szüvet. Ovulni.

Büön. Hüel. Loag. Böven. Tsüvely. Lovag.

Mües. Müelkedet. Mives. Mivelkedet.

Riguel. Reggel. Mane.

Hüzag. Hézag. Vacuus.

Hitsäg. Vanitas. Hüvsäg.

Külül. Foris. Kivül.

Elue, Elvé. Trans. Túl.

Eme tuk, Gallina.

Fertelmes Szellet, Spiritus immundus.

Helyek szerte, Faluk szerte, Per Loca, Per Pagos.

Orsäg, Furtum. Lopás.

Szemil, Facies. Ortza.

Reytek Marba, Thesaurus. Kints.

Igazlato, Judex. Biró.

Vifzsza fordult faju, Perversus.

Vikonok, Lumbi.

Bör közinek sáv vize, Hydrops.

Oralkodni, Observare. Ólalkodni, Lefelkedni.

Ok adot ember, Excusatus.

Könutarto, Bibliotheca.

Il vala kediglen saskakual es erdei mizuel. Esca autem ejus erat locustæ et mel silvestre. Math. C. 3.

Es az templomnak leuegöire allatá ütet. Et statuit eum super pinnaculum templi. Math. C. 4.

Myrt nized kediglen az te atádfianak szemiben valo koroszalat, az te szemedben valo koroszalat kediglen myrt nem viszed eszedbe. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: et trabem in oculo tuo non vides. Math. C. 7.

Mert meg nem holt az leániffiu, banem aloszik. Es azok möuetik vala ütet. Non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Math. C. 9.

De mi látni mentetek ki. Sed quid existis videre Math. C. 2.

Ime ki mene mag vetni az maguetö ember. Ecce exiit, qui seminat, seminare. Math. C. 13.

Mire szolasz hasonlatos beszideknek általa ü nekiek. Quare in parabolis loqueris eis. Math. C. 13.

Es esmeglen nag eskisuel megtagadā. Et iterum negavit cum juramento. Math. C. 26.

Es az en ruhámra úilat vetinek. Et super vestem meam miserunt sortem. Math. C. 27.

Kiknek közzöle nikiket meg verinek, nikiket megölinek. Quosdam cædentes, alios vero occidentes. Marc. C. 12.

Mert az *Vr* Istennek szemilinek előttre elől mig,
bogy az *ü* utait meg kiszyczed. Præibis enim ante
faciem Domini parare vias ejus. Luc. C. 1.

Fiam mire túl ekkipen mü velünk? Fili quid fe-
cisti nobis sic. Luc. C. 2.

Ime en el boczátom az en angalomot az te sze-
milednek előttre. Ecce mitto angelum meum ante
faciem tuam. Luc. C. 7.

Mert az bolott az tü reйтеk marbátok vagón, ott
fog lenni az tü szüetek es. Ubi enim thesaurus ve-
ster est, ibi et cor vestrum erit. Luc. C. 12.

Vala kediglen egg kazdag ember, ki barsonba es
biborba öltözik vala, es minden napon naçon vigád
vala, es iol lakik vala. Homo quidam erat dives,
qui induebatur purpura et bysso: et epulabatur
quotidie splendide. Luc. C. 16.

Es *ü* maga sok ideig lakek vidikben. Et ipse per-
egre fuit multis temporibus. Luc. C. 10.

Maga mi gonoszt tüt ez? Quid enim mali fe-
cit iste. Luc. C. 23.

Mikoron kediglen megosztották volna az *ü* rubait,
vilat vonának rayta. Dividentes vero vestimenta e-
jus miserunt sortes, Luc. C. 23.

Ki mine az *ü* tanytuáninak az Kidron neuü völ-
nek pataka elue. Egressus est cum discipulis trans
torrentem Cedron. Jo. C. 13.

Hanem az vitezeknek közzöle egg' az ü oldalát
lanczával meggaká. Sed unus militum bancea la-
tus ejus aperuit. Jo. C. 19.

Meg lattak az kin' gakaft' tüttenek. Videbunt in
quem transfixerunt. Jo. C. 19.

El halászni megek. Vado piscari. Jo. C. 21.

Es elő adak az ü nilokot, es az nil Mátásra eres.
Et dederunt fortes eis, et cecidit fors super Ma-
thiam. Act. Ap. C. 1.

Holda kelue kediglen' az Peter elmine ü velek. Se-
quenti autem die surgens profectus est cum illis.
Act. Ap. C. 10.

Kik ünk es iuank ü vele égétembe. Qui mandu-
cavimus et bibimus cum illo. Act. Ap. 10.

Lásatoksze minemü szertetetuel lün mi hozzánk
az ata isten. Jo. E. 1.

Ebben tetünek meg az Istennek mü hozzánk valo
szerelme. Jo. E. 4.

Kiuanok tü nektek kedwet es bikefsighet attul, ki
állatta szerint vagón. Gratia vobis et pax ab eo,
qui est. Ap. C. 1.

1554. Kolosváratt Tinódi Sebestyénnek : Kró-
nikája. 4. A Versszerzőnek ebben a Könyvben
foglaltt Munkáit immár egyszer elő adtam, amint
Bodnak Sz. Hiláriusában 's Horányinak Memó-
riájában találtam. De azok a Számok, mellyeket
a Nyomtatás Esztendejének hibásan néztem, in-
kább

kább a különbbféle Verfezetek Készülésök Idejének az Efstendei. Mert a Szerző tsak nem minden Verfezetje végén egyfzersmind azt is megjelentette, mikor és hol készítette légyen azon Munkáját. A Könyvének Homlok Levelén ezek vannak: *Cronica. Tinodi Sebestien Szörzese: Első részebe Janos Kiral halalatul fogua ez esztendeig Dunaan innet Erdel orszaggal löt minden badac veszödelmec reuidedön szep notakual enökke vadnac. Mas részebe külömb külömb idöbbe es orszagokba löt dolgok Istoriac vanna. Colosvarba 1554. esztendöbe. Az Ajánló-Levele Ferdinándhoz Római, Magyar, 's Tseh Királyhoz vagyon készítve. Ezután következik ezen Könyvbe foglaltt verses Munkáinak Laistroma. Arra magok a Verses Munkák ily renddel:*

Erdély Históriája.

Szegedi Vefzedelem.

A vég Temesvárbán Lofontzi Istvánnek Haláláról.

Budai Alibafa Históriája.

Ördög Mátyás Vefzedelme.

Eger vára Históriája IV. Részben.

Egri Históriának Sommája.

Enningi Török János Vitézsége.

Károly Tsászar Hada Szaxóniába, 's ott Kúrfirtnak Megfogatása.

Szitnya, Léva, Tsábrág, és Murány Váraknak Megvevésök.

Dávid Király mint az nagy Goliáttal meg vitt. Judit Afzszony Hístóriája.

Hadnagyoknak való Tanúság, mikor Törökkel szembe akarnak öklelni.

Szulimán Tsászár Kazul Basával való Viadaljáról.

Sokféle Réfzegesről.

Buda veszéséről, 's Török Bálintnak Fogságáról.

Prényi Péternek, Majlát Istvánnak, és Török Bálintnak Fogságáról.

Verbötzi Imrének Káfon Hadával Kozari Mezőn Viadalja.

A Szalkai Mezőn való Viadalról.

Varkotsi Tamás idejébe löt Tsatak Egerből. Kapitán György Baj - Viadalja.

Az Udvarbirókról és Kultsárokról.

A Szerző hol Sebök Deáknak, hol Lantos Sebestyénnek nevezi magát a Verseiben. Istvánfi a deákul írott Magyar Történetiben sok hasznát vette, mert több helyett szóról szóra csak nem lefordította, amint ezt *Cornides* immár észre vette. 'S minthogy a maga Idejebéli Dolgokat éneklé, 's ha nem hibázok, némelly Ütközetekben maga is jelen völt, annyival hitelre méltóbb. Azonki-
vül

vül nékem úgy tetszik, hogy a Réfzre hajlása nem igen nagy, jóllehet a Könyvét Ferdinándnak, akkori Római, Magyar, és Tseh Királynak, ajánlotta. Mert tudni való, hogy még akkor V. Károly tsászárkodott, ezen Ferdinándnak testvér Bátya. — Ferdinánd, ki azután ezen nevű Első Római Tsászár vala, halván ditsértetni Tinódi-nak Egri Istóriáját, azt Sámbocki által deákra fordította, mely is Bétsben 1558. kijött. Úgy tetszik, hogy valahol olvastam, hogy egykor ez előtt a Tsászár előtt a Verseit kellett énekelnie. Minden Versezet elején a Kótákat is kitette, melyek fzerént kellefsék a Verseket énekelni. És ezt okosan tselekedte, mert az akkori Versszerzőknek azon Szokások, midőn a Versek fejébe ezt tették ki: *Ad Notam*: — — — (itt valami régi Éneknek elejét említvén) azt fzerzette, hogy a régi Ének elfelejtetvén, most az utóbbinak fe tudjuk a valóságos Dalját vagyis Nótáját. — A Versei többnyire egyképen végző Négyesek, ki vévén két vagy három Versezetjét. Abban, mellynek felibe ezeket tevé: *David Király mint az nagy Goliattal meg viut*, úgy tetszik, mintha a Zaffó Lantját akarta vólna pengetni. Sehol a Verseiben nem akad az Ember legkisebb Kommára, hanem csak minden negyedik hasonlító végű Versének a végén egy Pontra. Ez okból magam sem akartam

a példától elő adott Darabjában azokat bévegyíteni. De reménylem, hogy itt is a Betürakó nem az én, hanem a maga Kedvét fogja követni. Tinódinak ez a verses Krónikája valóban meg érdemelné, ha valamelly Haza Nyelvét és Történeteit vóltaképen értő 's régi Magyarországban egyébként is járatos Magyartól újra kiadattatnék, 's illő és szükséges Észrevételekkel 's Magyarázatokkal fel tzifráztatnék. Ez a Krónika a Hazánk akkori Idejére tekintve, igen nevezetes Könyvünk, mert a mi az akkori Történeteinket, Szokásainkat, 's Beszéllésünk, Irásunk, 's Verselésünk Módját illeti, belőle sokat tanulhatunk. Egy ilyen Régiség anyai Nyelvünkön előttünk annyi-
val betsefebb Jehet, mennyivel ritkább nálunk az olyan Portéka. Bár az utánna élő Magyar Versszerzők is az utóbbi Török, Kurutz, Poroszf, és Frantz Háborúk Történeteiket hasonlóképen Versekkbe foglalták vólna! Ez illyen Hadi Törté-
teknek Versekkbe való Foglalása a legrégibb Eleinknél immár szokásban vala. De minthogy Irásban meg nem jelentek, úgy lassanként el is felejtettek. *Priscus* szerént eféle Versekk már az Etele Afztalánál mondattak. Béla Levelesse pedig azt írja, hogy a Hét-Magyarok, *Hetumoger*, vagyis ama Hét-Fők, kiket a Történeteseink Kapitányoknak neveznek, mostani Hazánkban le telepedvén,

magokról Verseket tsináltattak. — Tinódinak ezen Könyvében, valamint fok egyéb akkori Könyvekben, a Levelek Számozása még hibázik, de a Betűzés alatt már meg vagyon. A Könyv a Ts. Könyvesházban vörös Bőrbe van békötve, 's így meg jegyezve: LXV. S. 50. A végső Levélnek első Felén ez van: Kolosvárba 1554. esztendőben, másék Felén pedig egy Pais képü Tzimer látszatik, mellyben jobbfelől egy meztelen Kardot tartó bal Kezet szemlélhetni, bal felől pedig bizonyos Tombora, Lant, vagy Koboz képü Hangszerszámot ismét bal Kézben; ezek feliben pedig egy ki tekertt Papirofon S. és T. Betűket, mellyek ezt teszik: *Sebastianus Tinódi*, A Könyvből ezeket jegyzetem ki magamnak:

Alafa, Zsöld.

Chikle, Tsikle. Tör, Keleptze.

Chyal, Tsal. Tsalárd, Hamis.

Ciél chyapas, Tséltsapás. Fetsegés, Hijába való beszéd.

Ciellegni, Tsellegni. Forogni, Kullogni.

Esznek isznac Leanyoc keröl ciellegnec.

Szerenchya, Szerentsa. Szerentse. Vagy kétszer igyis nevezte.

Eluegy, Elvegy. Elegy, Elegyes.

Enne. Ennyi.

Annyü, Mennyü. Annyi, Mennyi.

Székallia, Székallya, Székmegye.

Kiralyfű, Vrfű. Királyfi, Úrfi. Úrfittak gyakran mondja a koros Urakat is.

Laytra, Lajtra. Lajtorja.

Bec, Beglerbec, Szanbac. Bég, Beglerbég, Szandsák. Török Tisztvifelők.

Hös. Heros, Miles expertus, veteranus.

No hozza, No hozza. Ebből lett a mostani: Nofzfa.

Elaöl, Elueöl; Elvöl. Trans. Túl, Túlnán.

Tengör elueöl. Tengeren túl.

Kurachym, Kuratlim. Pántzél, Melyvas, Vasderék.

Szakaios, Szakállos. Támaszfal való öreg Puska.

Lancz, Lanczkenet. Német gyalog Katona.

Mert hajdan *Landsknecht* Németben annyi vólt mint most *Musquetirer, Infanterist.* Lántznak mondattatott azután is a Magyaroktól a Német Katona, míg Tökölyi 's Rákótzai Idejében a Lántzból Labantz lett.

El Aprósággal az *Igék* mellett igen gyakran él a Régiek módjára, ugymint: *el fel* szálla, *el alá* szálla, *el fel* botsáta, *el ki* indúla, *el bé* méne, *el fel* vive, *el ki* vakarodék, *el fel* gyülnék, *el ki* menni, 's t. af.

Zaskornic és *Sotex* miféle Emberek lehettek, kiket Muránynak Megvételéről való Verseiben emleget, nem tudom, valamint azt se, mit tet-

tek légyen ezek: *Textemen, Sindölfolt, Zalonna-
remek, Pesti Lelek, Kurta Szellet, 's t. más.*

Felország. Felső-Ország, Felföld.

Vendég ország. Idegen Ország.

Kü Küs, Tütkon. Ki, Kis, Titkon.

Szöm, Szün, Süetni. Szem, Szin, Sietni.

Falka nép. Népnek egy Részé.

Szorgost. Mingyárt, Szaporán, Azonnal.

Ország Afzszony. Regina. Király-Afzszony.

Helyhetni, Helyhöttni. Helyheztetni.

Tarafzk. Taratzk, bizonyos kifebb Ágyú.

Festett ló. Himes ló, több színű ló.

Futni Békefség dolgát. Békefségben dolgozni.

Szállott vár. Körül vett vár.

Maft, Es, Tüz. Most, Is, Tíz.

Képös. Dsidás, Dárdás, Kópiás.

Végház, Végvár. Határon épültt Vár.

Nemmen. Mingyárt, Legottan.

Hegy orrozat. Promontorium. Hegyfok.

Párttartó. Factiosus. Pártos.

Molna. Mola. Malom.

Tüzes Nyil. Valami gyújtó Hadi-szerszám.

Tárgy. Valami Hadi - eszköz.

Afzszú Kórság. Phtifis. Száraz Betegség.

Patyolatos. Turca. Török.

Ittegyen. Hic. Itt, Itten, Ittenék.

Bódog. Beatus. Bódog.

Azkor. Tunc. Akkor.

Monstra. Armilustrium. Mustra.

Derék ostrom. Assaultus generalis.

Vég ostrom. Tentamen ultimum.

Dandár. Hadi-seregnek a dereka, közepe, hol szokott vólt tartatni a Dandár Zászló, *Standarte, Etendard.*

Hangyár. Sicca. Handsár.

Ször ing. Cilicium.

Porongatni. Pirongatni.

Tisza Kebele. Talán Szatmár és Szabolts.

Tallyán. Italus. Olasz.

Havasél, Havaselfölde. Valachia Transalpina, Most Havafal, Havasalföld.

Havaseli. Valachus Transalpinus. Havasali, Havasalföldi.

Szöbön, Egör: Szeben, Eger.

Nemöt, Terek. Német, Török.

Sápi Zsoltár, Dolhai Dekrétom. Átkozás, Átokmondás.

A következő Verseit úgy irtam, amint találtam.

Sok chyudac voltanac io Magyar orszagba

Ki nagy emleközet széles ez vilagba

Tüz esztendő olta illyen nagy bolygasba

Nem voltac Magyaroc hasonlo szerenchyaba. —

Remöltec Magyaroc az fok apro Varba
 Sokan ky szökenek hagyac pufztasagba
 Chac Temesvar alla az nagy batorfagba
 Kykben megnevezök Varakba Kasteliokba.
 Az Becie Beckereke Galad Aracia
 Bessenio Nagylac Fellac Egrös es Cialia
 Chanad Palelese Bodorlac Zadorlaca
 Eperies Horogszeg Chak Kis Somlyo Iladya. —
 Intanak Terekec Variasy mezöre
 Temesuarbol ki iöttec höfek ez hirre
 Vitez Horuat Ferencz talala höfekre
 Az vitez Lofonci Iftuan io legynyre. —
 El fel Tifza mellet igen sietenec
 Terekektöl meszfe oc sem üzetenece.
 No hozza, No hozza, haiduc mongyac vala —
 Ime nagy szep szoual mongya az Haiduknac
 Hogy az nyeresseggel Tifzan el ufzianac
 Az faitalan Haiduc rea haraguanac
 Lam ez Pesti lelök meg ijete, ot mondanac. —
 Oh ty balgatagoc Hayduc kyc ty vattoc
 Eztökbe vegyetöc mit mast nektöc mondoc
 Szyuel Könyöfeguel io vitezöc vattoc
 De hadakozasban igen bolondoc vattoc.
 Rendtartás io ninchen hadakozastokba
 Hitötöc semmi ninch az Chrifus Jesusba
 Vagyon remenségtöc chac faytalanfagba
 Az rut rezögseggben az keuel buyafagba.

Vannak nyeluetökben nagy rutalmas szitkoc
 Mint testet mint lelket Pestinec mondgyatoc
 Louag vitezöket gyakran chufoliatoc
 Kösztetöc egy mast kurta szelletnec hijjatok. —
 Hadnagitokat pesti lelöknecc ne mongiatoc. —
 Ty az pesti lelkektöl mind el hordattoc. —
 Azon penteken chac negyed magauual
 Ö be szalada nagy szerenchyaiaual
 Az höfec lönecc oly nagy vigasagual
 Lofonci bisztat mindent batorfagual. —
 Sok porral iuta Natulyai Basa
 Nagy foc eléffel chac ezör louagia
 Sebesi höfec *) ki mentec chatara
 Egy falka Tereket hanyanac szablyara. —
 Egy haz oromra az chontyat fel teüec —
 Ördög **) Mattyas Kiralykepe ket szaz loual
 Duna eluöl Györböl hadnagyoc szep hadual —
 Es harom ezör Lancz puskas kopias iöme —
 Gyalog harom ezör Lanczkenet indula
 Negyedfel ezör Olasz az vtan vala
 Niolcz szaz Haidu Cheh vtanoc indult vala
 Elés szekerec köszt két taraszki velöc vala. —
 Ördög ö taraszkit visszaza teritete

L 4

Ba-

*) Az az : Karánsebesi Vitézek.

**) Igaz neve szerént: Teuffel, igen szeren-
 sésetlen Német Hadi-Vezér.

Bafa nagy fel szoual Allat üüöltete
 Egy chöpöt sem vara ot rayoc erede
 Az Lanczkenet Nemöt először futni kezdé. —
 El be ute az oitozon hamarfaual —
 Torya varafanal szalla taboraual
 Onnat szaguldót bochata szertartasual
 Harom szec alliaba iarnac nagy iargalasal. —
 Lippabol Solymosbol hamar ö el ki szalla —
 Ennek lön irafa az io Kolosuarba
 Tinodi Sebestiën Kön nyomtatafaba
 Szerze nagy buuaba egy hideg szobaba
 Giakran fu körmebe mert ninch pynz tafolyaba. —
 Chuda szep helyen Egör vara vagon
 Az völgyre fekfzic egy hegy Orozaton —
 Del fele nemmen szep mezötske vagon —
 Leyt meg alabb egy regi keskön köfal
 Az szegleten derröl nemmen az fen ál —
 Am egy erös palankot alkottanac
 Mellette fyu palankot allattac
 Azt eröffen földel megraktac nyomtac
 Gyakor bastyákat abban alkottanac. —
 Azert ha az Konczaual iol laktatoc
 Az leuet es rea ty meg igyatoc. —
 Ez es kösztöc akkor lön el vegezue
 Senky az szallaskor ki ne üüöltene
 Se iot se gonofz szot ki ne eitene
 Senki ketten harman ne sugna settegne. —

No Egörben kezen vannak az höféc —
 Kuchykual es szekerekuel morhakat
 Ot nyerenec szep draga szerfzamokat
 Fofztanyokat Skarlat Granat ruhakat
 Bonchokokat ezöftös fzfakokat. —
 Ezt hogy latic höféc gyorfalkodanac
 Az nap le verec heyat palotaknac. —
 Varasbeli molnakat es hazakat
 Az Captalant es az Szentegyhazakat
 Azon napon fel égetéc azokat
 Hogy iobban löhefséc az poganokat. —
 Soc Janchyaroc derre nemmen iutanac
 Al-Magyarinal hegy oldalba fzallanac —
 Az Terekec ot es semmit nyerenec
 Sokan meg halanac seböfödenec
 Ebe szegyönökre meg el menenec. —
 Terekec fzünetlen öuöltneç vala.
 Nagy foc fele nyeluen be fzolnac vala
 Magyarul Németöl Totul Olazul
 Lengyelül Deakul es vad Olahul.
 Ól szep befzeddel öuöltic afzt mongyac
 Chyafzar Basác hitekre afzt fogadgyác
 Egröt az Chafzar kezében ha agyác
 Öketh nagy bekéuel el ky bochatyác.
 Kys likachkan Istuan halgattya vala
 Egynehany baratival titkon fzolla
 Sokat ö melleye mar haytot vala

Egröt el uezteny akarya vala.
 Szolla Hegedös Istvan feleyne
 Dobo Istuantul Ostrom penzt kernének
 Ha nem adna varbol öc ki mennének
 Mert nam az Tereköc iot beszellenének.
 Azt hamar Dobo Meckey megtudác
 Az több Hadnagyokat hamar hyuatác
 Hegedös Istvant hyuatác megfogác
 Chyöpögetéc erőffen megvallatác.
 Parancholanac hogy fel akasztanac
 Var pyaczan háromfát allatanac
 Nyelue vallasa szerent fel akasztac
 Az párt tartoc fülöket mind le chyapac. —
 Az ket szaraz molnot fottig el ronta —
 Oh mel igen az hösec rettenének —
 Por fel gyulas arultatas törtene
 Ez es az my io szerenchyankra esec —
 Jol el alat az Köfált el ki vagác —
 Tüzes nilakkal kezdéc gyuytogatni. —
 Igen forgolodnac belöl az hüsec —
 Vegre az Terekec meg futamanac
 Chyakliakkal Kopiakkal belöl forgodnac
 Palanc mellöl targyokat tafzygálnac
 Palankon gyulafokat megoltanac.
 Targy alol terekec fok puskat haniánac. —
 Targyrol szagatiak az bört vas horgokual. —
 Melliel az fac földekbe be voniánac

Targyra heu fagyut szurkot fel ontánac
 Martot bufa keueket fel haniánac
 Tüfes szerfzammal targyot egetéc rontác.
 Apro tonnakban findölfoltot rakanac.
 Zalonna remekekét ky hanyanac —
 Nyas gereliel heuituen ki szuranac
 Kit Terekec kezzel megragadanac
 Tenere böre foknac ot maradanác
 Rut szitkokkal raioe atkozodanac.
 Terekec szegyenlic busultac vala
 Belöl az vitezök kacznac vala —
 Lön halala egy fő patyolatosnac. —
 Görögöl Magyarul Raczul Horuatul
 Tereköl Chehöl Nemötöl Olahul
 Az Varat meg adnac kialtтыac Totul
 Magokat ne vesztenec el gonofzul.
 Mert immár tisztességbe eleg volna
 Tudgyac hogy boroc kenyerec nem volna
 Por nem volna vizöc el fogyot volna
 Chyaszar nepét ne vesztenéc iob volna. —
 Es soc töres romlas hogy meg löt vala
 Louon es varba be mehetnec vala
 Az vitezöc mindent epeytne vala
 Szabadulast Istentöl varnac vala. —
 El bochyata Vas Mikloft nagy banatual
 Az höfekhez nagy szep biztataffokual —
 Szolnoc szállafakor el ki chellege —

Edös hazaiokban Egri höfeknek
 Jelesben Dobonak es Meckeynec
 Jo Gergely Deaknac es az Petőnec
 Szep afzfzon felesegöc kefergenec. —
 Söt az rettgöyt megporongattya
 Nemelliet bottal es töresre haytya
 Kalachokat chyerepeket furkokat
 Sok tufzes sferfzamat el ki haniattya. —
 Az io Isten mert Magyarokkal vala —
 Derec Ostromnak terekec allanac
 Nagy Zöngesuel öc Allat kialtanac
 Soc zazlokual mind körül rohananac
 Ot belöl es Jefust Jefust kyaltanac.
 Ot Suanczar es rez dobokat verenec
 Trombitakkal hangos Sipoc zengenec —
 Aranyos fífac aprogya feien vala —
 Terekekben nagyal többen veszenec —
 Derec ostrom vechyernyekorig tarta —
 Igen szep zazlot nyerenec foglyokat
 Kuchyual morhakat szép fatorokat
 Granat ruhakat szép patiolatokat
 Subakat ezüstös szép fífakokat.
 Ezekkel panczeloköt karvasakat
 Louakat es egyeb szep sferfzamokat
 Hadnagyoknac be mutatac magokat
 Kotyavetyen el oztac mind azokat. —
 El be mene Kynchös Budaba —

Egy falka pynz summaual öt tífztölé.
 Jövendöré töb iauauaal ertetné. —
 Tífztiben szerenchyas legyen vgy fzolla —
 Az szerenchyé chudalatos magaba
 Mely hamar ö iobol fordul gonofzba
 Nem kel keuelködny io szerenchyaba
 Chyak kel lenni erte hala adasba. —
 Az gyilkofoc magokat el eniefztec.
 Szükségtökben hozza se iuölchetök. —

Egri Hiftóriának végén.

Ezt ki fzörze nagy betegös voltaba
 Kinchös Kaffaba egy föftös fzbaba
 Tinodinac hyyak mind ez orfzgba
 Ezör öt fزاز es az ötuen haromba.

Azután alább egykevefsé.

Egör io szerencheien vig voltaba
 Vigan ifzic Szixai io boraba
 Mert ha Terec chufz vala Egör várba
 Vitztöl nad teröm vala ö orraba. —
 Molnac barmoftul mind el romlanac —
 Defzkabol targyot fen alkotananac
 Nagy palanc mellöl targyac romlanac
 Gyulafoc egösöc meg aluanac
 Palanc karoy el ky haylanac
 Lanczal köttéllel kiket be chyatlanac. —

Gyorsan toromra tárgyot vonyanac =
 Horgoc vasmachkac tárgyot szaggatanac.
 Az likac tölöc el niereténc
 Belöl vitezöc embörködénec
 Nias gerelt igen meg henyténec
 Kit az Terekec igen pögdösénec.
 Sokan az gerelt mert megragadác
 Teneröc bőre szakadozanac
 Nagy rut szitkokkal atkozodanac
 Ben az Vitezök igen kaczaganac. —
 Az temlöcz bastyanal Dobo vala
 Ot ö aprogyat el löttec vala
 Ö keze laba febösült vala.
 Ot afzfzon nepec vitezködnecc vala.
 Lam foc köueket vartakra hordnac
 Nagy bator szyuel öc hagygalnac
 Aranyas zazloyat Aly Bafanac
 Höfec be nyeréc igen vigadanac. —
 Vala nagy György azkor az Vr hadnagya —
 Sok Tereket varas szerte hullatnac —
 Egy hagfora az Aga igazodec —
 El eréc az hagfoig paraszt nepec —
 Oly erőfen vy vala az höfeckel —
 Vay eszt ne vtalyatoc kie halyatoc —

Török János Vitézségének végén.

Ezör öt száz iranc ötuen haromban
 Aran labu Debreczen varafaban
 Tinodinak hijak mind ez orszagba
 Szerze buba egy puzta Kamoraba.

Azután alább.

Az Magyar Nemzetöt eszert vtaliac
 Vendeg nepec ektelenöl rutoliac —
 El fel sieffenek nagy hamarfagual —
 Lön monstraiok chyac hamar Nagyszombatnal —
 Job vitez Magyarnal bizony nem volna
 Sem Töröc Nemöt Olasz iob nem volna
 Chyac az igaz szeretet köztöc volna
 Es io vitez vezér elöttöc volna. —
 Azt tudgyatoc regtöl fogva Magyaroc
 Tin köztetöc chyac dulatok fosztatoc
 Egymasra kegyötlön agyarkodatoc
 Ki mia vesztetöc nagyob refzre orszagtoe.
 Nagy siketseg vaksag szallott reatoc
 Pharaho Kiralhoz hasonloc vattoc
 Hifzem Isten kemenytötte iohotok
 Sem predikallással sem enöckel gondoltoc. —
 Mastaniac iol eszökön legyenec
 Olyan vendegsegben chikleben ne effenec. —
 Niukhatatlanoc az hösec valamac —

Ö aprogya oly igen kerü vala —

Azt felele fíjes hozzam aprodom

Mint lenne fíjam az én etöm itom *)

Chyac fityöt hány ö az Kiral hadanac ---

Egy al ayton fektebe el ki mene

Egy al ösvenyön el ala erede

Chyac harmad magaua ala chellege

Szellel ö budofic ot az nagy kyetlenbe. ---

Ti Magyaroc iob ha mind egye lesztöc

Mint eddeg egy mast ne vgy szereffetöc

Vgy ad Isten io szerenchyet tinektöc

Es meg szabaditia idegön neptöl földetöc.

No ha ebben nem akartoc elő venni

Ennel inkab kezdötöc fogyatkozni

Ket fel közöt mindenestöl el veszni

Mind az ket szec közöt puszta földön maradni.

*Dávid Királynak Goliáttal való viadal-
ját így kezdi:*

Sies Keresztien lelki iot hallani

O Törvenből hadakozni tanulni

Az igaz hit mellet mint kel bait vinni

Christusban bizni.

Em-

---

*) Talán: evéscm ivásom.

Emléközöm az regi Kiralyokrol

Prophetakrol Samuelről Saulrol

Az Goliatrol es Daud Kiralyrol

Bai Viadalyokrol. —

Nam az időben foc pogansag vala

Pogan iaz *) nepnec kiket hiunac vala

Az Sido nepre hadakoznac vala

Giakran vyunac vala,

Viunac hartzolnac Izrael fyai

Üzic kergetic Jaszoknac Seregi

Samuel kezdé nepét tanítani

Hitben biztatni. —

Tamada Saul az Keresztienökuel **)

Gyakorta viua az pogan iaaz nepuel

Batron viu vala minden ellenseguel

Gyözödelömmel. —

Am

*) A Philisteufokat, kik hajdan a Zsidókkal hartzoltak, Jászoknak nevezi. Jászok Philisteufoknak már ő előtte jóval nevezettek a Királyi deák Levelekben. Mikor először és mi okból? azt tudni szép volna. A Jász nevü Kún népünk a Székelyekkel együtt Ktele népétől származott, 's az Elei nem napkeletről, hanem Éjzokról jöttek ide.

**) Itt a jó Tinódi el felejtette magát. Éppen nints kétségünk, hogy ne tudta volna, hogy a kereszténynek a keresztől vagyis inkább Krisztustól nevezettek így, 's későbbben támadtak.

Am feien vala nagy szep ercz fysakia

Ö rayta vala hal hejju pancelia

Az nehetsége öt ezör lat vala

Nagy *) szep ercz vala

Meg erchefölt szekerniec fedic szarayt,

Erczből chinalt pays fedí valayt

Chyuda fegyuerrel kezeyt labayt

Fette tagayt.

Magas Kopia nyele oly temerdöc vala

Mint az szöüő czuborfa olyan vala

Az Kopia vasa es hat szaz lat vala

Fénös vas vala. —

Ezt a Versezetjét pedig így végzi.

Ezör öt szazban es negyuen kilenczben

Tinodi Sebestien ira Könyueben

Az Bibliabol szörze. enökeben

Böitben nagy hetben.

Judit Históriájából.

Istennek könyves szüuel könyörgenec

Sok közzülöc ször ingöt viselenec

Chye-

---

*) Nagy akkor gyakorta fok és igen helyében vétetett. Itt annyit tett mint igen. Nagy jó Uram; azon Időből való, 's annyi mint: igen jó Uram;

Chyelegiöckel rabsagba ne esnénc
 Nagy bizodalmat Istenben veuénc. —
 Magaban lön *) oly nagy imatsagban
 Az utan be mene agyas hazaban
 Hamar öltözec drago ruhayban
 Szep afzfzoni vala nagy gyenge voltaban.
 Chyuda feier piros orczaia vala
 Szep far haiát meg ereftötte vala
 Uyat szep gyürücket be rakta vala
 Arantul köuektöl ö fenlic vala.
 Ottan indula szolgalo leanyaua
 Az igen iambor szep lean Abraua
 Varasbol ki mene nagy batorsagual
 Az soc iamboroknac aldomasaua. —

Többsféle tárgyú Versezetekből.

Meg halgattad fohazkodasunkat
 Mast velönc vagy vessüc fel mi fankat
 Jefust Jefust üüölchönk rop chyat patt. —
 Tizen negy ezör Kepös Kopias Kezyuösuel. —
 Az sebböl egy Szelönczet ot ki vonya
 Afyan nevü maszlag kiben vala
 Ada az Chyaszarnac es igy szolt vala
 Felsegödneckülde eszt Kaful Basa. **)

M 2

Kül-

*) Judit.

**) Így nevezi a Perzsa Fejedelmet.

Küldé ez maszlagot hogy te meg ragiad
 Mert hallotta nagy haraguffagodat
 Inkab megmutadhatod haragodat.
 Lön az Chyafzar el haza indulatba —
 De lam Noe az io bortul meg refzögödec
 Szertelenül ruhaiaual ö el aluuec
 Az kissebbic fiatul Camtul meg meuetetec. —
 Vilag szerte az ö maguat el fokasita. —
 Bator sziuök mint Samsonnac igen erőfec
 Bai vyadalt vitezöckel semminec velnec
 Jozanuluan ha ra kelnec bokrot keresnec. —
 Mert chuffsagát az asztalnál fokan meuetec. —
 Ha meg latod mint Markalfot bolondoskodic. —
 Rokat szaggat szaiat törli ü es meg ifzic. —
 Vén aszfzonyoc iay szegenyöc öc is kullagnac
 Setét herre bort ha kapnac el tofzogatnac
 Az leanyoc ha el lopic igen kogyognac.
 Utalyac az io bort az nagy tömlöyü daykac
 Teyöc iuyön bort ha kapnac gyakran kortyantnac
 Az gyermekon el alufznac neha meg foytyac.
 Ven szakalu hopmestöröc mikor köppentnec
 Ot chyachognac es mint lehet tombolnac szökneec
 Az aszfzonyoc szep leanyoc azon mēuetnek. —
 Lantofoc es hegedöföc kiknec bor lelköc
 Chyac boreert is el zörgetnec neha szegenyöc. —
 Szekön ülö foc toluayoc *) lesnec piaczon
 Nagy

---

*) Talán Kofák.

Nagy morgással atkozodnac fzenes fazekon
 Alol gyuytyac fölyül ontyac az bort akkoron,
 Aruiokat olchyon vefzic nagy dragan meric
 Neha iffiac alut fzenbe puska port reytic
 Az fel lobban Valko videket *) el pörfölic.
 Az Kannachka meg sem fzarad reytökbe tarttyac
 Nagy gyakorta iol köppentnec fart igazgatnac
 Onnat hazol feryöc ehöznc szomehoznac. ---

*A' Részegefekről való Versezetjének
 végén ez van.*

Az ki szörzé neue Sebestien szomehsagaba
 Nyrbatorba ezör öt száz es negyuen nyoleczba
 Vduar Byrác bort nem adnac vannac atkiaban.

*Buda Veszését 's Török Bálint Fog-
 ságát így fejezi bé.*

Ezör öt szaz negyuen es egy esztendőben
 Budarol Chyaszarnac el ala menteben
 Szigetben ki szörze vala nagy fekteben
 Vitez Vran valo nagy kesergeseben. ---
 Tugyatoc Magyaroc hirösöc valatoc
 Mig nagy szeretettel egy mast halgatatoc
 De mihelt kösztetöc ti meg hasonlatoc
 Ottan orszagtokban im mint puztulatoc. ---
 Nagy söc chyuda vagyon Vrac ti raytatoc

---

*) Az az: V --- --- 9 Táját.

Enne foc insecben meg sem tanulhattoc
 Mire közöttetöc ti egy mast ragiatoc ---
 Oly igen io volna nektöc oly tanachtoc
 Kic az vitessegre semmire ioc vadtoc
 Ti nagy Kinchötökben fokat ki annatoc
 Vegbeli höseket azzal taplalnatoc.
 Dulast ioszagtokban ennet sem latnatoc
 Az ti honnotokban nyugolmast laknatoc. —
 Ebben hir löt vala vegbeli höseknecc —
 Szerenchya keferteni hamar kezülenec
 Nagy vigan Kazonhoz öc el fel iöuenec
 Kazonnacc fö haituan tiztöfsegöt tönec
 Vig kedvet mutata Kazon az höseknecc
 Mind le ültetenec nagy vigan elenec. —
 Tugya iol nagysagod io szolgalatunkat
 Öt holnapia hogy nem attac alafankat
 Szabatsagot kerünc had üzzünc chyatakat
 Az Magyarokkal keferchyunk szerenchyanakat. —
 Dandarra Vitezök be sem öklelenec
 Mert keueffen arra eleget nem lönec
 Chyac hatul iarockal öc harcöt kezdenec —
 Nagy sziue szakaduan az höseket varya —
 Batoroc az höfec ennek engedenec —
 Ipoly vize fele öc el eredenek. —

Szalkai Viadalnak végén.

Tinodi Sebestien Deac Nagyszombatba
 Negyuen negy esztendő el be forgafaba
 Nagy Karachyon elöt szörze budosasba
 Kinec ez nem teczie buskodgyéc magaba.

Varkotsinak Egri Tsatájirol így kezd.

Sokat szoltam en az regi dolgokrol
 Chyaszarekrol Kyralyoc nagy Vrakrol
 Vitezöknecc gyakor Viadalyokrol
 Kezdettol foguan lött nagy foc chudakrol.
 Egy keufet szolloc Magyar orszagrol
 Insegeröl szerenchatlan voltarol
 Vegbelieknecc gyakor chyataiokrol
 Terekeccel foc tufakodafokrol
 Buda vala feie Magyar orszagnac
 Ki kezeben esec Terek Chyaszarnac
 Herdo *) helyöt ot Nabatot kialtnac.
 Ö kerüle foc Magyar veghaz vagyon
 Sziget Babolchya Kaposvyvar vagyon
 Korokna Lac Somogyvar Tihan vagyon
 Palota Papa Györ es Gefztös vagyon
 Söt Komarom Semte es Nitra vagyon
 Leva Suran Saag Dregöly Cyeu var vagyon

M 4

Gyar-

---

*) W e r d a vagyis Berdó.

Gyarmat Szechyen Salgo Fölegvar vagyon
 Buyac Orofzlanykö Siroc Egör vagyon. —
 Iolös varac kik Budához halgatnac
 Kic Duna mentebe ketfelöl vannac
 Nandor Feiervar es io Szalom Kemen
 Petor varagia Szerem Vylac Attya.
 Erdöl Deiko Ezece Valpo Soklyos
 Geresgal Pech Maleuar Pechvaragia
 Szekzard Anyauar Döbrököz Dombovar
 Simontornya Ozora Szekös Feyervar.
 Nam az Chyokakö Esztergom Vifegrad
 Vaacz es Hatuan Nograd Zonda Gyulabanni
 Kit Szegeden eröffen mast raktanac
 Harmincz haza Duna mellett Chyafzarnac. —
 De meg gondolhatyatorc eszt Magyaroc
 Regen vala chyac egy erös Kaputorc
 Kit az Nandor Feiervarnac ti hiutorc
 Chyac arra es rofzul ti gondolatoc.
 Ezt tudgyatorc mast vagyon foc kaputorc
 Kikben keues vitezöket tartotorc
 Azokat es igen koplaltattyatorc
 Mire folgyokat ti meg nem adgyatorc.
 Az tanachyom egy Vrat vralyatorc
 Egy mast igaz iambor szüuel lassatorc
 Az nagy sas iöuetit ha meg hallyatorc
 Mint az Varyac elötte ne fuffatorc. —
 Lobogokon leueleket lelenec —

Az vitezec mikor közel iutanac
 Egy szorosan terekre talalanac
 Soc Kopiai törenec igen viuanac
 Ot közzülöc fő legingyök hullanac. —
 Regön hallottam köztetöc oliakat,
 Afztaltoknál etetitöc chuftokat
 Velöc tartyatoc az ty tanachtokat
 Ot kin koplaltatiatoc io szolgakat. —
 Ezt ki szörze mast vaiuzic Cassaba
 Neuét megtalalialac Vers foliasaba
 Ö be ira ezör hatod fel szazba
 Bankodic hogy keues pynz ü taslyaba. —
 Karat neha az Vr eszebe veszi
 Hamar chyal biradat chikleben ejti —
 Bolondoc ezfele chyal Vduarbirac —
 Noha volna neköm chyak mast io borom
 Feiem batorodnec hangos lenne szom
 Köz bortul meg szorul rosdas en torkom
 Kiböl vtalatos en horutasom. —
 Az boros Vyz nadat terömt orromba —
 Lelkökert öc Sapi foltart oluasnac
 Dolhay decretomot feiökre monnac.

*Az Udvarbirókról és Kültárokról
való Versezetjének végén.*

Kis Kököllö mellet Betlen Farkasnac
 Bochnyai hazanal meg iratanac

Mert Vers szörzefeben Sebök Deaknac
 Nem Vr hireuel bődös bort adanac.
 Nagy Iday Kulchiar az Bohnyaiual
 Lam. atyafyas volt alnoksagual
 Nem barátkozic velem az io borokual
 Ha fyamat küldöm illet szitokual.
 Agyon Isten nekic oly io malasztot
 Taplalyac io borral Seböc Deakot
 Vele egyetömben io szolgalokat
 Feiökre ne variak az rut atkokat.

1558. Óváratt Anaxius Gálnak: Az Úr Jé-
 sus Krisztusnak Sz. Vatsorájáról, Kínfzenvedése-
 ről és ditsőséges Feltámadásáról való Predikátziói.
 4. A' Könyvét Maksimiliánnak akkori Tsch Ki-
 rálynak ajánlotta, holott eképen írta magát alá:
Altenburgi Pannoniorum Calen. Aprilis 1558. R. T. M.
dceditiss. Gallus Anaxius Altenburgianæ Ecclesiæ Mi-
nister. Talán Anakfi Gálnak neveztetett. Óvá-
 ratt Agostai Vallású Pap vala. A könyvnek kö-
 tete ZöldHártyabőr, 's a Jegyzete ilyen: LXXVII.
 M. III. Belöle ezeket jegyzettemki.

Tabat Tehát.

Másodszor, Harmadszor. Másodszor, Har-
madszor.

Hogy ha a nyers Fának ezt miuelic, metzenec
az aszszúnak? Hogy ha a nyers Fának ezt mive-
lik, mit tesznek az aszszúnak?

Az S és Z Betüket ilyenekben: Száz, Szent, Szin, mindég egy Betübe öfzve kaptsolva nyomtatta, a mit most tsak az Erdélyi Magyar Könyvekben láthatunk. Bár újra fel véttetődnék ez a jó szokás a Magyar Könyveket nyomtató Műhelyekben.

1561. Bétsben Draskovits Györgynek: Liriniai Vintzének az igaz Keresztyén Hitről való Könyve 8. A könyvnek Homlok Levelén ez van: *Igen xep Kenyw az Kezenseges Igaz Keresztyen Hytnek Regysege es Igafsaga mellet mynden Eretneksegnek Wysagby ellen. Mellyet az Lyriniay Vincze ennek elewte ezewr extendewuelzewrzet. Becben nyomtatot — — — Raphael Hofbalter által Anno M. D. LXI.* Az első Levelnek második Felén megkoronázott kétfejű Sas vagyon. Azután a második Levelén kezdődik a Forditónak Draskovits Györgynek, Pétsi Püspöknek, az Olvasóhoz való deák Előbeszédje. A Könyv Levelének Számozások még hibázik, de a Betüzések immár meg vagyon. A Forditónak Irás Módja felettébb régi. Úgy tetszik, mintha az akkori Római Vallású Pap Urak ama régi Irás módját minden Igyekezettel fel akarták volna tartani, míg végre magok is azt jobbitani kezdék. A Könyvnek kötete fekete Bársony vala, de már egészfzen elkopott; a Jegyzete pedig ilyen:

XVIII. M. 66. A Könyvnek elejébe a Fordító Draskovits maga Kezével ezeket írta: *Sevenissimo Principi et Dno Dno Maximiliano Dei gra Regi Boemia TT. Dno suo clem. Authov Translationis humillime obtulit.* Belőle ezeket jegyzettem ki:

<i>Tabat.</i> Tehát.	<i>Mezze.</i> Mefzsze.
<i>Bodogh.</i> Bóldog.	<i>Exwe.</i> Öszve.
<i>Velag.</i> Világ.	<i>Twdnya yllyk.</i> Tudniillik.
<i>Verag.</i> Virág.	<i>Lelewk.</i> Lélek.
<i>Azfele.</i> Aféle.	<i>Kws.</i> Kis.
<i>Azfele.</i> Eféle.	<i>Kecbyegh.</i> Kétség.
<i>Ittegyen.</i> Itt, Itten.	<i>Ekews.</i> Ékes.
<i>Mykoronthan.</i> Mikor.	<i>Elews.</i> Éles.
<i>Es.</i> Is.	<i>Jelews.</i> Jeles.
<i>Mwka.</i> Munka.	<i>Termynzet, Termexeth.</i> Termézet.
<i>Morha.</i> Marha.	<i>Zandok.</i> Szándék.
<i>Zewmewnk.</i> Szemünk.	<i>Kerkezni.</i> Kérkedni.
<i>Zewmellye.</i> Személlye.	<i>Keneghlen.</i> Pediglen.
<i>Zyz.</i> Szüz.	<i>Ugyan.</i> Úgy. sic.
<i>Eczewr.</i> Egyszer.	<i>Kepwtalo.</i> Képmutató.
<i>Czywpa.</i> Tsupa.	<i>Rokon kewzel valo.</i> Proximus,
<i>Fywee.</i> Fiúé.	<i>Myre.</i> Mért. Miért. Quare.
	<i>Dyhews.</i> Dühös.

Tegbeten. Heri. Komjáti Tegetlennek mondja, de ez nála annyi mint Nunc, Bátori pedig Te-

Tegetnek. Pápainál Tege a Régiek szerént annyi mint Tegnap.

Azonkeppen mykoron az Arrianusoknak az w mergewk ez velagnak nem chyak walamy kychyn rezet, hanem chyak nem mynd az eghez velagot el dewglette vala. —

De walaky mondhatnaya, myre azert gyakorta yeles Zemelyek anyazenthegyhazban lewen Istennek engedelmebwl wy dolgokat ygaz Keztyeneknek hyrdetnek? —

Hogy nem chyak az emberi dolgokat twdnaya, hanem azokat es erthenye, kyk embewry okossághnak felette vadnak. —

Ith ez helen ne talantan walaky kerdeneye, hogy azok kyketh Zent Moyfes bezedybwl byzonyetottonk walami Egyhazbol weth peldakal es megh yelenchyewk. —

Im chyak tegheten mynemw nagy kesertet wolt, =

Mert mykoron wketh egyfele az Zenthegyhaznak az w meltofaga vonnaya, masfele az w Mesterekkel walo nyayassagok wonnaya, yngadozwan es habozwan, mellyet inkaban kellene walasztanya, el nem walazhattyak wala. —

Hogy nem wolt wolna fewl wewen az Zenth Zyznek Zyz Marianak testebevl, hanem hogy Menyorzagból az Zyzben Zalloth wolna. —

Hogy

Hogy ha walaky welneye, hogy w az w yrafaban chyak egy Christust mondana.

Az yonak altala ennekewm halalth chelekedyk. —

De yghen Zewksegh, hogy ezen dolgot nyilwabban megh magyarazzok es ky feychyewk: Istenben egy alat wagyon, de harom Zewmel: az Christusban kenyglen ket alat, de chyak egy Zewmel. —

De nem azon modra Isten Zwleyenek wallanok kel, my modra amaz istentelen Eretnekfegh wely, mely wallya, hogy wteth chyak new Zerenth Isten Annyanak kel mondany, wgymynth w zwlth wolna Embert, ky annak wtanna leth wolna Istenne. —

De en ymygyen welewm, hogy yolleheth ezfele kesfertetnek modgyaban fokakat elew hozhatonk. —

Kynek az w bezede oly yghen nyayas es oly yghen wygh es annyra edews wolt, wgy hogy ennekem teczyk, hogy az w Zayabol nem annyra bezedewk menyre egy nemynemw mezek zarmaznanak. —

Noha az Isteny Mondafok wgyan yweltnek: El ne waltoztasd az hatarokath, kyket az te atyayd helheztettek. —

Es melyben tartozol lennye nem Zewr Zew, hanem ewryzew, nem kezdeu, hanem kewe-tew, nem elewl yaro, hanem wtanna yaro. —

Nagy kewz wagyon az gyermekseghnek we-ragya kewzeth es az weenseghnek megh eerth wolta kewzeth.

Merth hogy ha egyzewr megh lezewn enghedven ez Isten ellen walo hamyffaghnak Zabathsagha, wgyan rettegewm mondanom, az Kewreztyén Hythnek ky wagafanak es romlasanak mely yghen nagy vezedelme ynnet kwwetkewzyk. —

Hogy az Eretnekewk ys mynth az Ewrdeghewk Zentyrassal byzonyetnak, de hamyffan magyarazwan: Kyket az w gywmwłchyekbewl az az Magyarazattyokbol megh esmerhetny, es hogy ragadozo farkafok, noha ywhoknak ewltezetekkel, azaz, az Zenth yrassal fewdezyk magokat. —

Az w gywmewłchewkbewl wketh megh esmerytewk. —

Akkoron az Keepwtalok ygazaktwl es akkoron az yamborok el fordwłtaktwl — — — meg-esmertettnek wala. —

Ha Istennek fya wagy, bochyasd ala magadath, mert yrwan wagyon, hogy az w Angyalynak paranchyolt te felewled, hogy ewryzzenek teghewdet myndewn wtaydban. —

Ha keneglen ez fele nem volna, Kwwes-
sewk azt, az ky rokon kewzel walo. —

Ty twletewk e (wgymood) Istennek ygheye
zarmazot, awagy chyak ty reatok ywtoth? —

1590. Vifolyban Károlyi Gáspárnak : Bibliá-
ja fol. A Homlok Levele nints meg, a Sark Le-
vele pedig így Végződik : *Vifolban kezdetterett Böyt
elő szombaton, azaz 18 napián Böyt elő hauanac
1589. esztendőben. És el vegextetett Istennek Kegyel-
meiségéből 20 napján szent Jacab hauánac Cbristus W-
runc születeése után ennyi esztendőben 1590 Mants-
kovit Balint nyomtatása által. A kötetje az úgy
neveztetett frantz kötet, 's a Jegyzete illyen :*
III. E. 12.

Hogy a *Textus* 's a *Citatiók* nintsenek min-
denütt ki téve, annak több az oka. Tinódi a
Könyvét szerzette 's nem fordította, ugyan azért
deakúl nem találhatik. Az ő könyvének 's a Dras-
kovitsénak Levelein nintsenek semmi számok,
hogy emlithettem volna azokat. Komjatinak pe-
dig és Pestinek Fordításit olvasván, megnem jegy-
zettem eleinten mingyárt mindenütt a helyet, hol
ezt vagy amazt olvastam, utóbb pedig nem ér-
tem reá, hogy a Könyveiket újra által olvassam.
Némellyeket tsak azért irtam ki, hogy az akko-
ri Magyar Ortografia kitefsék. A miket elő hoz-
tam, abból igen sok megérdemli, hogy újra fel-
vét-

véttesék, de nem mind. Sok tsak arra való, hogy kilátsék, miként ejtették ki akkor ezt vagy amazt. A Könyveknek Kötetjüket 's Jegyzetjüket tsak azért említettem, hogy azoknak a Hazafiaknak szolgálhassak, kik itt Bétsben jövendőben utánnam az említett Könyveinket fel akarják keresni. Mert igen jól tudom én azt, melly nehezen találtathatnak fel azok a Nyelvünket tellyességgel nem tudó Emberektől, ha a Könyv Jegyzetét nem hallyák. A *Sylvester* Új testamentát az első vagyis az Újszigeti Kiadásból fokáig hijába kerestem én itt, ha bár mind Szarka, mind Révai bizonyították, hogy olvasták volna többföris itt a TS. Könyvesháznak Olvasó szobájában, mig végre tsak ugyan reá akadtam.

Az említett hat Irónak Magyar IrásMódja
 ilyenképen vagyon.

	Kom.	Pes.	Syl.	Tin.	Dras.	Kür.
	1535.	1556.	1541.	1554.	1561.	1590.
á.	a.	aa.	ā.	a.ä.	a.aa.	á.
é.	e. ee.	ee.	e.î.	e.e.	e. ee.	e.é.
ó.	ü. ew.	ew.	ö. ü.	ó.	w. ew.	ó.
ú.	w. y.	y.	ü.	ú.	w. y.	ú.
gy.	gy.	gy.	g.	gy. gi.	gy.	g. gy.
ly.	ly.	ly.	l.	ly.	ly.	lj.
ny.	ny. ni.	ny.	n.	ny.	ny.	n. ny.
ß.	z.	z.	v.	ß.	z.	ß.
ts.	ch. chy.	ch.	cz.	ch. kic.	ch. chy.	ts. cz.
ty.	ty.	ty.	t.	ti. ty.	ty.	ty.
tz.	ch.	cz.	cz.	cz.	cz.	tz.

Ezen régi Iróinknak elő hordott Irás Mődjából megtetfzik, hogy a Római Vallásúak legtovább maradtak ama régi mellett, mellyben á. é. ő. ű. fz. ts. így szoktak vólt ki tétetni aa. ee. ew. y. z. ch. Ez az Irás mődja a mi Vallásbéliinknél tartott egész Pázmán és Káldi Idejekig, kik 1620-dik körül adták ki az ő Vallásbéli Munkájikat. Mert tudni kell, hogy Komjáti, Pesti, és Draskovits Katolicusok; *Sylvester*, Tinódi, 's Károlyi pedig Prótestánfok valának.

116. *A Sináról és Sinaiakról. *)*

Ha bár a Sinába jutott Jézsoviták többet találtak ezen Birodalomról 's Nemzetről mondani, mint igaz, az mindazonáltal bizonyos mégis, hogy azt az Ő nagy Régisége, korán kezdett Tsinofodása, nagy Terjedése 's Népszáma, szerentsés Fekvése 's Termékenysége valóban nevezetessé teszik. A való, hogy a Sina koránt sem az, a minek a Népe nevezi, tudniillik: hogy az a Világ Virága, hogy annak legnagyobb 's legszebb Részze, melly körül a Földnek többi Részzei tsak

N 2

kis

---

*) De én itt nem annyira magának a Sinának (Tsinának nevezi a Földnépe) mintsem a Lakosinak Leírását akarom közölni. Az új szavakat, mellyek imitt amott elő jönnek, hátul tettem ki deákúl 's németül.

kis Szigetekként feküsznek, 's mellyhez képest Európánk' tsak olyan vólna mint a Kanári Sziget; de tsak ugyan igaz az még is, hogy a leg régiebb, legnagyobb, leghatalmassabb, 's legnevezetesebb Országok közé tartozik. A nagysága téfzen ki rekesztvén egynehány adózó, de nem egészen meghódolt Országit, 110,000 német négy-szegü Mértföldet, 's a Népszáma ezen a meszfze kiterjedett Földön mintegy 100 milliom Emberre megyen. Ha bár melly nagynak látszafsék is ez a kerékszám, mint egyetlen egy Birodalomnak Népszáma, de ez mégis tsak közép szám ama nagy Számokhoz képest, mellyeket nem tsak régenten a Miszfzionarok, hanem az újabb Időkben a különbbféle Utazók is tulajdonítottak ezen Birodalomnak. Sinát nem tsak a nagy Terjedése 's Népszáma teszik nevezetessé, hanem a fok 's válogatott Termése is a Természetnek mind a három Országiból, az igen egészséges Ege, a Népnek nagy Szorgalmatofsága 's Dolgofsága, melly egyébként a délfelé való Azsiai Népnél fzokatlan, a Vallás Dolgában való nagy Türedelme, a nagy Régiséget jelentő Ország-Kormányoztatásának Módja, a Nép Erköltsinek, Szokásinak, Nyelvének, 's Irásának különös vólta, 's még több egyéb. A Sinaiak Eredetéről az I-rók tsak nem egészen halgatnak, De a Szárma-

záfok még sem oly esméretlen, amint fokban vélik. Az irott Történetek Fogyatkozását ki pótolja a Természet. Az a Nép Termetében, Ábrázatjában, 's Erkölsében annyi Nyomait tartotta meg Eredetének, hogy az iránt épen nem kételkedhetni. A Sinaiak, Mongoloktól eredtek, ugymond *Herder*, amint a Képök, a durva Izök, sőt maga az elmés Mesterségök is mutatja. A Sinaiak csak nem oly fejérek mint az Európaiak. Azonban nálök is a heves Övtől való kifebb vagy nagyobb Távozás teszi az emberi Testnek amaz esméretes különbözését a színre nézve. A Déli Sinának Lakosí tehát inkább barnák, hogysen fejérek. De itt a fejer Személyek (Leányok 's Afzszonyok) nem értetődnek, legalább nem a fő Rendből valók, kik igen ritkán jönnek ki a Házból, 's még azon fellyül Görögfejérral is megfestvén Képöket, valóban fejérek, de idő előtt véneknek is látszatnak. A Sinaiak ritkán halladják meg a közép Termetet. Azon Elrekefztés a többi Nemzeteiktől, mellyben több ezer Esztendőtől fogva élnek, legfőbb oka lehet, hogy igen hasonlók egymáshoz. Többnyire a Fejek hegyes, az Ábrázatjok ízéles, a Homlokok nagy, a Szemek apró, a Szemöldökök kis és fekete, az Orrrok tompa, a Szakállök ritka, a Bajuszok pedrett és hegyes, a Fülök nagy, a Hajök fekete 's

a Hafok kövér. Mind eddig nem bizonyos, ha a Tsetsemök Fejének, régi Móditól vagy rosz Iztől viseltetvén, Nyomással ama különös és egyféle képet adnak e, amint némellyek hirdették. De a bizonyos, hogy ez a Kép formája, nem tekintvén a Sinaiaknak fok Hajtogatásaikra, a legtöbb Jövevényeknek igen visszhatetűző. Amaz *Aetna*iból, egy *Sandvichi* Szigetből való *Tiana* nevű fiatal Ember, kit *Meaves* Angoly Hajós-Kapitány magával elvitt, 's a ki a többféle Európai Nemzetek között előforduló Különbségről gyakorta igen elmésen ítélte, a Sinaiakat nagy megütálással szemlélte. Az ő kopasz Fejek, az ő nagyon kinyílt Orrlikaik, az ő semmit nem ígérő Képvonásaik igen megvetőkké tették őket előtte. Ugyanis a Férjfi Bátorságnak legkisebb Jele sem tetszik ki az Ábrázatjokból, mellyet a nevelésnek 's az Ország Szertartásinak lehet főképen tulajdonítani. Ezek immár fok száz, főt ezer Esztendőktől fen vannak, első tekintetre igen bölts Rendeléseknek látszatnak, de ha valaki vóltaképen megfontolja azokat, azt fogja találni, hogy csak az Észnek 's Érzeményeknek lekötésökre 's az Ember legnemesebb Erejével való Élésnek hátráltatására valók. A Férjfiak a Hajokat egészen le tarolják, ki vévén a Kaponya közepét, holott egy Üstököt hagynak, mellyet

hofs-

hosszúra nőtetnek 's öszve fonnak. Ha a Kor vagy más mi megritkitja vagy szinte megemészti ezen Haj-Tzifrát, tehát bé fontt Kötéssel vagy hamis Hajjal szeretik el titkolni Kárvallásokat, tsak hogy az úgy véltt Tziürától meg ne fosztassanak, 's a Gonosztévőkhöz hasonlók ne láttassanak, kiknek el szokták köztök vágni a Hajokat. A Főrendből való fejer személyek, valamint minden egyéb Napkeleti 's Déli Országokban, úgy itt is szüntelen otthon maradnak, és soha nem mutatják magokat a Házaikon kívül. A Hajokat Kontyba szedik, 's azt nagy és hosszú ezüst Tükkel egy Tsomóban tartják. A Dámák gyakorta bizonyos Fejrevalót hordanak, melly ezüst Darótból fonatott, 's egy kis Kosárhoz hasonlít, mellyről imitt amott vörös Szövetből való Darabotskák fügnek. Lábaikra tekintve a Sinai Szépek főképen méltók a szánakodásra. Mert tudni való, hogy az apró Lábak legnagyobb Szépségnek tartatnak Sinában a' fejer Személyeknél. Azok valóban gyakorta oly kitsinyek, hogy alig járhatnak. Ugyan ez okból a Járások szint oly tántorgó mint a Ludaké. Hogy ezt a véltt Szépséget el érhesék, a Leánykák, mihent járni kezdenek, legottan réz vagy vas Bádogból tsináltt Tzipőt viselnek. A való, hogy ez a szorítás a Lábak növést meg nem engedi, azokat

igen kitsinyeknek hagyja, de egyzsersmind azt is okozza, hogy alig birhatják el a Testet. Ezen Termézfzet ellen való Szokásnak Eredete nem bizonyos ugyan, de a ki a Sinaiakat közelebb-ről látta 's esméri, azonnal észre veszi, hogy tsupán a Féltés szerzette azt. Ez az Irigysfzv, melly tsak nem az egész Napkeleten a szép Nemet zár alatt tartja 's tömlőtözzi, hozta bé ezt a' kegyetlen Szokást is, tsak hogy az Afzfzonyok fokát ne járhaflanak. Annyiban Szerentse mégis reájok nézve, hogy ez a Lábrontás tsak a gazdagabb Házaknál történik, hol a Fejéfnép dologtalanúl is el élhet. Mind a két nembéli előbbkelő Sinaiak a Körmeiket oly hofzfzúra nőtetik, amint lehet, azokat minden motsoktól oly tisztán tartják, hogy által láthatni rajtok, 's hogy éjjel Ágyba fektekben megörizhefsék, Bambus Nádból kézfzült Tokokba dugják. De ez is tsak a Gazdagabbak' Szokáfok, mert a Munkáfaik fzint úgy elvágják Körmeiket valamint mi, különbben nem dolgozhatnak. Semmi Nemzetben annyi Vak nem találkozik mtnt ebben. A Ruházattyokat részfszerént a nálók megfordúltt Utazók, részfszerént a Portzellánon 's más onnan érkező Ingó-min le festett Képeik így adják elő: A közrendü Férjfiak többnyire hajadon Fövel járnak; azok mindazáltal, kik gyakran és fokáig

a Napon forognak, ugymint a Halászkok és Szántók-Vetők, a Fejöket Házhéj képü tarka Bambus Kalapokkal fedik. Ezek után legszokottabbak ama Töltsér képü fontt sipkák, mellyek Fátyollal vannak béllelve, 's fent a' Tetőn egy Gombal meg ültetve. Az Előbbkelőknél ezek a sipkák egy darab vörös nyers Selyemmel bé vannak boritva, melly fellyül oda van varva, 's köröskörül lefüg. A Gomb kinek kinek Rangja 's Értékje szerént Aranyból, Ezüftből, Drágakövekből, Gyántakőből, Rézből, vagy Üvegből áll. Némellyek hátúlról a sipkán két Evet Farkot viselnek Rangjoknak Tzégérjéül. A középrendbéliek fekete selyem Sipkákat hordanak, mellyek bársonnyal vannak prémezve, vagy pedig egészen Bársonyból valók, majd az említett vörös selyemmel, majd a nélkül. A Vendéghajról 's a Nyakravalókról semmit sem tudnak. A Szegényebbeknek minden Ruházatjok egy gyapott szövötvéből való Dolmányból 's bő Nadrágból áll; de gyakran még ezek is hibáznak, kihezképest sokszor meztelen lábú Félmezteleneket láthatni. A Gazdagabbak közönségesen hoszszú és bő selyem vagy gyapott Ruhákat viselnek, mellyek közül az alsó fejer, a felső pedig fekete vagy ibolya színü. Ezek a Ruhák a mi Háziruhánkhoz, *Schlafröck*hoz, igen hasonlók, mert sem Rántzaik,

fem Gomblyukaik, fem Hajtókáik nintsenek. Söt Bélések fintsen, 's ebből általláthatni, mellyet különben nehéz el hinni, mi módon eshetik meg, hogy a Sinaiak télben gyakorta 12 's 14 ilyen Ruhákat is viselnek egy más felett. *) A téli Ruháikat Mentebörökkel igen szeretik béleltetni. Erre az Árúra mostan felettebb fok pénzt el vesztegetnek a Sinaiak, mellyet az Angoly kereskedők, az Orosz Mentebör Kereskedésnek nagy kárára, egy időtől fogva Kanadából 's Napnyugoti Amerikából bőven juttatják kezökbe. Az említett Ruháik előlről le felé apró gömbölyű többnyire megaranyozott 's egy mástól megszűeső Gombokkal vannak megültetve, mellyek számára Sinórból készült apró Török úgy vannak el helyheztetve rajtok, hogy a Ruha a bégomboláskor Mellyökön megkettőztetik. Az Újjaik ezen Ruháknak igen tágofak, 's jóval hosszabbak az Urok kezeiknél. A Lábok a hosszú Ruhájtól tsak nem egészen béborittatik. A Nadragjok hosszú 's felettebb bő, melly a Test körül 's a Térd alatt megkötetik. A Szárkap-tza helyében bizonyos sáruik vannak felyem vagy gyapott Szövetből, mellyekre húzzák a Tzipöiket

---

*) Nálunk is módiban volt egykor, hogy a hidegebb Időben 3 's 4 Mentét is viseltek egy más felett.

ket 's Tízmáikat. Ezeknek az Elejek igen hegyes, 's mint a Hajó orra fel áll, hátúlról pedig nints femmi fark - emelőjük. Ezen Tzipők 's Tsizmák Difznó Börből valók, 's gyapott Fonállal vannak öfzve varva. Azonban éfzre kell venni, hogy a Ruhájoknak nagyobb vagy kisebb Drágaságok annyira a Rangjokhoz vagon szabva, hogy ezt a különbözést telleséggel nem szabad által hágni. Így például: tsupán a Bontzoknak *) szabad hofzszú szürke Ruhát, a Tsáfzari Nemzetségnek sárgát, a Mandarinoknak vöröset, 's a Gyáfz viselőknak feiéret viselni. A' Mandarinoknak Rangjok az Övön való Gyöngyöknek finóri által szokott jelentetni. Az első renbéli Mandarinok Mellyökön 's Hátokon egy négszegü Pofztót viselnek, mellyen a Tifztségöknek Jele van kivarva. Az Ünnepléskor a Tsáfzár rendszerént sárga Bársonyból való hofzszú Ruhában jelenik meg, mellyen elől és hátúl a fok sárkányt 's egyéb Tsuda-állatoknak Képeiket himmel kivarva láthatni. Sokan azt tartják, hogy ez a Sárkány is Tatar Eredetet jelent. Ugyan akkor a Tsáfzár egy hofzszan - gömbölyü Koronát visel a Fején, mellyről 12 Gyöngy-finór füg le. Az afzszonyi Ruha a Férjű Ruhától keveset különböz.

*) Ezek a pogány vagyis bálvány Papjaik.

böz. Többnyire az Aszszonyok hajadon Fővel járnak, Hajokat a Kaponya közepén öszvekötik, 's hogy fok Hajok látszafsék, azt idegen Hajjal bővitik. A felső és alsó Ruhájok szint olyan mint a Férjfiaké, tsak hogy egykevefsé szorosabb. A Szegényebbeknek Öltözetök gyakorta egy Darabból áll. Az Ortzamázzal nálók igen él a Fejérség. A Tzipők szint oly hegyesek és farkatlanok mint a Férjfiaké. Körmeiket is szint úgy nőtetik mint a Férjfiak, ha az Értékjek 's Dologtalanságok megengedi. A Gyermekek' Tzifrájok a Lábaikon 's Kezeiken való ezüst Gyűrők, 's Mellyökről le függő Vertelékek. A szegényebb Fejérséget naponként láthatni az Útfán 's Tsónakokon, kihezképest nem nehéz a Ruháját le irni. A főrendü Fejérség Ruhájáról nem lehet oly bizonyost mondani, mert ezek szüntelen ott-hon maradnak, 's a Férjfiaktól külön laknak, mi okból az Európaiaktól soha meg nem láttatnak. A mit felölök tudhatni, azt a Sinai Férjfiak Beszédjöknek, onnan érkezett Rajzolatoknak 's Irottképeknek, vagy a Szabóiknál találtt Ruházatoknak lehet köfsözni. — Ifjak és Vének mind a két Nemből dohányoznak. Az igen kicsin Pipáik sárga vagy fejer Értzből valók, mellyek a Makk Kupakjához hasonlók. A Pipaszárok hofszú és fekete fa. Minthogy gyakorta pi-

Pipáznak, a' dohány Zsatskót Pipástól az Órdalokon szokták mindenkor hordozni. A köz Afzfonyokat mindennap láthatni, hátulról Gyermekkel 's előlről Pipával, Hajókon az Evezőket mozgatni, vagy a kormány mellett. — Ha bár a Sinaiak esznek háromszor 's négyszer is napotfzaka, az Ételök 's Italok még sem telik fok Pénzbe 's Időbe. Mert a Törökök módjára szaporán esznek, fokféle Ételök nintsen, 's azoknak készítették igen együgyü. Kenyerök nintsen, de a helyett Riffel élnek, melly is legfőbb Ételök. Azt vízben főzik, azután a Vitztől elválasztják 's melegen eszik. Disznó-hús, Halak, 's kerti Zöldségek vétetnek hozzá. Egy Riffel teli kalán legszokottabb Alamisnájok a Szegényeknek. A marha-húst igen ritkán eszik, hanem inkább Barány és Ketske-húst. De mégis semmit sem esznek gyakrabban a Disznó és Rétzehúsnál; a melly házi Állatokat legnagyobb számmal nevelik. A húst átaljában igen apróra vagdadják, 's osztán úgy tárolják. Az Afztalnál nints kanalok, mert semmiféle Levest nem esznek; se késök, mert az előtt már minden felaprított; se Villájok, se Abroszok, se kendők. Tsak a Gazdagabbak ülnek székeken az Afztalnál, 's kendő helyett kezkenővel élnek; a Szegényebbek a meztelen Földön ülnek körül

Ris Fazékjokat. Az egész asztali készületek mind a szegényeknél mind a Gazdagoknál, egy Személyre nézve, áll egy vagy több drágább vagy ótsóbb portzellán Tsészékből, 's két Eléfant-agyarból vagy Ebánfából való Páltzikákból, mellyek egy nyomni hofszak. Kiki egy Vako-lóval vészzen az öreg Fazékból tulajdon Tsészéjébe, azt a bal kezével a' Szájához tartja, 's jobb kézzel a Páltzikákkal tömi Torkába az Étket. Azon közben a Szalonnát, Húst, vagy Halat szeletenként eszi, 's bizonyos Füge képü apró vörös Gyümölsöt. Némelly Utazóknak Beszédjök szerént a Sinaiak meg eszik a Ló, Szamár, Kutya, 's Patkány Húsát is. Ezt könnyen el hitethetni, ha meg emlékezünk, hogy a Ló és Szamár-hús a Tatóroknak igen kedves Falatjok, 's ha tudunkra vagyon, hogy Sinában fok ezer Ember egész Észtendőtfzaka tsupán a Hajókon él, 's azzal táplálja magát, a' mit a többi Hajók mint semmire valót, a Vizbe kivetnek, ugymint döglött Rézvéket 's Disznókat. A Békák, mellyek a' mi Varas-békáinktól nem igen különböznek, 's a Sinai Városokban minden útfzákon Kofarakban elevenen árúltatnak, a Sinaiaknál nagy betsben vannak. Az ő szokott Italok az Asztalnál a Táj és Nádméz nélkül való Téviz, vagy pedig *Samsu*, egy hitván Égettbor, melly Risből ké-

készítetik. Spanyol országból fok Bor vittetik hozzájuk, sőt magok is bizonyos *Pausto Gyümölcsből* fajtolják amaz úgy nevezett Mandarinok Borát. De ők mind a nyers, mind pedig az égett Bornak Ivásában igen mértékletesek. A való, hogy az Európaiak Példája közülök is fokakat immár megrontott. A Kávétal nálok nintsen szokásban, ámbár, ha az Európaiaktól hivattnak, azt meg nem vetik, 's ezt a Gyümölcstöt könnyen termeszthetnék vagy magok, vagy pedig Jáva szigetből, melly hozzájuk közel esik, ótson megkaphatnák. — A Házaik nem igen tekintetefek, többnyire Móról valók, 's tsak egy vagy legfellyebb két szegésűek. Alatt a Szobák 's az Udvar hofszú négysegű Kövekkel vannak ki rakva, a felső Szobák pedig Deszkákkal terítettnek. A Szobák magofak, 's a Házhéjak nem lapofak, mint egyéb Ázsiái Országokban, hanem lejtősek, 's Tseréppel vannak befedve. A Garáditsaik Fából vagy Kőből állanak, de azok igen szorofak, 's a Fokaik felettébb magofak és szükek. Többnyire a Szobáknak tsak egyfelől vannak Ablakaik, mellyek hofszak és szükek. A négysegű üvegek a Gazdagabbaknál Gyöngyházból állanak, 's a Szegényebbeknél Tsigahéjből. Magában az üveget és ónat a Sinai Ablakokon soha nem látni. 'S minthogy

ez ilyen Ablakok kevés Világot bocsátanak a Szobáikba, ahoképest nappal tsak nem' fzüntelen nyitva hagyatnak, éjjel mindazáltal a Szárnyas-egerek 's egyéb éjjeli Bogarak 's Tsúfzómárfzó miatt zárva tartatnak. Az alsó Szegésnek kevés az Ablaka, 's az is tsak az Udvarba szolgál. Sok Szobáiknak Ablakjok fints, hanem tsak az Ajtók által nyernek Világot. Az eféle Ajtók többnyire a Kert felé vannak, a nagy meleg miatt fzüntelenül nyitva tartatnak, 's Nánkinból való Kárpittal megvannak akasztva. Mind egyik Szobában hofzfú Sinórról fűg egy Lámpás. Ezen Világításon kívül vannak még más Gyertyáik is Viaszból és Faggyúból. A Falak fejár vagy festett finom Papiroffal vannak bé takarva, mellyekről imitt amott a régi Bóltseknek szép Mondáfiyal bé irott Táblák fűgnek. Ágyak helyet Ágyfzékkel azaz Szofákkal élnek. Nyárban a Házaikban fok Gyékek tartózkodnak, de Téltre el-
tűnnek. A Sinaiak nem gondolnak velek, mert femmi Terhökre nintsenek, hanem inkább Hafznokra, minthogy a Szobáikat minden bogaraktól 's férgektől ki tífztitják. Ellenben bizonyos Szunyogoktól fokat kell fzenvedniek, mellyek éjjeli zúgáfokkal alkalmatlankodnak, 's Fulánkjokkal igen veszedelmefek, mert a Tsipéfök gyakorta Daganatokat 's egyéb nehéz Betegségeket

okoz. Az Európaiak éjjel Szunyoghálóba szokták magokat bétekerni. Legnevezetesebb Eszköze minden lakott Szobának a házi Bálvány, melyet arany Papiroffal vagy más mivel ki tzipfrázott Almáriomban tartanak, 's melly előtt reggel és esttel Gyertyákat gyújtván ájtatoskodnak. Ezek a Gyertyák rend szerént Bambus Forgátsból állanak, mellyeken fent körös körül Vérfa Fűrész-hulladék vagyon gummival ragasztva. 'S mint-hogy esttel a Pagodákban, Házaikban, Ajtaik előtt, az Útfázokon, 's a Hajókon meggyújtatnak, tehát a Városokban igen szép Látományt szereznek, de a' melly az alkalmatlankodó Füst által, mellyet okoznak, fokot el vesz a Szépségéből. A Bálvány számára a Gyertyák mellé *Samsu*, Viz, 's egyéb Eledel is szokott helyheztetni. Az Ablakaik előtt szeretik az apró Élőfákat, nem külömbben az Arany és Ezüst-halakat Fazekakban 's üveg Tsészékben tartani, mellyeknek Szineik igen szépen játszanak. — Valójában elmondhatni, hogy Sinában úszó Városok és Faluk vannak; mert a meddig érkezhettek az Európaiak, mindenütt Hajókkal egészen találták béboritva a Tengert, Tavakat, 's a Folyókat. Mindenfelől tele van a Viz az érkező 's távozó Hajókkal, 's közel a' Városokhoz a' Hajók Sokasága gyakorta olly nagy, hogy a Jövők 's Menők nem

is járhatnának által, ha a többi Hajók és Dereglyék nem vólnának öszve kötve, 's illendő útszakot imide amoda nem tsinálnának. Az igen tsalatkoznék, a' ki azt vélné, hogy ezen Hajóknak Tulajdonosaik merő Hajófok 's Halászkok. Többnyire valamelly Kereskedést vagy Mesterséget üznek, 's Feleségeikkel, Gyermekeikkel, Disznaikkal, Tyúkaikkal, 's Kutyaikkal szüntelen rajtok tartózkodnak. Gyakorta egy kis Ládikon dolgoznak, hálnak, sőt fokban egész Életjököt ott töltik el. Minden Tsólnak Eszközök két Sinai Táblákból, mellyek az említett szép Mondásokkal megvannak írva, egy Lámpásból, egy Ris főzésre való Fazékból, 's egy Bálvány tartásra való Szekrényből áll. A' Gyermekekre hátúlról Tök Kulatsot kötnek, hogy olly könnyen el ne merülheffenek, ha a Vizbe találnának esni. Sok ezeren születnek, házasodnak, élnek, és hálnak meg ezeken a Hajókon 's Tsólnakokon, a mellyeket ők Sampányoknak neveznek, 's vannak járó, terhes, halász, 's úri Sampányaik. Ezek közül a halász és terhes Sampányok azok tulajdonképen, mellyeken olly fok Emberek laknak télen nyáron, ámbár nagyságokra nézve a Tsólnakinknál nem igen nagyobbak. Jobbára Bambus Náddal vagy Szalmával fedik bé, hogy az Eső 's Nap ellen védelmezhefsék magokat. Ha ez az

Élet Mődja már magára nézve is visszsa tetfzik nekünk, mennyivel nyomorúlttabb még azon tekintetből is, hogy (az ott megfordúltt Utazók Bizonyságok szerént) a Sampányoknak szegényebb Lakosi kéntelenek táplálásokra fordítani azon megromlott Eledeleket, 's többi között a megdöglött Sertéseket, mellyeket az Európai Hajók vetnek ki a vízbe. Ugyan ez adott okot arra, hogy az Európaiak a megdöglött Sertéseiket Kövekhez kötve meritették el, tsak hogy reménységök se leheffen a Sinaiaknak ezen Nyereséghez. Mert nagy Időtől fogva észre vették immár, hogy tsak az Ő Sertéseik vesznek el, 's minekutánna a Sinaiaknak fok más Tsalárdóságokat magokon tapasztalták, azon hihető Gyanuba estek, hogy a Sinaiak Bors - port vagy másmit adtak a Sertéseiknek, hogy ez által Életek veszvén, ha a Vízbe vettetnek, Ők azokat kihalászbafsák, 's az Evéssekre fordithafsák. — Az Afzfzonyok Dolga a Gyermekek Nevelés, a Konyhára való gondviselés, a' Fonás, 's a Szövés. A' fonó és szövő Szobák az Útszától meszfze a Házban hátúl vannak, 's ezek a munkás Leányok 's Afzfzonyok a Jövevényeknek szint úgy nem engedik magokat meglátani, valamint a főrendü Fejérnép, az alatt hogy a szegényebb sorsú Afzfzonyokat szüntelenül láthatni az Útszákon 's Hajókon, és sokszor tsak fé-

lig bé fedve. Ha valamely Jövevény bé talál ez ilyen Müházba tévelyedni, legottan ott hagyják a Munkát 's elfutnak. Ellenben a Férjfiak nyitott Mühelyekben dolgoznak, 's minden mellett Elmenőnek szabadsága vagyon, a Dolgaiknál meglátogatni őket. — Egy Nép sints az egész Világon, ki a Tzeremóniákhoz, Komplementumokhoz, 's Fej és Test Hajtogatáshoz annyira köténé magát, mint a Sinai. Nints olly tsekély 's alávaló Dolog, hogy arra tekintve Utafitások ne volna, és pedig ollyan Utafitások, mellynek Követése vagy Nemkövetése nints kedvökre hagyva. Azon Udvariság, mellyet kéntelenek véghez vinni, többnyire magában immár türhetetlen, de még fokkal türhetlenebbek azok a Parantsolatok, mellyeket az Ő szent Könyveik szabnak iránta. A tárfalkodó Élet Módját annak kiszabott Rendje szerént itten tanulni kell. A szent Könyveik közül egyik három ezernél több ilyen Udvarisági Rendeléseket foglal magában. Hogy ha hasonló Rangú Személyek találkoznak öszve, tehát a bal Kezöket fel emelik, a jobbikat reáteszik, mind a kettőt le botsátják, 's azon Állásban magokat egy kevesfé meghajtják, erre a Kezeiket fel emelik, 's ezt mondják: *Hoa, Hoa*, az az: *Jó, Jó*, avagy *Kin, Kin*, a mivel egymásnak barátságosan Jót kívánnak. A Meghaj-

tásnak nagyobbak kell lenni, ha a' másik nagyobb Rangú. A Főrendbéli előtt Térdre esnek, 's Fejökkel a Földet érik. Ha valakihez bélépnek, ha leülnek, a Té Tséfze elfogadáfakor 's annak letevésekor, ha esznek, isznak, dohányoznak, pöknek, köhögnek, ptrüszkölnek, finganak, felkelnek, mindenütt ezer különbbféle Szóllásokkal 's Hajtogatáfokkal kell élni, mellyeket nem szabad el hagyni. A Tzeremóniákra ez a szoros Figyelem nem tsak a Gazdagoknál 's Főrendbélielnél uralkodik, hanem a' jó Barátoknál 's Rokonyoknál is. A Sinai az ő legjobb Barátját sem meri másként magánál fogadni, hanem tsizmáfan. Ha ki valakit meg akar látogatni, annak előre Látogatási Levelet kell küldeni, melly is egy árkos Papirosból áll, a' mellyen festett Virágok közt sokféle fennyen hangzó udvari Hizekedések 's Ajánláfok vannak felírva, például: Uraságodnak tökéletes igaz szivű Barátja, 's Tudományjának mindenkori Tanítványja kikéri magának, hogy mint olyan Kötelefségét és Szolgálatját egész földig megmutathassa. A' Levelekben véghez viendő ezerféle Szóllások is ki vannak szabva. Mind ezen erőltetett Udvariságok el nem mellőzhetik mégis, hogy a Jövevények vagyis Európaiak, ha az útszákon kereftül mennek, a tsintalan Ifjaktól, többnyire a Vének Helyben

hagyásával, Kövekkel ne késértessenek, 's a Városban rész szerént a Zseb-tolvajoktól meg ne lopattassanak, rész szerént a Kő hagyítással meg ne sebesítessenek, a Városon kívül pedig, ha egyedül járnak, mindentől, a mit magokkal visznek, meg ne fosztattassanak. — A Gyermekek-szülés, főképen ha fiú, igen jeles Nap a Házoknál. Valamennyi Rokonyok mind Ajándékot és Szerentsézést hoznak, 's Vendégül maradnak. Harmadnapra a Magzat megmosfattatik, 's erre az Ünnepe még jelesebb lesz. Mind ezek mellett is, az Utazóknak Bizonyítárok szerént, a Szülőknek a Felsőbbségtől Engedelmök vagyon, az aszfzonyi Nemből való Magzatjaiknak, kiknek Tápláltatások terhökre válik, Megöléséhez. Szörnyü Dolog csak olvasni is, miként szoktak sokan közülök ezen kárhozatos Engedelemmel élni. Mert vagy a Bábákkal, egy kis Jutalomért, megfúlasztatják Teknyőn a meleg Vízben az alig született Kisdedet, vagy pedig, hátához kötven egy üres Tököt, a Folyóvizbe vetik; a mit, hihető, azon okból tselekeznek, hogy a Tsetsemő azonnal el ne merüljön, 's ha valamelly Szánakodó kívánná, azt elevenen kihúzhaffa 's meg nyerhesse; vagy az Újszákra ki teszik, hol, leginkább a Városokban, minden reggel Talyigák jönnek, mellyekre ezen Kisdedek felrakatnak, 's Vermekekbe

be helyheztenek, de a mellyek bé nem borittatnak, tsak hogy még némellyik valamelly irgalmas Muzulmántól ki húzattathassék. De igen kevesen részesülhetnek ezen Szerentsében, mert minekelőtte a Talyigák jönnek érettek, már sokan az Ebektől 's Disznóktól elevenen felfalattatnak. A Missióbéli Papok, kik egyébként Sináról mindenkor igen is ditsérve szólnak, azt mondják, hogy tsak három Esztendő alatt *Pe-kingben* 9700 illy Gyermekeket számláltak, kiket eképen a Vermekbe szántak. 'S hát még melly nagy Számok lehet azoknak, kik azonközben az Útszákön 's olly Helyeken veszték el, ahova ezek a Papok nem jutottak; kik vagy a Barmok által tiportattak öszve, vagy Vizárkokban 's a Teknyőnek meleg Vizében fúladtak meg. A való, hogy ezen Tudósításokat Szívem Fájdalmával irtamle, 's hogy a jó szívű Embernek azokat elhinni igen nehéz, de hijába fáradtam, hogy meg táfolhassam, úgymond a Szerzőm. Ha bár sokan kételkedtek benne, minekelőtte Sinába jöttek, de a sok holttan úszó Gyermeke, 's a Sinaiaknak kimondhatatlan Érzéketlenségök 's Irgalmatlanságok azt végre elhitették velek. Tsak a bizonytalan még, ha a Felsőbbség tellyes Engedelmevel történik e ez a Szörnyőség, 's ha ama holttan úszó Gyermekek véletlenül nem estek

e a Vizbe? — A Főrendbélieknek Nevelésök elég jó volna, ha fok hijába valóval nem vesztegetnék az Idejüket, 's inkább a Szivök vezetnék a Szépre és Jóra, hogysem a külső Tagjok. A Nyelvökkel 's Betüikkel való szüntelen Bajlódások alig hágy nékik annyi Időt hátra, hogy ama szám nélkül való Tzeremóniabéli Szólás és Hajlás Módjaival megesmérkedheffenek, miként kellefsék, például, valakinek illendöképen egy Té Tsészével kedveskedni, 's kinek kinek Rangja szerént minden adandó Alkalmatosságban Meghajtást tenni és felelni. De még ezt a Nyelvbéli, Írásbéli, 's Erköltsi vagyis inkább Udvariságbéli Oktatást is tsak különös Tanítóktól nyerhetik, mert nyilván való Oskoláik nincsenek. A Szegényebbek Magzatjaik minden Nevelés 's Tanítás nélkül korofodnak, ugyan azért a Birodalombeli nyilván való Szolgálathoz igen ritkán juihatnak. A valamivel fővebb Tifztségeket tsak a Gazdagok érik el, de nem azon okból tsupán, hogy a nyertt Oktatás által azokhoz alkalmasabbakká tettettek, hanem mivel valamint a legkisebb úgy a legnagyobb Tifztségek is Pénzen megvehetők, amint ezt a Sinaiak magok se tagadják. — Minthogy azon Kötet, melly a Szülék 's a Magzatok között találkozik, Mustrául szolgált az egész Sinai Birodalom Alkotvány-

ványjának, 's a Kormányozás Talpkövének vette-
 tett; minthogy felfelé, a Rendeknek egész Gará-
 ditsa által, kiki mint Fiú a maga Fellyebbvaló-
 ját mint Attyát tartozik tisztelni, 's tőle a leg-
 nagyobb Büntetést türöképen 's alázatosan kelle-
 tik fogadnia; tehát el gondolhatni, hogy a Szü-
 léket illető Tiszteletre és Engedelmeszségre a Si-
 naiak nagyon vigyáznak. — A Házafságok a Gaz-
 dagabbaknál nagyobbára minden személyes Haj-
 landóság nélkül köttetnek. Mert az Atyák a Fiaik
 's Leányaik számokra az Egybenkelés Alkuját fe-
 lettébb korán, sőt olykor a Születésök előtt im-
 már megteszik. Ha tudni illik, két olly Férjfiak
 Feleségi egyfzersmind terhesek, kiknek tetfzenék
 az Öfvesógorosodás, tehát a születendő Magza-
 toknak Attyaik megegyeznek abban, hogy azon
 Esetre, ha egynek Fia 's másnak Leánya leend,
 azok el érvén illő Idejeket egybenkellyenek. En-
 nél mindazáltal fokkal közönségesebb azon Eset,
 hogy, tudniillik, az Atyák Gyermekeiket igen
 korán és fokkal hamarább, hogysen arra valók,
 eljegyzik, 's meghatározzák az Egybenkelés Ide-
 jét is. A Kínálást mindég a Fiú Attya szokta ten-
 ni, 's a Völegény soha meg nem láthatja Jegye-
 sét a Menyekző előtt. Annak idején ezt egy Pa-
 lankinban vagyis Hordószékben Muzsikával 's ké-
 sérő Sereggel hozzák a Völegény Házába, ki is

Ötet a Kapu előtt elfogadja, 's az Annyának és Hugainak által adja, hogy az alatt gondját viseljék, míg ő más Szobában a Vendégül érkezett Férjfiakat megvendéghelheti. Ha nem tetfzik néki, tehát visszfa küldheti, de akkor a Pénz, mellyet a Vőlegény Attya a Menyaszszony Attyának le-
 tett az Eljegyzéskor, elvéfz. A Menyaszszony ezt az igen ditséretes Tanitást hozza az Attya Házából, hogy, tudniillik, Férje Szüleit bétfűlje, Sógor-afszonyival békefűségben éljen, Férjét szerrefe 's tífztelje, Magzatit jól nevelje, takarékos, mértékletes, és tőrő legyen, 's tsak ahoz láfson, a mit a Férje biz reá, 's a mit magával hoz a Kötelefűsége. Mind egyik Férjfi annyi Felefűsége vehet, a mennyit akar, 's el táplálhat. Jobbára mégis egy fűzokott lenni a fővebbik. Kiki úgy bánhatik a Felefűségeivel, amint kedve tartja, 's ha valamellyiket, vagy azon Eűfetben, ha tsak eggyel birna (mert fokban Szegénységűől kéntefűlenek eggyel meg elégedni) ezt az eggyetlen eggyet is haragjában megűli, tehát legkifűebb Bűntetűse fűem leűz. Az ázfiai Irigyfűzűv úgy megfűzfűtotta itten minden legkifűebb Szábadságtűl az Afűzfűzűnyokat, hogy még a Férje Attyának fűem szabad a Menyét meglátogatni, ki vévén a legfűzűgűnyebb Embereknél, kiknek Dolgaik meg nem engedik, hogy a Felefűsűgűket bétűfűkhaűfűsűk. Ezek
 kö-

közül fokban ama Dereglyéken tartják Menyekzőjüket, a mellyeken laknak egyébként is. Ezekre az úfzó Házokra akkor apró Zászlók dugatnak, a Fedelökre papiros Koronák, Virágok, és Gyümölcsök tétetnek, 's éjjel Lámpások akasztatnak, sőt Muzsikát is hallani. Az egész Menyekző Üllésében a Vallásnak 's Papoknak nints legkisebb Részők, ki vévén hogy a Tiennek vagyis az Istennek az Öszvekeltektől, minekelötte évéshez kezdtek, egynehány darabka Hús és tsep Bor áldoztatik fel. — A Sinaiak igen fokot tartanak a fényes Temetésekre, 's az illendő Takarításra. Ezen Szokásnak az Oka lehet főképen ama nagy Tisztelet, mellyre a Magzatok és Maradék a Szüleikhez 's Eleikhez nem tsak a Természet Törvénye által, hanem az Ország Törvénye szerént is már fok száz, sőt ezer Esztendőktől fogva köteleztetnek. A Sirhelyeiket szabadon szeretik. A Városokban és Falukban fentki nem temettetik. Jobbára a Hegy oldalában rendelik Sirkertjököt, 's a Koporsón apró és nyitott kis Kunyhókat épitenek, mellyek felkerekesek 's egy Vaklyukkal birnak, mellybe a Füstödény tétetik. Az Ajtó helyét egy felemelt Kő foglalja, mellyen fel van jegyezve az oda temetettnek Neve, Tselekedetei, 's Története. De nem minden Sirhelyek egyfélék. Midőn valaki

meg-

meghal, tüstént befedik fejér Ruhával, 's így három Nap által hagyják; azután fejér tafota vagy gyapott Ruhába öltöztetik, 's a Sirládába behelyheztetik. Ezt a HalottSzobáját vastag Deszkákból készítik, belől megszurkozzák, 's külől Jap Gyántárral bé mázolják, hogy a Szag által ne jöhesse. Azután a Házban a legszebb Szobába bé állítják, elejbe egy Asztalt tesznek a Halott Képével, melly körül egynehány viafz Gyertya és Füstfzer ég. Ha a Rokonyok és Jóbarátok a Temetésre öfzvejöttek immár, a Temetés Rendje így kezdődik. Előre egynehány Férjfiak mennek, kik holmi apró Zászlókat, Lovaknak, Tevéknek, 's Raboknak Képeiket, 's Füstszert visznek. Azután érkeznek a Muzsikások, kik ollykor Sipot vagy másmit fújnak. Ezekre a Bálvány következik, egy fából faragott 's megaranyozott Emberi Kép *Palankinban*, annakutánna a Padok közé rekesztett Halott szép Menyezet alatt Bambus Rúdakon vitetvén; végre a Bánatosok, kik között mindenkor pénzen fogadott Siránkozók is találatnak, a Rokonyok, 's a Házinép a Fő körül való fejér Keszkenyökkel, vagy egészen fejér Öltözetben. Ha egyszer a Halott el van temetve, kiki egy egy Követ téfzen a Sir felibe, mellyekre azután (ők tudják mire, ha Bálványnak Kedveskedésből e, vagy a Halott-

lottnak Táplálására, nem tudom) Rist, Gyümölcsöt, 's Pénzt raknak. Az mindazáltal nem bizonyos, a mit némellyek irnak, hogy ezek a Halottak Szájába dugatnak; hogy a Temetés egész hét Napig tart; hogy ollykor csak hat Esztendő múlva a Halál után vittetik véghez; hogy a Halottakat egynehány Nappal a Temetés előtt a Vizen Muzsikával szépen meg világított Dereglyékben fok késérő Tsólnakokkal vizik sétálni. Ezek az utolsó Tudósítákok talán onnan eredtek, hogy a Rokonyok minden Esztendőben a Sirhoz ki járnak Ajándékokkal, a rajta növä Gyomot ki tépik, 's ott azon ülve némelly Étkekkel élnek, vagy hogy Temetés Nap Estjén a gyászos Rokonyok Muzsikával 's Világítással egyet fel 's alá fordul a Vizen. A Szüléket három Esztendeig, 's a Hitestársok egymást hét Hétiig gyászolják. A Koporsónak Meglátogatásán kívül vagyon még egy más Szokások, a mi által a Halottakhoz való Tiszteletjüket mutatják, 's nagy Idő múlva is megemlékeznek rólok. Ez abból áll, hogy minden gazdagabb Háznak van egy nagyobb Szobája, a melyet Elei Palotájoknak neveznek, 's holott sorral a Képeik fel vannak függesztve. Ebbe a Palotába nagy Tisztelettel szoktak lépni, a léfessett hóltt Eleiket a Vendégek előtt áldani, 's rólok való Emlékezetjüket esztendőnként egy Lak-

kozással benne ülleni. Gyakorta láthatni Sirkert-
 jeikben olly Halottakat is, mellyek a Földön fel-
 lyül állanak Koporsóikban, és soha földbe nem
 temették. Ezek az ollyan Jövevényeknek Te-
 steik, kik az Országban Rokonyok 's Esmérősök
 nélkül haltak meg. — Semmi nem lehet esmére-
 tesebb a Sinaiaknak ama nemzeti Büszkeségök-
 nél, melynél fogva magokat a legrégiebb, leg-
 nagyobb, legerkölsőfebb, 's legnevezetesebb
 Nemzetnek tartják az egész Földön, 's magokkal
 telleffen megelevedve ezernyi Esztendőktől fogva
 azon egy Garáditson maradnak. Ugyanis olly ke-
 vély Vélekedésben vannak az Erköltsi, Orvosi,
 's Tsillagász Tudományjaiknak 's Mesterségeik-
 nek Allapatjokról 's a Kormányoztatásoknak Je-
 lelségéről, hogy nem tsak semmi Alkalmatóságot
 nem keresnek, mellyel meggazdagíthassák mago-
 kat a többi Nemzetek Tudományival, 's Hibái-
 kat egyben másban megjobbíthassák, de még az
 arra vezető Alkalmatóságot is, mellyet az Eu-
 rópai Nemzetek gyakor Látogatások szerez né-
 kik, büszkén megvetik. Igaz, hogy azok az Elő-
 ségek, *Vorzüge*, a mellyekkel, Vélekedésök sze-
 rént, minden egyéb Nemzeteket meghaladják,
 nem mind tsupán a Képze'ödésökből valók, mert
 ha a Sinaiakat a többi Ázsiabéliekkel egybe vet-
 jük, 's meggondoljuk, mi régtől fogva vannak

ezen Előségek birásában, tehát némelly tekintetben igazak. De nagyobb részről mégis ez a káros nemzeti Büfzkeség tsak a Hazának vak szeretéből 's tapogatható Tudatlanságból származik. 'S noha egyébként a Nemzeti Büfzkeség, ha a máfokkal való öfzvehasonlítás után Honjában hátra maradást lát, a Tökélletesedés után törekező Igyekezetre vezethet, amint némelly Nemzetek Példája megmutatja, de ez itt épen ellenkezőt okoz, vagyis a mindenkori szünetet. Ezt annyival inkább lehet sajnálni, mert itt az Erköltben, Nevelésben, Tudományokban, 's Mesterségekben való mindenféle Jobbitásokat sem a Vallásbéli, sem pedig az Országbéli Előitéletek nem gátolják, mellyek Európában gyakran igen bé vágják a Jobbitás útját. Így például: a Sinaiak még most is *hieroglyphus* Jegyekkel irnak, 's hogy tsak egy Könyvöket megérthessék, fok ezereket kell esmérniek. Tsupán a Betükkal való Irásnak Béhozása által, Munkáiknak megkönnyebbitése 's tulajdon Tsinosodások kedvéért, már régen tehettek volna egy olly Lépést, melly a Következéseiben kimondhatatlanúl fokat értt volna. Ezen Lépés nálök épen nem volna nehéz, mert azt itt nem kellene előfzör találni, hanem tsak ama fokféle Betükkal való Irás Mójai közül magoknak egyet választani, a melly a Nyelvökhöz

hez legjobban illene. 'S ime, ők ezt az együgyű, könnyű, de a mellett olly nagy következésű Lé-
pést tsupán Megátalkodásból 's Nemzeti Büfz-
keségből elmúlatták, 's hihető, hogy nem is egy
hamar kezdenek hozzá. Az igaz, hogy egy egész
Nemzetnek Karakterét vagyis Nemzeti Bélyegét
előadni 's ki tenni, mindenkor igen nehéz Dolog,
de ez a Munka a Sinaiaknál sokkal könnyebb,
mint akármelly más Nemzetnél. A mi Jót és Ro-
fzat tudunk felőlök a figyelmetes Utazók Irásiból,
az többnyire olly természetesen következik a Tör-
téneteikből, Nevelésökből, 's Kormányoztatáfok-
ból, az odavaló Klimának Minéműségéből, 's az
Országjoknak Fekvéséből, hogy azon inkább
kellene tsudálkoznunk, ha nem lennének ollya-
nok, a mitsodáfok valóban. Egy nevezetes Né-
met Iró így ír felőlök: „Valamint a Sinaiak az
Arany-papirost, Gyántárt, 's a Tsengetyüket
igen szeretik, úgy a Tsinosodáfok is ehez a Pa-
piroshoz, Gyántárhoz, és Tsengetyükhöz egé-
fzen hasonló. A Természet a Tudományos Ta-
lálmányoknak Ajándékát szint úgy megtagadta né-
kik, valamint a többi Nemzeteknek, mellyek a-
zon Tájt lakják. Ellenben bőven osztott nekik
ama hamiskodó Szorgalmatofságból és Finomság-
ból, 's ama Követés Tudásából mind azoknak,
a miket az Ó Világ szerte hires Másénkapósá-
gok

gok hasznosnak talál. Az egész Orvosi tudományok tsupán a' Verő-érnek tapogatásából áll. A minden lehetséges Móddal való Nyerekedés szüntelenül fárasztja Őket, 's a' t. „'S ugyan e szerzi a Sinaiaknál ama hitván és alávaló Tsalárdságot, mellyről az Európaiak olly gyakran panaszkodnak, 's mellynek egynéhány Próbáit előhozandom. Hogy a Világot körüljáró *Anson* Hajójának számára Sinában Sódorok vásároltattak, 's azok útközben a Tengeren elővétettek, úgy taláztatott, hogy azok tsupa Fából készültek, 's tsak Difznó Bőrrel valának béboritva. — Többi közt bizonyos Tyúk Fajok vagyon, mellynek Természete szerént kondor Tollai vannak, 's egyéb Tyúkoknál fokkal jobb, de egyszermind drágább is. Egy Angoly öfzvevett ezen Tyúkokból vagy ötvenig, de alig tartotta azokat egy két Nap a Hajóján, hogy a Tollaik ismét meg egyenesedtek, 's ki látszott, hogy a Tyúkjai a közönséges Fajból valának. A hamis Tyúkásfz kevéffel az Eladás előtt a Tollaikat valami meleg Vassal szintügy megfodorította, valamint mi a Hajunkat szoktuk. — Egy Európai bizonyos Sinitól vett az Útfa közepén egy kis Élőfat, melly Tsemete Sinában bőven árútatik, 's igen szépen és szagosan virágzik. A Fátka teli vólt szép fejer és vörös Virágokkal. Hogy a Vevő

haza hozta, a szép Virági legottan kezdtek hervadni, 's minekutánna jobban megvizsgálta, tehát azt találta, hogy a Fátka még tsak bimbózott, 's a szép Virági nem tartoztak hozzá, hanem egy más Tsemetéhez, melly azoktól megfofztatott. Ezen Virágok a jövendő Virág Kelyhébe olly finomon bé valának helyheztetve 's ragasztva, hogy a hamiság tsak a Virágoknak Hervadása által esmértethetett meg. — A Sertéseknek, mellyek az Európai Hajókra szoktak vásároltatni, szüntelenül való Döglésöket, 's azon Gyanut, melly miattok az Árosaikra esik, emlitem inmár. De még az sem nyer ám, a ki a Húsvágóktól mármegölt Disznókat kézzen vesz. Mert minthogy font számra árulják, tehát a Icölt Állatot teli töltik Vizzel, tsak hogy nehezebb legyen; 's ha ofztán éjjel függve marad, fokat veszt az elébbi Nehézségéből. Ezt több Izben tapasztalták inmár magokon az Európabéliek, 's többi között az említett *Anson* Hajója. 'S minthogy az eleven Állatok is font számra árúlatnak, tehát még ebben se lehet a Sinai Tsalást elkerülni. Az említett Hajó az Útra fok Tyúkot és Réztét öfve vett, de azok egy két Nap múlva mind megdöglöttek. Némelleyek a Hajón lévők közül azon gyanuba estek, hogy ezen Állatoknak Mérget adtak. De hibáztak, A Méreg legalább tsak

Fövenyből 's Követsből állott; mert, a mint a vizsgálás mutatta, ezekkel valának a szegény Állatok erővel megtöltve, tsak hogy többet nyomjanak. Az eleven Difznókkal, mellyeket el akartak adni, előre fok sőt etettek; ez szomjúságot szerezvén, az Állatok igen fok Vizet ittak; a tfalárd Árosok bizonyos Móddal megakadályoztatták a Vizellést; így felpuffasztva 's nehezen jöttek a Fontmértékhez, és fokkal drágábban adtattak el, sem a mennyit értek. 'S ez elég legyen a Példákból. — A Sinaiak, főképen kik a Városokat lakják, minden úttal móddal nyerekedni kívánók, 's fáradhatatlanok a legnehezebb Hamiságnak kigondolásában, és igen ritkán igaz szíviük. De űk egyszersmind a hasznos Mesterségekre 's a Felválolásokra is nagyon ferények. Ha mikor más Ember Engedelmeben bizhatnak, igen parantsolók 's durtságok szoktak lenni; de mihent egy el tökélettt Ellenállást 's Meréfszéget látnak a' Feleletben 's Tselekedetben, legottan megtántorodnak, 's azután megalázva mindent el szenvednek. A Kevélység 's Félékenység két elmaradhatatlan Vonások a Karakterjében. Ezek szülik benne ama mindenkori Tetetést, ama szabad 's nemes Magaviseelésnek Fogyatkozását, ama kihireltt Engedelmeiséget, melly nem a Botsátnak Hajlandóságából vagy a Szív-

nek Jóságából 's Nagyságából származik, hanem a melly a titkos Boszszúval vigasztalja magát. Ezekből ered ama szokások is, melly szerént az Idegenekkel bánnak. Mert, tudnivaló, hogy ritka idegèn Ember az, kit az Országokba mélyebben bé eresztenek, 's azután ismét kibotsátanak. A Sinai Nemzetnél nints bizodalmatlanabb. Ezekből ki lehet hozni azt is, hogy miért oly rosz Katonák a Sinaiak. Ugyanis nem régen történtt, hogy 100,000 Sinai 30,000 Tatártól egészen megverettetett. A nagy Elme 's bátor Szív távozik egy olly Nemzettől, melly a meleg Ke mentzén szokott alunni, 's reggeltől fogva esttelig meleg Vizet inni. Egynehány Utazó a Sinaiaknak bizonyos Termézet ellen való Testi-gyönyörködést is tulajdonit. 'S hogy ez nem tsupa Költemény 's Rágalom, akár mint magasztalják is a Sinaiak a Tifzta-életet, azt tsak nem minden Környülállások hihetőnek tészik. — Ha bár minden fő, fel és al Tifztségeket az Országban a Tudósok nyerik is el, 's ez a Rend mindenütt nagy betsületben vagyon, a Tudományok mégis igen hátra vannak, 's mindenféle Babona bőven uralkodik minden Rendbélieknél. Ugyan is némelly Napok szerentséseknek, némellyek ismét szerentsétleneknek tartatnak; a kilentzedik Szám itten fokot jelent; ha ki a Tsászárral vagy valamelly

fő Mandarinnal akar szólni, annak le kell vetni magát 's a Fejét kilentszer hajtani Földhez; a legtöbb Tornyoknak kilentz Szegéseik vannak; ki ki hiszen a legtsudálatosabb Előjelekben; egy Teknyősbéka vagy egy Bab a szokott *Oraculum*-jok a kezdendő Dolgoknak jó vagy rossz Fordulásának előre való Megtudásához. A Tudományoknak legnagyobb Akadályá Sinában kétség kívül a Nyelv. Ez különöségével 's Nehézségével minden esmértt Nyelveket meg halad. A szomszéd Népek a Zűr-zavar Nyelvének nevezik, *Sprache der Verwirrung*, és, a mint megfogyjuk látni, nem ok nélkül. A Sinai Nyelvet háromféleképpen mondhatni. Az egyik a Köznépnek 's a mindennapi Társalkodásnak Nyelve; a másik a Tudósok Nyelvök; 's a harmadik az Irás Nyelve. De minthogy az első 's második csak több vagy kevesebb Ékefességgel és Tzifrasággal különböznek egymástól, tehát csak kettőről szólnunk, tudniillik azon Nyelvről, mellyel szólnak, 's azonról, mellyel irnak. Azon Nyelvök, mellyel beszélnék, tulajdonképen csak 330 egytagú Tő-szavakból áll; de ezen rövid Szavakból tsupán a Hangnak Változtatása által 1665 Szavak támadnak, mellyek egészen mást jelentenek. Ugyan azon Szó mást tesz, ha hosszán, mást, ha rövideden mondatik ki; mást, ha hosszán kez-

dik 's rövideden végzik, mást, ha röviden kezdik 's hosszfan végzik. Ezek azok a négy fő Szó-változások, de ezeken kívül még fok egyéb Változások is vannak. Így az egyes Po Hangnak tizenkét különbbféle Értelmei vannak, amint tudniillik a Szájból ejtetik; mert általa mind ezek értetődhetnek, ugymint: Üveg, Vénaszfzony, Rab, Szabados, Okos, Kevés, Főzni, Törni, Rostálni, Hafítani, Készíteni, Vizesíteni. Így Tsu ezeket tehet: Úr, Disznó, Konyha, Oszlop. Mivel tehát, amint látjuk, az Ejtésnek Hangjától annyi függ, 's a Hangnak legkisebb Változtatása gyakran épen ellenkező Dolognak jelentésére szolgál, úgy bizony a Sinai Beszélés egész Éneklés, melly alatt szüntelenül fokféleképen mozgatják Fejüket. Ki a Mongoli Népnek finom Hallásával nem bir, annak lehetetlen ezen Nyelvet vóltaképen érteni 's beszélni. 'S mégis ez a Szóllás Nyelve az Irás Nyelvéhez képest igen könnyü. Ha bár valaki a Szóllás Nyelvet jól érti is, az Irás Nyelvében mégis olly tudatlan lehet, hogy Életének fele nem elegendő arra, hogy abban valamelly nevezetesebb Előmenetelt tegyen. Mert itt a Nyelv Kintséhez nem adnak Kültstot a 20 vagy 24 Betük, valamint nálunk, hanem színt annyi különös *bi-eroglyphus* Bélyegeket kell esmérni, valahány Szó

találkozik az egész Nyelvben. 'S mivel az említett kevés TŐ-szavakból a Kimondás 's Hozzáadás által mintegy nyóltzvan ezer különbbféle Szavak támadnak, úgy nyóltzvan ezer Bélyegek is szükségesek, hogy ezen Szavakat ki jelenthesék. Ha bár mind azon Sinaiak, kiktől ki telik Életöknek legnagyobb Részét ezen Bélyegek fáradságos Esméretére fordítják is, még sem igen találkozott, a ki valamennyit tudta volna ki tenni. A Lehetetlenséget, hogy valaki minnyájokat megtanúlhassa, által látván, a negyven ezereket esmérők már felettébb Tudós Embereknek tartatnak. Többnyire mindazáltal tizenöt vagy hufz ezernél maradnak. Már ez a mindenképen nagy Szám is meg kívánja a fok elzten-dőbéli Fáradságot 's a' legnagyobb Békefséges-türéffel való Igyekezetet. A Sinai Szókönyv, *Lexicon*, melly *Kanghi* vagyis *Kambi* Tsászárnak Parantsolatjára készültt el, áll 119 Kötetből, 's a Bélyegei igen aprók. Minthogy illyenképen Tárgynak tétetik a Mód vagyis az út, az az: minthogy a Nyelv, melly a Tudományoknak tsak az első Segédje, maga egy megszfe terjedő Tudománnyá változik, 's igen nagy Részét megkívánja az Ember Életének, tehát a Tudományoknak tsak ezen okból is semmi nevezetesebb Előmenetelők nem lehet. 'S valameddig ez a nagy

Akadály vagyis a Betűírás Hija el nem távoztatik, addig minden Tudományi Lépdegelés még annyival inkább nehezebbé tenné a Nyelv Esméretét, mert sok Esetben az új Értelmekre nézve új Szavak kívántatnának, 's így új Bélyegekre is volna szükség. A mi ezen Jel-írásból származó kevés Hafznot még inkább kevesíti, 's mindenütt Zűrzavart és Homályt okoz, az az, hogy a Jelek Ertelminek a Szóval, mellyet jelentenek, nints legkissebb közök. Mind ezen okokból, 's a mellett a mindenkorì Egyféséség mellett, melly fzerént a Sinai Elme annyi Időtől fogva szüntelenül kerékbe jár, 's melly a Léleknek különös és fellyebb igyekező Tehetségeit már Tsirajokban megrontja, a Tudományok is mindég Tsetsemőségben maradnak nálók. — A régiebb Történeteik a Mesékkal olly igen meg vannak terhelve, hogy tsak nem lehetetlen belőlök kifzedni az igazat. Azomban mennyivel meszszebb esnek ama véltt mély Régiségtől, annyival több hitelt érdemelnek. Ezen Tudományhoz tartozó Rendeléseik többi között még legjobbak. *Peking* nevü Fővárosokban van egy különös Társaság, melly arra rendeltetett, hogy a Birodalomnak közönséges Történeteit feljegyezze, 's mint sokan mondják, ezt a reá bizott Dolgot nagy Pártatlansággal 's Hivséggel véghez is viszi. Ezen-

kivül tsak nem minden Városnak vagyon Történetirója. A mit Filozofiájoknak lehetne nevezni, az az ö Etikájok vagyis Erköltsi Tudományok, melly számtalan, de többnyire babonás, képtelen, és oktalan Mondásokból 's Hagyásokból áll, 's mellyeket az Életben minden esetre és Tselekedetre lehet fel találni 's fordítani. Ezen Erköltsi Tudományból faragott különbbféle *Sistemák* a Sinában találkozó különbbféle Vallásoknak Talpköveik. Az Orvosi 's Természeti Tudomány nálok legnyomorúltabb Állapotban vagyon. Hijába keres az Ember nálok valamelly Természeti Történetnek illendő Okát 's Magyarázatját. A Testbontzolásról semmit se tudnak. Az Orvosaiknak minden Mesterségök abban áll, hogy óránként tapogatják a Betegnek Verő-erét, abból rántzos homlokkal fok Észrevételeket hazudnak, 's némelly együgyü *universal* Orvofságokban. A Törvényjök Tzikkelyei között fok jó találkozik, de van olyan is elég, a mi a Tárggyal 's Természettel ellenkező. A Törvényt tanulják ök is, tsak hogy többnyire akkor szabják egyedül magokat hozzá, a midőn kéntelenek. A Földírásban való Tudományokról elég, ha azt mondom, hogy a földet négy szegünek tartják, 's a Sinai Birodalmot szinte közepére helyhezteszik. A Költésök a többi Ázsiai Szomfédjaiké-

tól igen különböznek, mert az annyira szükölködik Tűz és Élet nélkül, mintha sem a Képzés, sem a Szenvedés nem venne részt benne. A Számvetésben is még igen hátra vannak. Az a *Simfun* nevű Szám táblán esik apró Golyókkal 's Pötzkökkel, de a Törött Számokat nem adhatják elő. Ebből elgondolhatni, mit kellefsék tartani a Földmérésökről 's Tsillagnézésökről. A bizonyos, hogy ők a Tsillagnézéshez igen korán kezdtek, de olly kevés Előmenetellel, hogy négy ezer Esztendő múlva egy helyes Kalendáriom Készítését a Jézovitáktól kellett először tanulniok. A Tudakosok Kollégyioma a Tsászári Kalendáriomban mindég kitefzi a jó és rosz Napokat 's Órákat; nem különbben a Nap fogyatkozásait is tsupán azon Okból, hogy a Nép jó eleve imádkozzék, hogy a *Paoa*, vagyis a három talpú Varasbéka a Napot fel ne falja. Ekkor a Könyörgés mindég három Nappal előbb ki hirdetik, 's a babonás Köznép nagy Félelemben hozattatik. A Játéknéző Mesterségnek Állapotja im ez. Az Útsza közepén padokból olly magas Állást építenek, hogy alatta ki ki könnyen elmehet, 's arra azután Székeket tesznek a Muzsikások 's Játékosok számokra. A Nézők a Házok héján vagy Ablakaikba ülnek, vagy pedig az Útszán állnak. A Játékosok többnyire fiatal Gyer-

kö-

közték, kik nagy Készséget 's Arravalóságot mutatnak Dolgaikban. Gyakorta 9 vagy 10 Személynek egy egész Ármádiát kell elő állítani. Akkor a Magofságokat, mellyekre fel kell mászniok, a Székek és Padok teszik. A Sinai Hang-Mesterség még bötsőjében vagyon, mire nézve goromba, 's az Európaihoz meszsziről sem lehet hasonlítani. A Hang-Eszközeik ezek: félnyomnyi két kis Fa, a mellyeket egyik végöknél öszvekötik, 's a Hüvelyk Újjokra fel akasztják, hogy *Tactus*-ra veregethesék; *Kongkong*, melly az Ő legszokottabb Hang-eszközök, nem egyéb, hanem egy réz Tséfze, mellyen dobolnak; egy belől üres Félteke mintegy 15 felálló Sipokkal, mellyek Orgona féle Hangot adnak; ezeken kívül vannak többféle nagyságú Dobjaik, Sipjaik 's Furuglyáik. A Képirásban való roz Izöket s kevés Arravalóságokat elegendőképen el árúlja az, a mi ezen Mesterségnek Munkáiból tőlök hozánk érkezik. A legjobb Darabjaik üvegen, Portzellánon, vagy Papiroson gyakorta a Szemnek tetszenek, de azért mégis sok Vétket lehet bennek találni. Tsak nem mindenütt Hibát láthatni az Ábrázolásban 's Árnyékozásban, pedig ez a Lelke vagyis Fő-dolga a Képirásnak. A Képfaragáshoz még kevesebbet tudnak. Az igaz Képfaragók helyében gyakran Papirosból vagy Fából

ból otromba nagy Állóképeket tsinálnak magoknak, mellyek nyomorúltul vannak kivésve 's meg aranyozva, 's többnyire két felől a Pagodák elején állanak. Tsinálnak némelly Képeket Agyagból is. A Házaiknak leírásából, mellyet már fellyebb elő adtam, lehet Itéletet tennünk az Építő Mesterségökről. A való, hogy a Törökök is rosz Építő Mesterek, de a Metsetjeiknek mégis szembe tűnő szép Látszatot tudnak adni. Hijában keressük ezt a Sinaiak Pagodájoknál. Ezeknek a Pagodáknak nints Torn yok, ámbátor a Falukon néhol olly Pagodák is vannak, mellyek az apró Torn yokhoz hasonlitanak. A helyett a Pagodák Héjjain Tzifráúl nagy Sárkányok hevernek, 's kívülről fokféle fa Képoszlopok állanak. — Az apró Hajóikat 's Tsólnakjaikat a fok féle Hafznokvételőkre nézve igen szépen készítik, de a Kereskedő s Hadi Hajóikat olly roszúl, hogy nem tsak kevés idő múlva hafzontalanokká lesznek, hanem gyakorta el is merülnek. A Köteleik többnyire Hárshéjjából és Kákából valók, a Vitorláik pedig Gyékényből. A Hadihajóik tsak kevés és apró Ágyúkat hordanak magokkal. — Ha bár ezen Nemzetnek, a mi a Tudományokat 's Mesterségeket illeti, a magáról való kevély Vélekedése olly helytelen legyenis, hogy az Európaiakkal hasonlítani se lehet őket;

mind-

mindazonáltal kora Találmányik, munkás szorgalmatosságok, 's nagy Takarékoságok meg érdemlik a ditséretet. Ezen Nemzet fok szép Dolgozat fel talált már előttünk, némellyeket velünk egyfzersmind, a nélkül hogy általunk segítettett volna. — Például lehet a Portzellán, a Selyem, a Tüzpor, a Könyvnyomtatás, 's a szép nagy Hidak. De az is igaz, hogy többnyire mindekben az első Találmánynál maradtak 's állottak. Így Könyveiket még most is a mozdíthatatlan Jegyekkel nyomtatják (: eleinte nálunk is úgy vólt :) az az fa Táblákkal, mellyekre a Könyv Levelei egészen ki vannak ásva. — Most készítenek Zseborákat is, de azok többnyire hibások 's durvák. A legroszabb Angoly Órák is fokkal különbbek azoknál; kihezképest nints nagy keletök. Találkoznak nálok fokféle Műhelyek selyem és gyapott Szövetekre nézve, nem különbben ama töredékeny, de igen szép és drága Portzellánra nézve is, mellyből számtalan írott 's íratlan Edény készen van mindenkor a Vevők kedvökért. A Mester-embereik közt legjobbak az Arany, Ezüst, 's a Gyöngyház miveseik. Vanak Borbélyaik, kik nem tsak Fejet és Szakállat borotválnak, hanem a Füleiket 's Körmeiket is tisztítják, 's a Vért, a kinek tetszik, dörgöléssel vagy öklözéssel mozgásba 's kerülésbe hozzák.

Van-

Vannak Könyvkötők, Afztalosaik, Süvegeseik, Átsaik, Kovátsaik, Takátsaik, Vargáik, Szabóik, Kővágóik, 's t. af. A Portzellán Képiróinál, 's Gyöngyház, Zomántz, és Arany-miveseknél apró Gyermekeket láthatni, kik, mint a legidősebbek, igen szép Munkát tsinálnak. A Könyveik fejér vagy aranyos Papirosba köttetnek bé. Nagyságok tsupán a nagyobb nyóltz Rét. Valamennyiféle Kalapjok vagyon, az mind Bambusból fonattatik. A Gyapjúból tsak Pakrótzokat 's Posztót készítnek téli Ruhának. A Papirosok a Bambus fának belső héjából léfzen, azomba tsinálnak még más Papirost is Gyapottból, Selyemből, Kenderből, 's bizonyos Szalmából. A Bambus héjából való Papirosok szép fejér, igen finom, 's felettébb vékony. Az Irótoll helyett Iró szőrrel, a ténta helyében Tuffal élnek. — A legnevezetesebb Munka Sinába a Szántásvetés. Az a nagy szorgalmatofság, mellyel a Sinaiak Földjeiket mivelik, tudtunkra adja, miként tarthatja el ez az Ország Népeinek olly ifzonyú fokaságát. A Szántóvető Ember egykor ő nálok igen nagy betsben vala, de most színt olly igáját érzi, mint akár ki más. A Tsáfzár Szántása, vagyis azon Ünnepe, midőn a Tsáfzár esztendőnként fel szánt egy Földet, tsak Nép vakító Tzeremónia. A déli Tartományokban a Risen kívül tsak annyi Búzáat mivelnek, a

mennyire a nádmézi süteményekre, mellyeket a magok 's Pagodák számára készítnek, vagyon szük-
ségök. — A belső és külső Adásvevés igen ne-
vezetes. Ama fok hajózható Folyó és Vizárkok 's
ama jól tsinált Ország Utak által a Tartományok
közt való Közlés szüntelenül fentartatik, 's visz-
onti Rézfesítés igen könnyünek tettetik. Azon Á-
rokviz, melly *Peking* és *Kanton* Városokat öfzve
köti, 300 mértföldnyi hosszú. A Sinaiak Siamba,
Japánba, Jávába, és Sumátraba a Tereménnye-
ik közül kivisznek: mindenféle Orvos-szereket,
Nádmézt, Bőröket, felyem Szöveteket, Vérfát,
Té-leveleket, Portzellánt, vörös Réz Edényeket,
Európaiaktól szerzett különbbféle Árúkat, Ment-
bőröket, 's gyapjú Posztókat; ellenben a Küldföld-
ről béviznek: Aranyt, Spanyol Tallérokot, Ele-
fánt-Agyarakat, Gyöngyöket, Rezet, Kardvasakat,
Tűzfegyvert, Fű és Fa-szereket 's Börsönyfát. Az
Európai Kereskedő Nemzetek, ugmint az Ango-
lyok, Frantzok, Hollandok, Dánok, és Svédok,
esztendőnként Sínából kivisznek tsupán Té-leve-
lekből mintegy 30 milliion Fontot, mellyért leg-
alábbis 25 milliion Tallért kell fizetniek; azon ki-
vül fok nyers és kimunkált felymet, Portzellánt,
Zomántzos Munkákat, Ráborbályt, Sina-gyöke-
ret, Kámfort, Gyöngy házat, Szágót vagyis Fa-
lisztet, 's Rózsa és Vérfát; a miket pedig a Sina-
iak-

iaknak ezek helyében adnak, imezek: fok Ezüftöt Vefzfzókben 's Tallérokban, gyapjú Pofztókat, Szemtsöveket, Szemüvegeket, Órákat, Tüzfegyvert. A Sinaiak az Aranyt tsak ollyannak tartják, mint a többi Árút. A Füzetés nálók nem olvasással, hanem fontolással történik. Apró Pénz helyében kis ezüst Darabotskákkaal élnek, mellyeket az Európai Pénzből Ollóval szoktak le vágni, kihezképest a Kereskedők a Mérőtsészén kívül egy jó erős Ollót is mindenkor szoktak magokkal hordozni. Van azomba mégis egy vörös Rézből való Vertelékjök, mellynek közepén a négy szegü Lyuk arra való, hogy a Sinórra fel húzattathassék. Ezen Lyuk körül néhány Sinai Betűt is láthatni. Bizonyos Spanyol ezüst Pénzel is szoktak élni. Ámbátor a Sinaiak azon Adásvevés mellett, mellyet az Európaiakkal üznek, felettébb fokot nyernek, (gondollyuk meg bár tsak a Tének ama szörnyü fokaságát) ezek még is igen megalázó Határban tartatnak tőlök, sanyarú Visgálásokkal terheltetnek, és szüntelenül szemmel tartatnak. — A Sinaiak a Vallásokra nézve Pogányok. Többi között három fő Vallások vagyon. Ők egyikről a másikra igen könnyen által lépnek, és fokban vannak ollyanok, kik mind a hárommal tartanak. A legközönségesebb Sinai Vallás a *Fo* vagyis a *Fobe* Vallása. Az hihető, hogy Ind Országból

eredett, 's a Lelkek Bűjdosását tanítja. Többi között tiltja a Boritalt, Kevélységet, 's Tisztátalanságot. A Követői egy fő Vagyonba hisznek, ki a Jót meg jutalmazza, 's a Roszat meg bünteti. De ők azonkívül még egy rosz Lélekben is hisznek, ki ama jó Vagyontól nem függ, sok Roszat tselekedhet, 's a kit ez okból a Kéméllés miatt imádnak. Ez a rosz Lélek lehet az Oka, hogy az éjjeli Kisértetektől 's a Halálok után a bolygó Lelkektől nagyon felnek. Ők azt is hiszik, hogy kinek kinek tulajdon Ör-angyala vagyon, 's a meghalt nagy Embereket az Isteneik közé számlálják. A fő Vagyon után legfőbb Isteneik imezek: a Testi Gyönyörködésnek Istene, melly a Pagodákban mint egy temérdek vastagságú meztelen Ember ülve ábrázoltatik; 's a Halhatatlanságnak Istene, melly az elébbenihez igen hasonlít, 's csak azzal különbözik, hogy Ruhája vagyon. Vannak házi Bálványjaik is, 's igen sok Papjaik, kik Nötelenségben élnek, 's Húst és Tojományokat nem esznek. — A másik Vallásnak neve *Taotse* vagyis *Taokiun*. Ez azt tanítja, hogy az Ember fel szabadítsa magát a Gerjedelmek alól, 's ne gondoljon sem a Jövendővel, sem az Elmúltal. *Tao* a neve az Istenöknek, de ők *Taotól* még több egyéb független Lelkekben is hisznek. A Papjaik főkéle bűbajos Jegyekkel megírott Szentségeket

ket és Orvosságokat készítnek, mellyek, mohón vétetnek kész Pénzzel a Közneptől. Ők Jófaik is egyzersmind. Ezen két Vallásnak Papjai reggel és esttel víszik véghez a Pagodákban az Isteni Szolgálatot Imádkozással, 's Áldozással. A többi Emberek a Pagodákat csak Ünnepeken látogatják meg, midőn egyzersmind Áldozatokat hoznak. Ezen Áldozatok Búza Lisztből való Nádméz fűteményekből állanak. — A Sinaiaknak harmadik Vallások fokkal józanabb, mellyet is ama híres *Konfutse* szerzé, vagy legalább helyre állítá. Ezen Vallás egy fő Vagyont hirdet, ki jutalmaz 's büntet, 's kinek a neve: *Tien*. Az Erköltsi Tanítása, melly az öt *King* nevű Könyvekben foglaltatik, ennekelőtte kelleténél fellyebb ditsértetett. Azomban még is fok Jóra vezérel. Többiközt nagyon ajánlya, hogy az Istent imádják 's az Eleiket tiszteljék, kik a fő Vagyonnál lévén érettek esedeznek. De leginkább ajánlya nékik a Jóságot 's Igazságot minden Személy Válogatás nélkül. Az Európaiaknak sokszori Tapasztalások szerint ez az utolsó Ajánlás Sinában nem igen gyakoroltatik. Ezen *Konfutse* Vallása ha bár a többinél fokkal tisztább, de még sem olly szerentsés, hogy többféle Babonától ment lehetne. Így például nagyon vitatja a jó és rosz Napokat, az Előjeleket, 's több a félet. Ennek a hitnek nintsenek

Papjai; a Tsászárnak az ő egyedül való Papja, ki is a Nemzet nevében a *Tient* imádja, 's áldoz neki. *Konfutse*, valamint a Törököknél *Mahomet*, csak nem Isteniképen tiszteltetik. — A mostani Sin-tátár Birodalomnak egy igen nagy Részét tiszteli a Dálai Lámát. A *Houan* Tartományban vannak Zsidók is, kiknek Eleik, amint mondják, már Krisztus születése előtt jöttek Sinába. Szerteszélyel *Mahomet*nek is számos Követői találkoznak. A Jézsovita Miszfiórárok az elmúlt Században Sinában sok Keresztyén Gyülekezetet állítottak fel; de minekutánna a Sz. Ferentz és Sz. Domonkos Szerzetesei, részesülni akarván a Ditsőségben, a Jézsovitáknak szemekre vetették, hogy nem tisztá a Tanítások, 's hogy a Megtérteknek sokat engedtek a régi Pogányságból, igen botránkoztató Verfengés támadott közöttök, melly végre azt szerzetete, hogy 1723-dikban 300 Keresztyén Templomnál több döntetett le, 's a Keresztyén Vallásnak Terjesztése megtiltatott. De van még most is *Pe-king*ben négy Római 's egy Görög Vallású Templom. — A Sinai Ünnepek közül meg érdemli az említést a Lämpások Ünnepe, melly a *Fakong* Tüz Istennek Tisztelésére tartatik, hogy az Égésektől meg kéméllye őket. Ezt az Ünnepet három Nap által üllik egy más után. Ugyan akkor a Várasokban 's Falukban az Útszákön 's Házakon égő

Lámpásoknak fokasága függesztetik ki mindenféle Képekben 's különös Tzifrázatokkal. A leg-több Lámpások négy vagy öt nyomnyi magosak, és szép lobogó Zászlókkal ki vannak tzifrázva. Mondják, hogy az egész Birodalomban lesznek két száz milliomnyi számmal. A Házok akkor mindenfelől kivilágosítatnak, a Papoktól kifüstöltetnek, 's a Muzsikát is bőven hallani. Az egész Nemzet, önnön maga a Fejérnép is, melly egyébbként Zárva tartatik, akkor szerteszéltt lovagol vagy kotsiz Muzsika szó közt fel 's alá az Útszákon. Sok helyett a szabad Ég alatt nagy Tüzet raknak, 's a melly Helységtől ki telik, az Tüzi munkát ad. Néholtt arany Papirosból Tsónakokat készítnek 's azokat a KongKong Hangozása alatt Vizbe vetik 's meg gyújtják. A többi Ünnepeik közé tartoznak: a 60 Esztendő's Kornak Ünnepe, a Hóld és Vásár Ünnepe, 's több más. Ezek mindazáltal nem annyira Vallási hogysém Nemzeti Ünnepek. — Sina egy meg nem batározott Hatalmú Fejedelemtől kormányoztatik. Az egész Ország Épületjének Talpkövéül szolgál az Atyának a Magzatihoz való Viselete. És ez ugyan igen szép volna, ha más felől az ott Megfordúlttak mást nem mondanának. Mert ezek azt mondják, hogy a Tsászfár magát Ég Fianak nevezi; hogy, ha ki e-lejébe kívánczok, annak a Földön el kell magát

erjeszteni; hogy, ha nyilván jelenik meg, akkor két ezer Poroszlók gyilkos és büntető Eszközökkel járnak előtte; hogy ekkor kinek kinek földre kell borúlni, ha azon helyben nem akarja magát meg ölettetni; hogy akkor minden Bóltok bé vannak tsukva, 's ez okból az Utsza felé nintsenek is Ablakok. Így tehát könnyen által láthatni, hogy itt is a szép eredeti Rendelés goromba ázsiái Despótságba fajult el. — A Sinaí Tisztviselőknek közönséges Nevök *Quon*, 's a Mandarin Név, mellyel mink nevezzük őket, Sinában esméretlen. Ezek a Tiszttartók kétfelé osztatnak, úgymint Polgár és Hadi Mandarinokra. Az első fokkal többre betsültetnek, 's jobban is fizetnek. 'S noha sokan azt mondják, hogy valamennyi Mandarin a Tudófokból bizonyos Próbák után szokott választatni, de amint magok a Sinaiak sem tagadják, a Pénzüő nálok is leg hatalmasabb, 's leg több Tisztviselőt tsinál. A fővebb Mandarinok fényes 's rettentő készülettel szoktak meg jelenni, sok Poroszlókat hordozván mindennütt magokkal, kik Lántzokat, Botokat, 's vastag Korbátsokat visznek előttök. A Fellyebbvaló az Alábbvalói által iparkodik meg gazdagodni, 's így terjeszkedik ez a Rosz egész a Legalsóbbhoz; a Köznép pedig ez által szegényé 's nyomorúlttá tétetik. Ha ollykor a Mandarinoknak Igaz-

ságtalanságok Nap fényre jön, tehát a Tsászfár hagyásából Botozást kapnak. Ugyan ez alá a Büntetés alá vetheti minden Fellyebbvaló Alábbvalóját, valamikor tetszik néki. A Hadi Mandarinok kevésre betsültetnek. Ha kinek kedve van hozzá lenni, az a Teste Erejéről előre Próbát ad. — A Vétkek ugyan azonnal meg szoktak büntettetni, de gyakran mégis, hogy ha a Vétkes gazdag, a Büntetése Pénzzel váltatik ki. A Lopások Bottal büntetődnek. Ha ki Halálra ítéltetett, az vagy megfojtatik, vagy levágattatik, vagy a Lovak által Sinórokkal a Teste közepén széltt szaggattatik. Némelly Vétkeseknek bizonyos 50, sőt 100 fontú Fazárt vagyis Kalodát kelletik hónaponként nyakokon viselni. Némellyek meg bélyegeztetnek, mások a szomszéd Nagy Tatar országba számkivetésbe küldetnek, vagy pedig a Tsászfár Gallyáira ítéltetnek. — A Sinai Tsászfár Jövedelme 400 milliom Tallerra betsültetik. A Hadi népe 900 ezerből áll. Ennek 700 ezere Gyalog, 200 ezere pedig Lovag. Vannak, kik az egész Hadi Erejét más fél milliomra viszik. — Ama hires Határ fal, melly 500 óranyi hosszúságú földön mégyen, Krisztus születése előtt 200 Esztendővel Téglákból építettett, Magófságában 30 nyomnyi, Szélességében pedig 5 nyomnyi, most egészen haszon nélkül való, minekutánna a Tatarok, ezen Ország-Bástyájának

Bofzszújára is, elfoglalták a Sinai Birodalmot. Ha bár a Sinaiak a Vizi Erejeket igen nagynak hirdetik, tehát az mégis olly nyomorúltt 's gyenge, hogy *Anfon* Hajós-Vezérnek amaz egyetlenegy Hajója annyi gondot adott neki, hogy ez elhitette magával, hogy Ő az egész Sinai Hajós-Seregnek ellent álhat egyes Hajójával.

Az előhozott új vagy ritkább Szavak így következnek. Ha a tölem koholtt újak méltók legyenek e az el fogadásra, azt mások láfsák:

Ágy szék. *Canape*, *Sofa*,

Árokviz. *Canalis*.

Arravalóság. *Habilitas*. *Gefchicklicbkeit*.

Előjel. *Omen*. *Vorbedeutung*.

Előség, Előbbség, Elsőség. *Pracellentia*, *Prioritas*. *Vorzug*.

Fa liszt. *Sagó* fának lisztje.

Füstedény. *Rauchfass*. Füstölőnek is mondják ugyan némellyek, de e bizony tsak ollyan, mint mikor a Tzinteremet Temetőnek mondjuk. Füstölő és Temető igazán *Fumans*, *Fumigans*, *Sepeliens*. Még a Temetőhely sem tetszik mindennek. Igaz ugyan, hogy hajdan sok Szavaink eredtek illyenképen, ugmint Adó, Hordó, Vonó, 's t. af. az az: a mi adatik, hordatik, vonatik; de abban bizonyos vagyok, hogy mind ezeket sokkal job-

ban is lehetne el nevezni, még pedig a Magyar-
ságnak minden sérelme nélkül.

Füst szer. *Rauchwerk*,

Gyántár. *Vernix. Firnefs.*

Teremény. *Productum terra.*

Irigy sziv. *Zelotypia. Eifersucht.*

Iró ízör. *Penicillus. Pinsel.*

Jap ország. *Japonia.*

Mente bőrcök. *Pelzwerck.*

Mérőtálj, Mérő tséfze. *Libra. Wage.*

Ország épülete. *Staats gebäude.*

Ortzamáz. *Fucus. Schmincke.*

Ráborbály. *Rhaharbarum.*

Sarkemelő, Sarkbőr, Sarkfa. *Stöckel, Absetz.*

Sirkert. *Cæmeterium. Tzinterem.*

Szagszer, Izszer. *Aroma.* Fűszernek vagy Fű-
szerfzámnak igazán csak Gyömbért nevezhetni,
mert a Szeg, Fahéj, Bors, Szeretsen Dió és Vi-
rág mind Fán terem.

Szárkaptzák, *Tibialia. Strümpfe.* Ezek eddig
hol Harisnyáknak, hol Salaváriknak, hol Kaptzák-
nak mondattak, de minthogy Salavárinak monda-
tik a Nadrág bőr Ülepje is, 's Kaptzának nevez-
tetik az a Váfzon is, mellybe a Lábunk Fejét szok-
tuk takarni, midőn a Tsizmába dugjuk, talán a
Különböztetés kedvéért Szárkaptzáknak lehetne
mondani, vagy pedig, ha új Szavaktól nem irtó-
zunk,

zunk, Szárbelinek, Szártyúnak, vagy Szárantyúnak, mellyek szint olyanok valamint Lábbeli, Keztyű, Karmantyú, Sarkantyú.

Szemtső. *Telescopium*. *Perspektiv*. *Nézőtsiv*,

Szemüveg. *Conspicillum*. *Brille*. *Pápaszem*,

Tsúfzómárfzó. *Insectum*. *Ungeziefer*,

Történetes. *Historicus*. *Történetiró*.

Tűzfegyver. *Schießgewehr*.

Tűzpor. *Pulvis pyreus*. *Schießpulver*.

Vaklyuk. *Nische*.

Vérfa. *Santalum*. *Sandelholz*. Vér színű szép vörös Fa, melly nálunk font számra árúztatik, s a fa Készületek Kirakásában az Afztalosíntól nagyra betsülterik.

Vertelék. *Moneta*, *Numisma*.

Vonókenő. *Resina Colophonia*. Hegedű-vonó gyánta.

Zomántz mives. *Lackirer*.

Az ötödik Darabnak Foglalatja.

	<i>Lev.</i>
1. Az Eléfant. - - - - -	5
2. Az ember-majom. - - - - -	6
3. A Hiúz. - - - - -	7
4. A Hód. - - - - -	8
5. A Hölgy. - - - - -	10
6. A Lózarvas. - - - - -	11
7. A Matska-majom. - - - - -	12
8. A Medve. - - - - -	16
9. A Mongus. - - - - -	18
10. A Nyest. - - - - -	19
11. A Nyufzt. - - - - -	20
12. Az Oroszlány. - - - - -	21
13. A Párd. - - - - -	22
14. A Pölye. - - - - -	23
15. A Rest. - - - - -	23
16. A Róka. - - - - -	25
17. A Szárnyas-egér - - - - -	26
18. A Szarvas-ló. - - - - -	27

	<i>Lev.</i>
19. A Szarv-orrú. - - - - -	28
20. A Teve. - - - - -	29
21. A Tigor. - - - - -	30
22. A Torkos. - - - - -	31
23. A Tzibetes. - - - - -	31
24. A Vidra. - - - - -	32
25. A Vigony. - - - - -	33
26. A Vizi-ló. - - - - -	34
27. A Zobor. - - - - -	35
28. A Bagoly. - - - - -	35
29. A Gém. - - - - -	37
30. Az Isten-madara. - - - - -	39
31. A Kakuk. - - - - -	41
32. A Légymadár. - - - - -	42
33. A Lúd. - - - - -	43
34. A Publikán. - - - - -	45
35. A Sas. - - - - -	45
36. A Sólyom. - - - - -	46
37. A Strutz. - - - - -	48
38. A Bothal. - - - - -	49
39. Az Emberevőhal. - - - - -	51
40. A Fegyverhal. - - - - -	53
41. A Fűrészhal. - - - - -	54
42. A Görtshal. - - - - -	54
43. A Hajó-ragasz. - - - - -	55
44. A Héring. - - - - -	56

45.	A Lafzos.	-	-	-	-	57
46.	A Pörölyhal.	-	-	-	-	58
47.	A Repülőhal.	-	-	-	-	58
48.	A Tónyahal.	-	-	-	-	59
49.	A Tzethal.	-	-	-	-	60
50.	Az Úszófej.	.	-	-	-	64
51.	A Selyembogár.	-	-	-	-	65
52.	A Méh.	-	-	-	-	67
53.	A Biborbogár.	-	-	-	-	69
54.	Az Enyvfa.	-	-	-	-	71
55.	A Frantzfa.	-	-	-	-	71
56.	A Fügefa.	-	-	-	-	72
57.	A Kakófa.	-	-	-	-	73
58.	A Kánforfa.	-	-	-	-	74
59.	A Kávéfa.	-	-	-	-	74
60.	A Kék és Vörös Festékfa.	-	-	-	-	76
61.	A Kenyérfa.	-	-	-	-	77
62.	A Kéregfa.	-	-	-	-	78
63.	A Mahagónifa.	-	-	-	-	79
64.	A Mondolafa.	-	-	-	-	80
65.	A Narantsfa.	-	-	-	-	80
66.	Az Olajfa.	-	-	-	-	81
67.	A Pifztátsfa.	-	-	-	-	82
68.	A Szaghéjfa.	-	-	-	-	83
69.	A Szegfa.	-	-	-	-	84
70.	A Szeretsen Diófa.	-	-	-	-	85

71.	A Terepényfa.	-	-	-	-	86
72.	A Tzitromfa.	-	-	-	-	87
73.	Az Áfium-Mák.	-	-	-	-	87
74.	A Bors és Gyömbér.	-	-	-	-	88
75.	A Dohány,	-	-	-	-	89
76.	A Gyapott.	-	-	-	-	91
77.	A Kaporna.	-	-	-	-	92
78.	A Kék és Vörös Festékfű.	-	-	-	-	92
79.	A Méznád.	-	-	-	-	94
80.	A Ráborbály.	-	-	-	-	95
81.	A Téfű.	-	-	-	-	95
82.	A Vanily.	-	-	-	-	96
83.	Az Agát.	-	-	-	-	97
84.	Az Alabástrom.	-	-	-	-	98
85.	Az Ametist.	-	-	-	-	99
86.	A Bezoár.	-	-	-	-	99
87.	A Bolonyaikő.	-	-	-	-	100
88.	A Fosfor.	-	-	-	-	101
89.	A Gránát.	-	-	-	-	101
90.	A Gyántakő.	-	-	-	-	102
91.	A Gyémánt.	-	-	-	-	103
92.	A Hiatzint.	-	-	-	-	107
93.	A Jáspis.	-	-	-	-	108
94.	A Kaláris.	-	-	-	-	109
95.	A Kaltzédon.	-	-	-	-	113
96.	A Kigyókő.	-	-	-	-	113

97.	A Kornikő.	-	-	-	-	114
98.	A Kristály.	-	-	-	-	115
99.	A Krizolit.	-	-	-	-	116
100.	A Krizopáz.	-	-	-	-	117
101.	A Lazúr.	-	-	-	-	118
102.	A Lenkő.	-	-	-	-	119
103.	A Mágnes.	-	-	-	-	120
104.	A Márvány.	-	-	-	-	122
105.	Az Óniks.	-	-	-	-	124
106.	Az Opál.	-	-	-	-	125
107.	A Porfir	-	-	-	-	127
108.	A Próbakő.	-	-	-	-	129
109.	A Rubint.	-	-	-	-	130
110.	A Smaragd.	-	-	-	-	130
111.	A Tengerikő.	-	-	-	-	132
112.	A Topáz.	-	-	-	-	132
113.	A Törökkő.	-	-	-	-	133
114.	A Zafir.	-	-	-	-	134
115.	Egynehány régi Magyar Könyvnek Es- mértetése.	-	-	-	-	134
116.	A Sináról és Sinaiakról.	-	-	-	-	195